Preţul: Leĭ 2.50.

www.dacoromanica.ro

ISTORIA ROMÎNILOR
ÎN CHIPURĬ ȘI ICOANE

www.dacoromanica.ro

N. IORGA

Istoria Romînilor

în

Chipuri şi Icoane

VOLUMUL 1

VOLUMUL 2

BUCUREŞTI
„Minerva“ Institut de arte grafice şi editură
6, Strada Regală, 6
1905

www.dacoromanica.ro

EDITURA INSTITUTULUI DE ARTE GRAFICE «MINERVA»

TOATE DREPTURILE RESERVATE

REPRODUCEREA OPRITĂ

www.dacoromanica.ro

PREFAȚĂ

Dînd un frumos exemplu, «Societatea femeilor romîne» din București a organisat în anii 1904-5 o serie de «conferințĭ academice» pentru domnișoare și doamne din acea clasă a societățiĭ noastre care părea maĭ străină de aspirațiile românești ale anilor din urmă. Maĭ ales în cursul ierniĭ, conferințile aŭ fost bine cercetate.

Mi s'a făcut cinstea de a mi se cere să vorbesc înnaintea acesteĭ adunărĭ alese, ale căreĭ însușirĭ de orientare răpede, deplină și vioaie, al căreĭ simț fin pentru adevăr și frumuseță m'aŭ impresionat de la început. Am ales ca subiecte ale conferințelor mele părți din trecutul nostru: curente și dezvoltărĭ, și le-am înfățișat, cum scrie titlul, în «chipurĭ și icoane». Pe încetul s'a înjghebat astfel o «istorie a Romînilor» în alte cadre decît cele obișnuite.

O daŭ în două micĭ volume. Dar cu aceasta nu încheiŭ seria. Cum am cuprins în ele și o conferință de la Societatea Geografică, așa voiŭ

www.dacoromanica.ro

strînge în viitor orĭce cuvîntărĭ saŭ scrierĭ cu caracter maĭ general pentru a face volume următoare din această Istorie.

Planșele ce împodobesc cartea sînt făcute cu cheltuiala d-nelor Ecaterina G. Cantacuzino și Adina Olănescu, cărora, ca și mine, aŭ a li mulțămi cetitorĭĭ.

www.dacoromanica.ro

I.

MORMINTELE DOMNILOR NOŞTRI

www.dacoromanica.ro

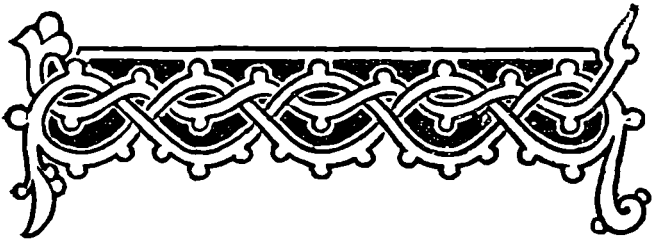

I.

Mormintele Domnilor Noştri.

În biserică şi în mănăstiri, aică în ţara noastră şi până departe peste hotare, dorm, cunoscuţi saŭ ascunşi cunoştinţii noastre, Domnii ceĭ vechĭ şi maĭ noĭ aĭ ţerii noastre, aĭ Voevodatuluĭ Ţeriĭ-Româneşti şi aĭ Moldoveĭ. Spre locurile lor de odihnă ne îndreaptă recunoştinţa, cînd eĭ aŭ stăpînit cu dreptate şi milă. Dar, chiar atuncĭ cînd faptele lor aŭ fost netrebnice saŭ crude, locul unde zac eĭ, vorbeşte inimilor noastre, fiindcă supt numele lor scrise pe acele pietre saŭ lespezĭ de marmură se cuprinde, în povestirea faptelor trecutuluĭ, o parte din viaţa tuturora, de unde se desface viaţa noastră.

1. Domniĭ Munteni.

1. Cel maĭ vechiŭ mormînt de Domn muntean e al luĭ Nicolae Alexandru Basarab. El a fost al doilea stăpînitor al Ţeriĭ-Româneştĭ în-

www.dacoromanica.ro

tregi: luĭ i se datoreşte întemeiarea Mitropolieĭ ortodoxe din Argeş, a episcopieĭ de peste Olt, a Severinuluĭ, şi clădirea celor d'intăiŭ biserici româneşti de zid pe plaiurĭ.

El strămutase Scaunul Domnieĭ la Cîmpulung. În biserica domnească întemeiată de dînsul acolo, i se vede mormîntul. În dreapta, supt jilţul Vlădicăĭ, se află o piatră, minunat păstrată, în care sînt săpate de-a latul, ca scrisul uneĭ cărţi, cuvinte slavoneştĭ cu acest înţeles:

«În luna luĭ Novembre 16 zile a răposat marele şi de sine stătătorul Domn Io Nicolae Alexandru Voevod, fiul mareluĭ Basarab Voevod, în anul 6873 [1364], indicţia a 3-a [1]; veşnica luĭ pomenire».

2. Urmaşul săŭ Laicu-Vodă saŭ Vladislav a bătut pe Ungurĭ, a cucerit Vidinul, a pus mîna pe cetăţĭ turceştĭ de peste Dunăre şi a fost privit ca un rege. Anul morţiĭ sale nu se ştie, căcĭ nu i s'a păstrat mormîntul. El a ajutat însă înnălţarea mănăstiriĭ Tismana din munţiĭ Gorjuluĭ. Acolo trebuie să fi fost el înmormîntat, prin aniĭ 1380, ca un ctitor. Dar biserica s'a prefăcut de multe orĭ, şi toate vechile morminte s'aŭ spulberat. S'ar putea iarăşĭ ca ţerîna luĭ să se fi împrăştiat la ruinarea mănăstiriĭ Vodiţa, de lîngă Vîrciorova, pe care tot el a făcut-o să

[1] Periodă de 15 anĭ, care începe de la 312: cifra arată nu numărul indicţieĭ, ci al anuluĭ din indicţia curgătoare.

www.dacoromanica.ro

se înnalțe, pe malul Dunării, dăruindu-i multe daruri scumpe.

3. Nu se știe dacă a domnit în adevăr Radu, fiul lui Vladislav. Mormîntul lui îl așează poporul la biserica domnească din Argeș, unde de mult se arăta o piatră cu un trup de om săpat pe dînsa [1].

4. Dan, fiul cel mai mic al lui Radu, a luat tronul cîtva timp din mîna lui Mircea, fiul cel mai mare. Supt el s'a mîntuit lucrul la biserica din Cîmpulung. Dar el nu muri în țară, ci fugi la Bulgarĭ, unde fu ucis înnainte de anul 1387. Domnii ce muriau astfel, n'aveau pietre pe mormintele lor uitate.

5. Mircea, fratele biruitor, a fost întemeietorul cel mare al Țerii-Românești. A stat ca un aliat mîndru lîngă regele Ungariei Sigismund, care a fost și împărat, a izbutit să-și ridice un prieten pe tronul Sultanilor, a stăpînit Silistra și Dobrogea, a pătruns cel d'intăiŭ în Moldova, de unde a scos un Domn care nu-i plăcea, a ținut piept Turcilor de la un capăt al Domniei sale de 32 de ani pănă la cellalt. Data morții sale la vrîsta de vre-o 60 de ani o știm numai după o cronică a Sîrbilor: 31 Ianuar 1418. A murit de bătrîneță, și l-aŭ îngropat într'una din mănăstirile ce clădise: Cozia, de-asupra Oltului.

[1] Piatra e azĭ la Museŭ. De sigur că n'a acoperit niciodată mormîntul lui Radu.

www.dacoromanica.ro

L-aŭ dus din Scaunul săŭ de la Argeş peste apa cea mare, pănă la lăcaşul odihneĭ sale. Acolo se află şi pănă acum pulberea oaselor luĭ. Un Mitropolit de pe la 1750 zice că «este îngropat acolo însuşĭ prea-fericitul Mircea Voevod şi Doamna sa şi copiiĭ». Piatra se află în dreapta bisericiĭ; abia se cunoaşte pe dînsa cîte o urmă de slove, din care însă nu se înţelege nimic, şi atuncĭ la 1750 încă nu se maĭ putea ceti nimic pe dînsa.

6. Mihail fiul luĭ Mircea se luptâ pentru Domnie cu fratele săŭ Dan, şi fu ucis în 1420. Trupul săŭ fu aşezat lîngă al tatăluĭ mort în linişte, la bătrîneţă.

7. Dan acesta al II-lea a fost un straşnic ostaş, ca şi Mircea: prieten al creştinilor şi duşman pentru păgînĭ; el s'a luptat şi cu Moldova. Poate să-l fi omorît Moldoveniĭ în 1431, căcĭ cu Turciĭ se împăcase. Se va fi găsit cine să-l ducă la Cozia, lîngă fratele pe care el îl omorîse.

8. El maĭ pusese capăt vieţiĭ unuĭ frate al săŭ. Radu cel Pleşuv venise împotriva luĭ cu ajutor turcesc, dar el nu maĭ era în Domnie la 1427. Dan nu-l va fi recunoscut ca rudă, şi nu-l va fi primit în necropola Domnilor legiuiţĭ, la Cozia.

9. Dar după moartea luĭ Dan, Moldoveniĭ puseră Domn un alt fiŭ din florĭ al luĭ Mircea, care se numi Alexandru, după numele Domnuluĭ Moldoveĭ. El muri de moarte bună în 1435.

www.dacoromanica.ro

Dacă a fost îngropat la Cozia, a atîrnat de la urmașul său pentru cîte-va zile, necunoscut ca nume, saŭ de la bunătatea de inimă a celuĭ de al cincilea fiŭ al luĭ Mircea.

10. Vlad, căruia i s'a zis Dracul, fiindcă nu era bun. Acesta a fost totdeauna un harnic ostaș, și a bătut pe Turcĭ în valea Ialomițeĭ, luînd parte și la marea luptă a tuturor creștinilor cu Sultanul, la Varna. Vestitul Ioan Corvin din Uniedoara-l ajutase, dar apoĭ, nemulțămit de dînsul, îĭ năvăli în țară și-l ucise, cu fiul său cel mare, Mircea, numit așa după bunic. Omorul s'a făcut în Ianuar 1447. Poate să fi fost cel din urmă Domn îngropat la Cozia.

11. Îĭ urmă — după ce iarăși trecu la mijloc o fantasmă de Domn — un Vladislav-Vodă, care pare să fi fost fiul unuĭ pretendent Dan, și nu al luĭ Dan al II-lea. El muri iarăși ucis (1456), și mormîntul îĭ stă și pănă azĭ, bine păstrat, în mănăstirea Dealuluĭ. El o întemeiase, ca biserică domnească, și aicĭ i se aduse trupul de la Tîrșor, unde căzuse. Piatra, pusă maĭ tărziŭ, zice așa:

«A răposat Io Vladislav Voevod, în anul 6963 (1455), luna August 20, în zilele —; și s'a făcut această piatră în zilele luĭ Io Neagoe Voevod; aŭ făcut-o Barbul Banul și Pîrvul Vornicul și cu frațiĭ lor, fiiĭ luĭ Neagoe din Craiova, căcĭ Vladislav Voevod i-a făcut boierĭ.»

www.dacoromanica.ro

12. Ucigaşul luĭ Vladislav fu Dracul cel de-al II-lea, zis Ţepeş, fiindcă trăgea în ţapă; altfel însă, un mare viteaz, duşman al Turcilor. După multe isprăvĭ şi nenorociriĭ, el îşĭ găsise sfîrşitul poate la satul Băltenii [1], lîngă Bucureştĭ, luptîndu-se cu păgînii, pe o zi rece din Decembre 1476, asupra Crăciunuluĭ. L-aŭ dus aproape, la mănăstirea Snagovuluĭ, zidită de el în mijlocul laculuĭ cuprins de păduriĭ. Şi azĭ se vede înnaintea altaruluĭ piatra goală de inscripţie, supt care zace acest om minunat şi grozav.

13. Fratele săŭ se chema Radu *cel Frumos* şi păcătos. El stăpîni în locul luĭ Vlad, ca om al Turcilor. Făcuse mănăstirea Tînganuluĭ, tot lîngă Bucureştĭ, şi, cînd peri, în 1474, în urma uneĭ înfrîngeriĭ din partea mareluĭ Domn al Moldoveĭ Ştefan, el va fi fost astrucat aice. În biserica de sat ce este astăzĭ acolo, nu se maĭ pomeneşte nimic însă despre piatra mormîntuluĭ săŭ.

14. Un fiŭ al luĭ Dan cel Mare, Basarab, numit după Basarab, tatăl luĭ Nicolae Alexandru, fu pus de Ştefan, şi-l trădă. El fugi în Braşov şi muri acolo, în Decembre 1480, fiind îngropat, de sigur, în biserica românească din Şcheiŭ, care s'a prefăcut însă cu totul.

---

[1] Comunicare a d-luĭ Al. Lăpĕdatu, după un hrisov netipărit, în Archivele Statuluĭ.

www.dacoromanica.ro

15. Fiul său, cu același nume, peri în lupta cu un pretendent, tocmaĭ în Mehedinți, la Glogova, în 1482. Îl vor fi ascuns în biserica din acel sat.

16. Urmașuluĭ său Vlad i s'a zis Călugărul fiindcă fusese Călugăr, și ar fi meritat să fie toată viața. El a murit în liniște la 1496, și fiul său Radu nu l-a așezat în biserica de la Deal în Tîrgoviște, pe care el o drese, făcînd dintr'însa necropola cea nouă, care înlocui Cozia, ci-l lăsă la mănăstirea Glavacioculuĭ.

17. Radu se stînse încă tînăr, în Mart 1508, și locul luĭ de îngropare nu putea fi decît aicĭ la Dealu. Piatra de mormînt i-a fost însă sfărîmată, și capul său, dezgropat pe la 1830-40, stătea pus într'o cutiuță sărăcăcioasă, în mijlocul strălucitei bisericĭ.

18. Mihnea-Vodă, fiul luĭ Țepeș, și el un ucigaș de boierĭ, îl înlocui: el fu omorît în Sibiiŭ, unde fugise, de o rudă. Și azĭ se vede în biserica Sașilor de acolo — căcĭ el era catolic — piatra pe care stă scris în latinește:

«Mormîntul Mărieĭ Sale Mihaĭ, Domnul Țeriĭ-Românești, care a fost ucis aicĭ în Sibiiŭ, în ziua de 12 Mart 1510, de Iacșicĭ.

Slavonește era scris cam așa:

«Cu mila luĭ Dumnezeŭ Io Mihnea Voevod, Domn al Țeriĭ-Românești...»

19. În locu-ĭ veni Vlăduț, fiul luĭ Radu-cel-

www.dacoromanica.ro

Mare, numit după bunicul său Călugărul. Turcii i-au tăiat capul. A fost dus la Dealu de un urmaş cucernic şi pe piatra lui se ceteşte :

«În anul 7020 (1512), luna lui Ianuar 23, a răposat robul lui Dumnezeŭ Io Vlad Voevod, fratele lui Io Radul Voevod, iar fiŭ al prea-bunului şi mareluĭ Io Vlad Voevod ; şi în vîrstă de 16 anĭ a stat în Scaunul Domnieĭ, şi a domnit anĭ 1 şi lunĭ 9 şi jumătate. Şi a venit Domn Io Basarab Voevod şi, după ce a fost luptă [între eĭ], a tăiat capul luĭ Vlad Voevod, în cetatea Bucureştilor.»

Nenorocitul băieţel domnesc a fost tăiat, spune cronica, «supt un păr», sus la Mihaĭ-Vodă, în cetate.

20. I-a urmat Neagoe, ce şi-a zis Basarab după tatăl său Basarab-cel-Tînăr : vestit Domn prin evlavia şi iubirea sa pentru artă. El a făcut în Argeş, pentru neamul său, o necropolă rivală celeĭ din Dealu. Aicĭ zace el supt piatra de marmură, făcută de el însuşĭ şi întregită pe urmă, care zice :

«A răposat robul luĭ Dumnezeŭ Io Neagoe Voevod şi Domn a toată Ţara-Românească şi a părţilor dunărene, în luna luĭ Septembre 15 zile, anul 7029 (1521), crugul soareluĭ 26, crugul luniĭ 15, temelia 18. A domnit 9 anĭ şi jumătate. Şi rog pe ceĭ ce Dumnezeŭ îĭ va îngădui să vie după noĭ, să păzească adăpostul acesta mic şi lăcaşul oaselor mele, ca să fie nestricat.»

www.dacoromanica.ro

Tot acolo așezase el pe fiiĭ săĭ Ioan și Petru și pe fiica Anghelina, morțĭ înnainte de a se găti biserica. Mama sa, Neaga, adusă și ea la Argeș, a fost înmormîntată de sigur, nefiind Doamnă, lîngă biserică, supt o piatră ce s'a stricat pe urmă. La Argeș își aflară odihna pe rînd Doamna Stana a luĭ Ștefăniță, Domnul Moldoveĭ, altă fată a luĭ Neagoe, și în sfîrșit bătrîna luĭ Doamnă Despina, moartă în Sibiiŭ, după ce se călugărise luînd numele de Platonida. Și Preda, fratele luĭ Neagoe, ucis în luptă la 1521, trebue să-și fi aflat aicĭ odihna.

21. Neagoe și Despina avuseră un fiŭ iubit, pe care-l numiseră Teodosie, după vechiul și înțeleptul împărat roman. El nu putu să domnească însă, fiind un copil și maĭ mic de cît Vlăduț. Dus în Constantinopol, el muri acolo înnainte de 1526. Mamă-sa, care e înfățișată într'o duioasă icoană cu trupul mortuluĭ pe brațe, îl va fi așezat spre adormire în biserica Patriarchieĭ pe care Neagoe o învelia din noŭ, adăugindu-ĭ chiliĭ.

22. Cine ar putea spune unde s'a ascuns trupul luĭ Dragomir Călugărul, care peri luptîndu-se ca să fie Vlad Voevod, în 1521?

23. Un Radu-Vodă, numit ca boier Bădica, se dădu ca fiŭ al luĭ Radu-cel-Mare. Turciĭ ĭi sfărîmară capul cu buzduganul, în Februar 1524, în Bucureștĭ, cred. Urmașul săŭ, dușman pănă

www.dacoromanica.ro

atuncĭ, avu milă de trupul luĭ, şi-l auzim cînd vorbeşte astfel: «Am trimis capul luĭ Bădica şi alte două capete la Poartă; iar trupul luĭ Bădica l-am luat Domnia Mea însumĭ, şi m'am dus Domnia Mea la mănăstirea Dealuluĭ, şi l-am îngropat acolo».

24. Radu de la Afumaţiĭ din Ilfov, acest urmaş milos, mare luptător cu Turcĭĭ, nu află însă milă la boierĭĭ răsculaţĭ, cari-l prinseră în Rîmnic, la 2 Ianuar 1529, «de l-aŭ legat, şi i-aŭ tăiat capul, şi luĭ, şi fiiu-săŭ, Vlad-Vodă». Şi el era fiul luĭ Radu-cel-Mare, dar alesul boierilor, Moise-Vodă, nu-l duse la Deal lîngă tată, ci la Argeş, lîngă socru, căcĭ el ţinea pe Ruxanda, fata luĭ Neagoe. Mormîntul săŭ îl înfăţişează călare, cu mantia fluturînd, împărţitor de moarte şi vînător de biruinţă, iar dedesuptul chipuluĭ de viteaz stă scris:

«A răpòsat robul luĭ Dumnezeŭ şi mult-milostivul Io Radul Marele-Voevod şi Domn a toată Ţara-Românească şi a părţilor dunărene, fiul mareluĭ şi [prea-bunuluĭ] Radul Voevod, în anul 7037 [1529], luna luĭ Ianuar 4 zile, crugul soareluĭ 7, indicţia 3.

Să vă fie ştiute războaiele ce vă voiŭ povesti, pe care le-am făcut eŭ: cel d'intăiŭ războiŭ cu Agareniĭ, al doilea la Gub[avĭ], al treilea la satul Ştefanĭ lîngă Neajlov, al patrulea la C[lejanĭ], al cincilea la Ciocăneştĭ, al şeselea la ce-

www.dacoromanica.ro

tatea Bucureștĭ, [al șeptelea la cetatea Tîrgoviștei], al optulea la rîul Argeșel, al noulea la [satul Plata; al zecelea la A]lămănești, pe Teleorman, [al unsprezecelea, cel maĭ iute și vîrtos], din toate războaiele, la Gruma[zĭ, cu 7 sangeacurĭ], [al doĭsprezecelea] la Nicopol, al treĭsprezecelea la Șiștov, [al patrusprezecelea] la cetate la Poienarĭ, cu țeraniĭ, al cincĭsprezecelea la Gherghița, [al șeisprezecelea iar la Bucureștĭ], al șaptesprezecelea la oraș la Slatina, al optsprezecelea [la cetatea Bucureștĭ], cu Vladislav Voevod, al nouăsprezecelea la satul Rucăr, al douăzecilea la Didrih. Atuncĭ m'a dăruit [Dumnezeŭ cu stăpînire și schiptru, și m'aŭ încins și cu caftan mohorît și cu cunună m'aŭ încununat și cu cinstea bogățieĭ și cu multă mărire de dar aducătoare, și, cu mulțimea oștilor fiind încunjurat], și la mulțĭ am întins mînă de ajutor cu îndurare. Acum zac singur aicĭ în mormînt mic, așteptînd glasul arhangheluĭ, cea de pe urmă trîmbiță, învierea a toată lumea, prefacerea stihiilor. Rog pe ceĭ ce Dumnezeŭ îĭ va îngădui să vie după noĭ, să păzească acest mic adăpost și casă a oaselor mele, ca să fie nestricat».

25. Tatăl luĭ Moise, Vladislav-Vodă, fusese silit de Radu să plece la Constantinopol, în 1524. Dar el se întoarse de acolo, și veni în părțile Mehedinților, unde-l ucise în Decembre

www.dacoromanica.ro

1525 Banul Pîrvu. Unuĭ Domn care se numia Vladislav i se cuvenia îngroparea la Dealu. Dar nu ştim dacă s'a împărtăşit de dînsa, cu toate că, judecînd după îngroparea acolo a luĭ Bădica, e foarte probabil.

26. Cît despre Moise, el fu gonit, ucis în lupta de la Viişoara între 18 şi 24 August 1530, şi îngropat la mănăstirea Bistriţa, întemeiată de fraţiĭ Craioveştĭ, cu unul din coborîtoriĭ cărora îşĭ măritase sora. Pe la 1750 se maĭ cetia încă pe piatra sa aceste cuvinte:

«Răposat-a robul luĭ Dumnezeŭ Moise Voevod, feciorul luĭ Vladislav Voevod, la anul 7038 [1530].»

Dar făcîndu-se din noŭ biserica, supt Vodă Ştirbeĭ, s'aŭ stricat toate pietrele de mormînt, afară de una.

27. Vlad, care-ĭ urmâ, se înnecă în Dîmboviţă, la Popeştiĭ din Ilfov, în toamna luĭ 1532. Era, fiul luĭ Vlăduţ, şĭ urmaşul săŭ Vintilă, care-şĭ zise tot Vlad, îl duse la Dealul, îngropîndu-l la un loc cu tatăl, — amîndoĭ morţĭ la o vrîstă tot aşa de fragedă.

28. Vlad-Vintilă fu omorît în vara anuluĭ 1535 lîngă Craiova, dincolo de apa Jiiuluĭ, acolo unde e astăzĭ mănăstirea cea nouă a Bucovăţuluĭ, la o vînătoare. El îşĭ zicea «fiul luĭ Radu», adecă al luĭ Radu-cel-Mare şi urmaşul luĭ era destul de evlavios ca să-l ducă la Dealu.

www.dacoromanica.ro

29. Radu Paisie, fostul egumen la Argeș, dar fiŭ al luĭ Radu-cel-Mare, om foarte cucernic, care a mîntuit clădirile bisericeștĭ ale luĭ Neagoe, căcĭ era soț al Domniței Ruxandreĭ, visa o îngropare la Dealul saŭ la Argeș, căcĭ el unia în sine drepturile amînduror ramurilor domnești. Dar, scos în 1545, el trăi în Egipt. Mormîntul luĭ trebuie să fie în vr'o biserică din Alexandria, poate într'a Patriarchieĭ.

30. Mircea Ciobanul, alt fiŭ al Raduluĭ și crunt omorîtor de boierĭ, începu să clădească biserica domnească din Bucureștĭ, care e astăzĭ Curtea Veche de lîngă Dîmboviță. Cînd crudul Domn își mîntui viața, în Septembre 1559, aĭ săĭ, Chiajna, văduva, și copiiĭ îl duseră în biserica încă neisprăvită. Biserica a suferit pe vremea luĭ Vodă Știrbeĭ o prefacere totală, și mormintele aŭ dispărut astfel și aicĭ supt scîndurile și mosaicul din vremea noastră.

31. Fiŭ al luĭ Radu Paisie, Petrașcu cîrmuia în așa chip, încît i se zise cel Bun. El muri la Tîrgoviște în ziua de 26 Decembre 1558, a doua zi de Crăciun. Alaiul de înmormîntare sui dealul cu viile, și Domnul răposat își găsì pacea, netulburată pînă acum, în necropola luĭ Radu-cel-Mare. Inscripția de pe mormîntul săŭ are acest cuprins:

«A răposat întru Domnul Hristos credinciosul Ioan Petrașco Voevod și Domn a toată Țara-Românească, fiul luĭ Io Radul Voevod, și a mu-

www.dacoromanica.ro

rit în luna Decembre 26 de zile, în anul 7066 [1558]».

32. Petru, căruia i s'a zis Şchiopul, fiul cel maĭ mare al luĭ Mircea, era menit să se odihnească în aceiaşĭ biserică. El trecu însă în Moldova, avu două Domniĭ acolo, şi, fugind, în Apus, se stînse la Bozen, un depărtat oraş din Tirol, la 1-iŭ Iulie 1594. Călugăriĭ franciscanĭ primiră ca rămăşiţile acestuĭ oaspete să se odihnească lîngă biserica lor. Pe piatră se cetia maĭ de mult acest epitaf:

«D. O. M. Luĭ Io Petru, Domnul Moldoveĭ, din familia regală, corvinească, a Mihneştilor, care, ca să păstreze legea [creştină] în Ştefan, fiul săŭ, părăsind de bună voie ţara sa foarte întinsă, învrednicindu-se de ocrotirea Augusteĭ Case Austriace, a murit în vrîstă de peste şeĭzecĭ de anĭ, la 1-iŭ Iulie 1594: om, şi în nenorocire şi în fericire, prea-vestit, în războiŭ şi pace».

Nişte Irlandese făcură încă pe acel loc o grotă a Madoneĭ.

33. Alexandru, urmaşul luĭ Petru, a murit în Scaun, la Bucureştĭ, în Iulie 1577. El făcuse în acest oraş o biserică nouă, pe dealul de lîngă Mihaĭ-Vodă. Acolo a fost îngropat, dar piatra sa de mormînt nu se maĭ păstrează. O fată a luĭ însă, Elena, e îngropată în fundul bisericiĭ, prefăcută peste vre-o patruzecĭ de anĭ, la mîna dreaptă.

34. Mihnea, fiul luĭ Alexandru, îngropă în a-

www.dacoromanica.ro

ceastă biserică pe doĭ fiĭ aĭ săĭ cu Doamna Neaga: Vlad și Radu. Mazilit în 1591 pentru a doua oară, el se făcu Turc și muri la Constantinopol în 1601: trupul său de renegat se va fi odihnind supt una din pietrele strîmbe, împodobite cu turbane, care se ridică dese în cimitirele Capitaleĭ turcești.

35. Petru Cercel, fiul luĭ Petrașcu-cel-Bun, strălucitor Domn după moda Apusuluĭ, făcu biserica domnească din Tîrgoviște, unde voia să-ĭ fie mormîntul. Dar fu mazilit și, luptîndu-se pentru Domnie, înnecat în Bosfor, la Mart 1590: scos din Mare, pielea-ĭ umplută cu paie se trimese dușmanuluĭ, Mihnea.

36. O rudă, un nepot, Vlad-Vodă fiul luĭ Miloș, căutase să iea tronul luĭ Mihnea. El muri însă înnainte de a pleca din Constantinopol, în August 1589. Tatăl său fusese înmormîntat la Patriarchie, la 20 Februar 1577, și tot acolo vor fi fost coborîte în pămînt oasele tînăruluĭ Voevod. O soră a luĭ Vlad, Irina, măritată cu Albu Golescu, se odihnește însă la mănăstirea Vieroșul, a Goleștilor, săvîrșindu-se din viață puține săptămînĭ după tatăl eĭ, ca văduvă tînără.

37. Ștefan Surdul, fiŭ al Moldoveanuluĭ Ioan-Vodă cel Cumplit, stătu puțin timp în Scaun și, cercînd să cîștige Moldova cu ajutorul Turcilor, fu ucis în lupta din Februar-Mart 1595, cu Aron-Vodă, la Dunăre.

38. Alexandru-cel-Răŭ, fiŭ al Moldoveanuluĭ

www.dacoromanica.ro

Bogdan Lăpuşneanu, avu o stăpînire tot aşa de scurtă. El fu spînzurat la Constantinopol în ziua de 25 Mart 1597, fiind apoĭ îngropat în pripă la vre-o biserică din Constantinopol.

39. Un mare Domn eroic iea apoĭ în stăpînire Ţara-Românească. El învinge pe Turcĭ, năvăleşte în Ardeal, în Moldova, le cuprinde, le pierde, e gonit şi din moştenirea sa, dar se întoarce cu oştĭ împărăteştĭ împotriva Ungurilor ardelenĭ, învinge, şi e ucis la 9/19 August 1601, din porunca unuĭ general aliat. Trupul fu îngropat în cîmpia Turdeĭ, unde se săvîrşise omorul, capul fu adus la Mănăstirea Dealuluĭ, căcĭ Mihaĭ Viteazul era fiul luĭ Petraşcu-cel-Bun. Scoasă odată cu capul luĭ Radu-cel-Mare, strămoşul său, trista rămăşiţă care adăpostise un suflet ca acela, a stat pentru priveală într'o biată cutie, pe care a înlocuit-o dăunăzĭ un relicvariŭ meschin şi fără frumuseţă.

Piatra ce acoperia capul luĭ Mihaĭ se află şi azĭ însă în mijlocul pronaosuluĭ. Pe ea se ceteşte, data aceasta în limba noastră, inscripţia ce urmează:

«Aice zace cinstitul şi răposatul capul creştinuluĭ Mihail, Marele Voevod, ce aŭ fost Domn Ţărăĭ-Rumăneştĭ şi Ardealuluĭ şi Moldoveĭ: cinstitul trup zace în cănpiĭ Tordeĭ, şi, cînd l-aŭ ucis Neamţi, ani aŭ fost 7109 (1601), în luna lu Avgust 8 zil[e]: aceas[tă] piatră o'ŭ pus jupan Rădul Buzescu i jupăniţa eg.[=jupăneasa luĭ], Preda.»

www.dacoromanica.ro

MICHAEL WAIVODA WALACHIÆ TRANSALPINÆ VTRAQ. EADEM VIRTVTE. ÆT. XLIII
cum priul. S.Cæ.M.ti
INSIGNIS ET IN VTRAQ. EADEM VIRTVTE FORTVNA

MIHAÏ VITEAZUL
Domn al tuturor Romînilor (1593-1601).

După o stampă din vremea luĭ.

Reproducere făcută cu cheltuiala «Societăţiĭ Femeilor Romîne».

www.dacoromanica.ro

Nefiind o Doamnă, mama luĭ Mihaĭ, Teodora, n'a fost primită la Dealul. Cînd ea s'a săvîrșit, în 1605-6, fiul și fata luĭ Mihaĭ o îngropară la Cozia, unde stătuse, supt numele de călugărița Teofana, aniĭ ceĭ din urmă aĭ vieții sale. Acest fiŭ al cuceritoruluĭ,

40. Nicolae-Vodă Petrașcu (Petrașcu era numele buniculuĭ săŭ; Nicolae se adăugise ca titlu domnesc) pribegi în lume, împreună cu familia sa. După 1620 el se căsători cu Ancuța fata luĭ Radu-Vodă Șerban și trăi mai mult în Ungaria, umblînd după Domnie pănă în 1611. Un timp stătu în Sîmbăta-Mare (Tyrnau), dar, cînd muri, el fu dus la Raab, în «biserica sîrbească», unde poate că i se vede și astăzĭ piatra de mormînt.

41. Urmașul adevărat al luĭ Mihaĭ Viteazul a fost un boier maĭ în vrîstă, vrednic de această cinste. În boierie-ĭ zicea Șerban, iar ca Domn s'a numit Radu. El a învins pentru Împăratul creștin pe un principe ardelean, a fost gonit de altul, dar s'a întors și l-a învins și pe acesta. Însă în țară n'a maĭ putut să stea după aceasta, ci s'a dus în țerile împărătești, stînd maĭ mult tot acolo, la Tyrnau saŭ Sîmbăta-Mare, în Ungaria. Moartea l-a găsit însă în Viena, la Mart 1620, după ce-și împărțise averea printr'un testament scris în românește. Întîiul loc de îngropare i-a fost în biserica Sf. Ștefan din acel oraș, insă pe urmă rudele

www.dacoromanica.ro

sale l-aŭ adus în ţară, aşezîndu-l în biserica de la Comana, pe drumul Giurgiuluĭ. Inscripţia ce se vede acum pe mormîntul săŭ, nu-l priveşte însă numaĭ pe el, ci şi două rude, dintre Cantacuzineştĭ. Ea are următorul cuprins:

«Această ună piatră aceste treĭ ţărîne acopere: a bătrînuluĭ Şerban Băsărab Voevod, a luĭ Drăghicĭ Cantacuzino Vel Spătar, de fată nepotu-ĭ, şi a luĭ Costandin Vel Păharnic, iubit fiŭ luĭ Drăghicĭ; pre cariĭ cum viaţa în dragostea sîngeluĭ i-aŭ legat, aşa moartea, aice aducîndu-ĭ, vecilor i-aŭ răposat. Cariĭ şi, creştineşte, cu dereptate, cu dragoste, cu milosteniĭ şi cu toate bunele fapte trăind, s'aŭ săvîrşit, la anul de la Hristos spăsitoriul [7128 = 1620], de vîrstă —, moşul, nepotul la [7176 = 1667], de vîrstă —, fiul la [ ], de vîrstă —.»

42. Radu Mihnea era fiul luĭ Mihnea cel Turcit saŭ, cum îĭ ziceaŭ oameniĭ de pe atuncĭ, Turcul. În timpul cît a stăpînit ca un Domn bogat şi foarte preţuit de Turcĭ, el a prefăcut în mult maĭ mare biserica bunuluĭ săŭ Alexandru-Vodă. Şi aicĭ fu el îngropat, în Februar 1626, fiind adus din Moldova, de la Hîrlăŭ, unde murise cu cîteva săptămînĭ înnainte, în Ianuar. Şi astăzĭ candela luminează următoarele rîndurĭ săpate frumos, româneşte, pe mormîntul luĭ:

«Acĭastă piatră de pre mormînt o'ŭ făcut şi o'ŭ frămseţat cela ce este bine cinstit şi de

www.dacoromanica.ro

Hristos iubit creștin Alexandru Voevod născătoriul dumniiluĭ celuia ce s'aŭ pristăvit întru fericită credință, celuia ce aŭ fost bine cinstit și de Hristos iubit Domn creștin Radu Voevod, ce-aŭ fost Domn Țeriĭ-Rumănești și Moldoveĭ, și multe războe aŭ biruit, și iară aŭ venit de la cinstita Poartă ș'aŭ fost al doile rînd Domn Țeriĭ-Rumînești, și ș'aŭ lăsat steagul fiu-săŭ ce e maĭ sus scris, și iară se'ŭ dus de-aŭ fost Domn Țeriĭ Moldoveĭ; și acolo se'ŭ pristăvit întru cetate în Hîrlăŭ, în luna luĭ Ghenarie 13 zile, Sîmbătă, și cu mare cinste l-aŭ adus trupul dumneluĭ, și l-aŭ îngropat în luna lu Fevrarie în 5 zile, Duminecă. Aicea zac oasele dumnealuĭ. Dumnezeu-l iarte în Împărăție ceriuluĭ, adevărat. În aniĭ 7134 (1626).»

43. Fiŭ al unuĭ Iliaș Vodă Lăpușneanu, coborîtor ticăloșit al luĭ Ștefan-cel-Mare al Moldoveĭ, Alexandru fiul luĭ Iliaș, saŭ Alexandru Iliaș, cum i s'a zis, stăpînește pe rînd în Țara-Românească și în Moldova, necontenit supt ocrotirea rudelor sale din Levant, Italienĭ greciți. Munteniĭ resping însă cu armele la 1632 pe fiul săŭ Radu, numit de Turcĭ Domn al țeriĭ lor; iar în 1633 o răscoală a Moldovenilor gonește și pe tată. Bietul om se duse la Constantinopol, unde i se pierde urma. Se stînse aicĭ în sărăcie mare: cine știe unde va fi fost coborît în pămînt trupul nevredniculuĭ acestuia!

www.dacoromanica.ro

44. Luptînd cu acest Alexandru-Vodă, adecă luptînd prin banĭ, stăruinţe şi făgăduielĭ, se vede fiul luĭ Radu Mihnea. Îĭ ziceaŭ Coconul, fiindcă era un copil, şi tot copil a rămas pănă la urmă. Epitroapă i-a fost întăiŭ mamă-sa Arghira. care muri în Bucureştĭ, şi trebuie să fi fost îngropată la Radu-Vodă. Şi el plecă mazil la Turcĭ, se maĭ zbătu cîţĭva anĭ după Domnie, şi muri la Constantinopol în 1632. Îşĭ păstrase bogăţia şi poate că el se odihneşte în Patriarchie chiar, unde se maĭ înmormîntaseră rudeniĭ de ale luĭ.

45. Un fiŭ al Moldoveanuluĭ Ştefan Tomşa, Leon, om încă tînăr, harnic la jocurĭ ostăşeştĭ, stătu pe aceiaşĭ vreme cîţĭva anĭ în Bucureştĭ. Căzînd prin mazilie, el unelti pentru tron, şi-şĭ pierdu nasul. Cînd şi-a perdut viaţa şi în ce ungher i s'aŭ ascuns rămăşiţile, nu se poate afla.

46. Iată acum un Domn cuminte, blînd, bun judecător, părinte al boierimiĭ tinere, frate de arme al celeĭ îmbătrînite în lupte, priincios ţeranilor. Olteniĭ aŭ adus în Domnie prin războiŭ pe Mateĭ, boierul din Brîncoveniĭ Oltuluĭ, Oltean şi el decĭ. Odinioară ostaş al luĭ Mihaĭ Viteazul, el a dovedit că nu uită învăţăturile bune ale slăvituluĭ săŭ înaintaş în Domnie: lăcomia, ura, setea de răzbunare a vecinuluĭ săŭ Vasile Lupu s'aŭ frînt de voinicia luĭ înţeleaptă. Domnind ast-fel douăzecĭ şi unul de anĭ, el a fost astrucat în biserica domnească din Tîr-

www.dacoromanica.ro

goviște, în luna luĭ April 1654. În fața acestuĭ mormînt noŭ era încă din 1653 mormîntul proaspăt al Domneĭ luĭ Mateĭ, Elena, și în acelașĭ întunecos pridvor dormia singurul lor copil, mort nevrîstnic, — Mateĭ. Peste cîțiva anĭ, Turciĭ aŭ trecut pe aicĭ prădînd, și eĭ nu cruțară oasele luĭ Mateĭ. Ele fură stramutate apoĭ la mănăstirea Arnota, din Vilcea. Sus, pe o culme din preajma Carpaților, de-asupra mănăstiriĭ Bistrița se înalță micul lăcaș în care se cuprind supt o piatră împodobită, săpată de meșter din Ardeal moaștele luĭ Mateĭ Basarab din Brîncovenĭ, însemnate cu această pisanie:

«Aicĭ zace Mateĭ Basarab, cu mila luĭ Dumnezeŭ odinioară stăpîn și Domn al Țerĭĭ-Românești, bărbat înțelept, îndurător și milostiv, întemeietor și înnoitor a multe bisericĭ și mănăstirĭ: nicĭ-odată biruit, ci biruitor, și a multe învingerĭ învingător preaslăvit, dușmanilor înfricoșat, prietenilor de folos, îmbogățitor al țerĭĭ sale, cel ce, cu multă bogăție și întru toate îndestulat, în lină pace a domnit douăzecĭ și treĭ de anĭ; a adormit întru Domnul la cinstite bătrînețe, în anul Domnuluĭ 1654.»

Supt piedestalul de piatră, jos, e îngropat Danciul, tatăl luĭ Mateĭ, pe care acesta a pus să-l aducă în raclă de la Alba-Iulia Ardealuluĭ, unde el murise, înmormîntîndu-se întâiŭ în biserica Mitropolieĭ românești de acolo, făcută de Mihaĭ Viteazul.

www.dacoromanica.ro

Staŭ numaĭ eĭ doĭ acolo în pustietate, în pacea mănăstiriĭ cu doĭ paznicĭ, fără călugărĭ, fără locuitorĭ, fără oaspeţĭ; din toate părţile codrul înghite zările, şi noaptea călătoriĭ cari străbat drumurile văilor văd lucind această singură lumină de îndreptare şi mîngîiere, ca o rază pornită din sufletul luminos al strămoşuluĭ.

47. Uşuratec, pornit spre fapte nesocotite, fără putere a fost bătrîna rudă care a urmat luĭ Mateĭ. Constantin-Vodă era fiul luĭ Radu Şerban cel de la Comana şi al feteĭ de preot din Bucureştĭ, Elena, îngropată în anul 1656, paĭsprezece anĭ după moartea eĭ, în biserica de sat de la Dobrenĭ. Stăpînirea luĭ Constantin, noul Basarab, înseamnă răscoală, umilinţă şi ruină. A încheiat ca fugar: în Ardeal întăiŭ, apoĭ la Cazacĭ, cu cari umblă, fără nicĭ-un drept, după Domnia Moldoveĭ. Muri la Polonĭ după anul 1674, Dumnezeŭ ştie în ce loc anume, — sărac şi foarte nenorocit. Maĭ fericită decît el, Doamnăsa Balaşa zace în biserica Sf. Vinerĭ din Tîrgovişte.

48. Înlocuitorul săŭ a fost un Grec foarte nebun, Mihnea al III-lea, ce se zicea fiŭ al mîndruluĭ Radu Mihnea. Şi el se răsculă împotriva Turcilor, şi, tăindu-şĭ boieriĭ, fugi, dar nu-ĭ era lăsat să iasă din Ungaria pribegieĭ sale. La 23 April 1660, a doua zi de Paşte, el făcu un mare chef de sărbătoare cu acelaşĭ Constantin Şer-

www.dacoromanica.ro

ban, căruia-ĭ urmase. Veni înfierbîntat acasă la țiitoarea sa, o Tătarcă, și căzu trăsnit de damblà. La Satumare trebuie să i se caute decĭ mormîntul, dacă se va fi găsit cine să-l ridice unuĭ astfel de om. Unĭĭ ziceaŭ că a fost Turc, alțiĭ l-aŭ văzut însă sfințind bisericĭ ortodoxe.

49. Cîteva lunĭ grele pentru toată lumea, domnește, strămutat din Moldova, un biet Arnăut bătrîn, care trăise mult timp ca boier al luĭ Vasile Lupu, Ghica, ce-șĭ luă ca Domn și numele de Gheorghe, zicîndu-șĭ Gheorghe-Vodă Ghica (Gheorghe se zice în albanesă: Ghica). Turcii îl scoaseră cu parapon și-l mînară la Constantinopol, unde se stînse în curînd, fiul săŭ Grigore fiind Domn în locul luĭ. S'ar putea căuta în cetatea împărătească mormîntul începătoruluĭ măririĭ Ghiculeștilor.

50. Acest Grigore saŭ Grigorașco, fiŭ și soț al unor Romînce, avu un traiŭ tulburat, cu multe încurcăturĭ pe care și le pregăti prin neprevedere și și le descurcă prin viclenie. Și în 1673 se credea că el va maĭ putea cumpăra Domnia. Rămas între Turcĭ, el muri peste puțin. Loc de îngropare și data precisă, — necunoscute.

51. Radu Leon, fiul luĭ Leon-Vodă. Om de petrecere, fără voință. Mort la Constantinopol după mazilia din 1669.

52. Antonie din Popeștiĭ Ilfovuluĭ. Moșneag căzut aproape în copilărie, hrănit din leafa ce-ĭ

www.dacoromanica.ro

dădeaŭ boierii şi supravegheat de fiu-său Neagu. Cînd pierdu Domnia, în 1672, Turcii îl opriră la dînşii, şi sărmanul patriarh n'avu parte nicĭ de odihna în pămîntul ţerii sale.

53. Duca-Vodă, Arnăut ca şi Ghica, ca şi acesta întîiŭ Domn în Moldova, îşĭ zice, tot ca şi acesta, Gheorghe-Vodă, făcînd din numele său de pînă atuncĭ un nume de familie. Cantacuzineştiĭ izbutesc a-l scoate în 1678. Domn în Moldova peste puţin timp, a treia oară, îl prind Polonii, în războiŭ cu Turcii, şi-l duc la Lemberg. Aicĭ moare acest om lacom şi strașnic, la 31 Mart 1685, de damblà. A fost îngropat în biserica ortodoxă din acel oraş, zidită de marele negustor Alexie Balaban, «în sclipul gropniţeĭ acestuia».

54. Şerban Cantacuzino, om temut, mîndru, cu apucăturĭ de rege, stăpîn al boierilor săĭ şi respectat de Turcĭ. O scurtă boală-l răpuse la 29 Octombre 1688, şi pe mormîntul său frumos săpat, de la Cotrocenĭ, ctitoria sa, se ceteşte pomenirea ce urmează:

«Supt această marmură odihnesc oasele a luminatuluĭ bun creştin Io Şerban Cantacuzino Voevod, nepotul răposatuluĭ Şărban Basarab Voevod, pre carele miluindu-l Dumnezeŭ cu Domnia acesteĭ ţărĭ, de aŭ domnit 10 anĭ şi aŭ chivernisit ţara bine şi vredniceşte, cu tot cinstit neamul luĭ, apărînd-o de toţĭ vrăjmaşiĭ. Întru

www.dacoromanica.ro

carea iară de la Dumnezeŭ i s'aŭ săvîrșit viața cu cinste, aicĭ, la Scaunul Domnieĭ luĭ, lăsîndu-șĭ țara iară la cinstit și bun chivernisitor, neamul luĭ, întreagă și cu pace bună. A căruia i-a fost viața de anĭ 54, și așa s'aŭ pristăvit întru Hristos la Octomvrie 29, leat 7197, 1689.»

Tatăl luĭ Șerban, vestitul Postelnic Constantin, a fost îngropat la Mărginenĭ, în Prahova; acolo a strămutat Șerban și trupul maiceĭ sale Elina, vestita gospodină a celeĭ maĭ marĭ averĭ muntene din veacul al XVII-lea. Astăzĭ de jur împrejur e temniță, și biserica, dărîmată de cutremur, arsă, a fost cu totul prefăcută de un egumen grec, zvîrlindu-se ca netrebnice pietrele ctitorilor. Fratele maĭ mare al luĭ Ștefan, Drăghicĭ, zace în mormîntul luĭ Radu Șerban, bunicul săŭ, la Comana.

Dintre fraților ceĭlalțĭ, Cotrocenĭĭ odihnesc pe Mateĭ († 1685), pe Iordachi († 1692). Mihaĭ a fost tăiat la Adrianopol și Constantin, învățatul Stolnic, gîtuit în Constantinopol!

55. Constantin Brîncoveanu, om bogat, bun gospodar și părinte iubitor al unuĭ neam îmbielșugat; suflet înțelegător de frumuseță și sprijinitor al învățăturiĭ; țara întreagă a fost acoperită de dînsul cu biserică nouă și înnoite. În ziua de Sîntă-Măria Mare 1714, avînd împliniți 25 de anĭ de Domnie, i se tăiè capul, înnaintea Sultanuluĭ, la Constantinopol, după ce toate odraslele-ĭ

www.dacoromanica.ro

sîngeraseră supt sărmaniĭ luĭ ochĭ bătrînĭ, sălbătăciţĭ, fără lacrimĭ, — cea maĭ straşnică suferinţă omenească ce se ridică din tot trecutul nostru. Se aruncară în Mare trupurile Domnuluĭ, ale fiilor domneştĭ Constantin, Radu, Ştefan, Mateĭ, pe cînd capetele schimonosite treceaŭ în vîrful sulițelor. Pescariĭ culeseră din ape rămăşiţele Brîncovenilor, şi creştinĭ miloşĭ le aşezară în mănăstirea din Chalke. La Horez, frumoasa clădire a luĭ Constantin-Vodă, gătită pentru îngroparea întreguluĭ săŭ neam, se vede, supt chipurile de familie ce ocupă părețiĭ, numaĭ mormîntul de marmură nescrisă al Domniţeĭ Smaranda; o soră a acesteia, Ancuţa, măritată cu Nicolae Roset şi moartă în pribegia de la Braşov, a fost adusă aicĭ în primăvara anuluĭ 1730.

56. Ştefan Cantacuzino, fiul Stolniculuĭ Constantin, a întrebuinţat toate mijloacele pentru ca să aducă moartea aceluĭ pe care-l înlocuise. Ca o răsplată dumnezeiască i-a venit aceiaşĭ peire silnică, după doĭ anĭ singurĭ de Domnie. Fu gituit în temniţă la Constantinopol, împreună cu tatăl săŭ foarte bătrîn. Capetele lor fură jupuite, umplute cu bumbac şi trimese la Adrianopol, unde stătea Curtea. Aicĭ în Adrianopol fură zugrumaţĭ Mihaĭ, fratele luĭ Constantin, şi Radu Dudescu, care ţinea pe sora luĭ Ştefan. Capetele li-aŭ fost puse în vîrful parilor. Cel din urmă dintre Cantacuzinĭ cari încunjuraseră

www.dacoromanica.ro

fără credință pe Brîncoveanu, Toma, trecu la Ruși în 1711, și muri peste zece ani acolo la dînșii. Numai Răducanu, fratele lui Ștefan-Vodă, doarme în necropola cantacuzinească a Cotrocenilor.

De acum înainte, Moldova și Țara-Românească nu-și mai au șiruri deosebite de Domni. Aceiași oameni, mai mult înstrăinați de cît străini, trec de la Iași la București și de la București la Iași. Innainte de a vorbi de mormintele lor, să pomenim pe ale Domnilor Moldoveĭ.

2. Domnii Moldoveni.

1. Bogdan întemeietorul și-a găsit odihna în biserica, de lemn pe atunci, a Rădăuților. În timpuri neorînduite și sălbatece ca acelea, nici-o piatră nu s'a așezat pe mormîntul celui care a dat Romînilor, ca o puternică cetate, *Țara Moldoveĭ*.

2. Latco, acel care a încercat să facă din Moldoveni niște catolici, supuși episcopului latin din Siretiŭ, și-a luat locul lîngă părintele său, după 1372.

3. O clipă Moldovenii își aduseră Domn de legea lor, ce e dreptul, dar de alt neam, rusesc, din Galiția. Iurg Koryatowicz peri în curînd. Un călător din veacul al XVI-lea zice că i-ar fi

www.dacoromanica.ro

văzut mormîntul într'o mănăstire de lîngă Bîrlad. O astfel de mănăstire n'a fost însă nicĭ-odată. Anastasia, fiica luĭ Laţco şi văduva luĭ Iurg, zace în necropola Rădăuţilor, unde a fost îngropată la 1420, anul morţiĭ eĭ.

4. Petru, fiul Margareteĭ saŭ Muşateĭ, care avea drepturĭ asupra Moldoveĭ, e cel d'întăiŭ Domn sigur — după un Ştefan I-iŭ, tatăl săŭ, poate — în urma luĭ Iurg. El a clădit mănăstirea Neamţuluĭ, în valea Neamţuluĭ şi a Ozaneĭ, pe o înnălţime pietroasă, între pădurĭ. Acolo va fi fost el îngropat prin 1390, dar nicĭ-o urmă nu s'a păstrat din mormîntul luĭ.

5. Roman, fratele luĭ Petru, fu Domn scurtă vreme, apoĭ fugi în Polonia, şi la urmă domni din noŭ: el fu înmormîntat la Rădăuţĭ. Roman clădise însă biserica luĭ deosebită în tîrgul Romanuluĭ, întemeiat de dînsul, şi aicĭ coborîse el oasele soţieĭ sale Anastasia, care a fost mama luĭ Alexandru-cel-Bun.

6. Alexandru a făcut cel d'întăiŭ din Moldova o ţară trainică şi cu viitor. Maĭ bine de treĭzecĭ de anĭ a stăpînit asupra eĭ, fără nicĭ-un fel de silă saŭ vicleşug, duhul săŭ bun, împăciuitor, răbdător, milostiv, cucernic. El a dovedit că prin bunătatea adevărată şi dreaptă a inimiĭ se pot face lucrurile acelea marĭ pe care asprimea crudă le poate începe saŭ grăbi, dar nu duce la capăt. Moldova a ieşit din mînile luĭ gata, încununată

www.dacoromanica.ro

cu neatîrnare și împodobită cu învățături și meșteșuguri.

El clădi vechea mănăstire Bistrița pe care Ștefan-cel-Mare a prefăcut-o apoi din temelie. Poate că aicĭ se înmormîntă fratele său Iuga, dar un fiŭ Bogdan se astrucă la Rădăuți. Atuncĭ Bistrița nu se înnălța încă în răcoroasa vale de lîngă orașul Piatra. Dar la Bistrița fu dus trupul Doamneĭ luĭ Alexandru, Ana, o ortodoxă, moartă în 1418, pe cînd, cu cîțiva anĭ în urmă, cea d'intăiŭ soție a Voevoduluĭ, o catolică, Margareta, era așezată supt baptisteriul bisericiĭ latine din Baia (1410). Poate că tot Bistrița a primit și oasele fiilor domnești morți înnainte de vreme, odrasle ale Aneĭ, Roman și Vasilisa. În iarna anuluĭ 1433, se stînse, mulțămit într'o țară nouă scoasă din toate primejdiile, Alexandru însuși. Mormîntul său fu clădit din piatră săpată cu podoabe gotice. Dar poate nu s'a scris nimic pe lespedea care i-a acoperit sicriul și, orĭcum, ea nu se maĭ află astăzĭ, fiind înlocuită cu una care pomenește o moartă din vremile următoare.

7. Ilie-Vodă fiul luĭ Alexandru și al Aneĭ, intră în luptă cu fratele său Ștefan, stăpîni un timp alăturĭ cu el, și trebui să fugă la urmă, orbit de acest frate nelegiuit, în Polonia, de unde era Doamna luĭ. Acolo se stînse nenorocitul orb între anii 1444 și 1447, și i se va fi

www.dacoromanica.ro

făcut loc în vre-o biserică ruteană din Polonia, soția sa fiind și ea o Ruteană ortodoxă.

8. Fratele fără milă și mustrări de cuget fu prins în 1447 de Roman, copilul foarte tînăr încă al luĭ Ilie, și ucis prin tăierea capuluĭ. La 16 Iulie sosia la mănăstirea Neamțuluĭ — nu la Bistrița, care nu putea fi profanată cu astfel de oase vinovate — carul ce aducea trupul măcelărit al Voevoduluĭ. În biserica mănăstiriĭ, dreasă și prefăcută apoĭ de Ştefan-cel-Mare, la dreapta, se înfundă un gang de întunerec. Pe o piatră din acel colț negru se cetește inscripția, pusă însă tărziŭ, de Ştefan-cel-Mare, și astăzĭ nedeplină:

«Acest mormînt l-a înfrumusețat Io Ştefan Voevod, cu mila luĭ Dumnezeŭ Domn al țeriĭ Moldoveĭ, fiul luĭ Bogdan Voevod, unchiuluĭ săŭ Ştefan Voevod, fiul bătrînuluĭ Alexandru Voevod, care a fost ucis.»

Piatra de mormînt a unuĭ Petru Voevod, fiul acestuĭ Ştefan, a fost strămutată din vechea mănăstire a Pobrateĭ, clădită pe acest timp, în cea nouă, al căreĭ ctitor e tot Ştefan-cel-Mare.

9. Roman piere la 2 Iulie 1448, poate otrăvit. Mamă-sa Marinka avea încă țara în mîna eĭ și cred că ea va fi înmormîntat pe tinerelul Voevod la Bistrița luĭ Alexandru-cel-Bun.

10. Ea avea și alt fiŭ, care încurcă lumea maĭ multă vreme, ajunse un stricat și peri, omorît

www.dacoromanica.ro

ȘTEFAN-CEL-MARE
Domnul Moldovei (1457—1504).

După evanghelia de la Voroneț.

www.dacoromanica.ro

de boieri, în Cetatea-Albă, în primăvara anului 1455. Biserica din acel oraș, iarăși înnoită de Ștefan, primi trupul celui ce nu meritase numele lui Alexandru-cel-Bun.

11. Frații ai lui Ilie și Ștefan se luptă totodată pentru dulcele rod al Domniei. Iată un Petru, care dispare în 1452,

12. Apoi Bogdan, fiu din flori al lui Alexandru. Acesta e un luptător harnic, care seceră larg în oștile polone ce sprijină pe Alexandrel. Îl ucide însă unul care i se zicea frate, Petru Aron. În graba înmormîntării ucisului, care fu așezat în biserica de lemn a satului unde pierise, nu se putea «înfrumusețа» o piatră de mormînt. Cînd Ștefan fiul acestui al treilea Bogdan fu Domnul Moldovei, el făcu biserica de piatră din Răuseni, puindu-i hramul tăierea capului Sf. Ioan. Însă trupul mortului fu dus la Rădăuți, și acolo o inscripție îl amintește în aceleași cuvinte ca și pe înnaintașii săi în Scaunul Moldovei.

13. Petru Aron se închină tuturor vecinilor și făcu pe placul tuturor boierilor; pentru care avu parte să domnească șepte ani de zile. Ștefan îl goni în Polonia, apoi la regele unguresc Matiaș. Într'o zi, cînd pîndia la hotarul Moldovei, în Secuime, o ceată năvălitoare, avînd în fruntea ei pe Ștefan, îl ucise în 1468, lăsînd trupul fără cap la mila țeranilor străini din satul răsplătirii.

www.dacoromanica.ro

14. În ce colţ al Moldoveï n'a înnălţat Ştefan bisericĭ şi mănăstirĭ, unde n'a lăsat amintirea luptelor izbăvitoare saŭ binefacerilor împărţite cu dreptate, în cursul a jumătate de veac de Domnie? Tînărul îşĭ cuceri moştenirea, se luptâ, învinse, făcu ţara neatîrnată; bărbatul matur apără drepturile noueï Moldove glorioase, iar bătrînul stăpîni până în zilele din urmă cu sabia în mînă, gata să apere şi să întregească, leŭ bătrîn care nu-şĭ uită vînătoarea.

Ştefan a făcut de piatră gropniţa domnească a Rădăuţilor, şi meşterul săŭ săpător, «mister Ian», un Polon saŭ un Sas, încunjură păreţiĭ bisericiĭ cu o prispă de pietre mormîntale, aşezate una lîngă alta întru pomenirea strămoşilor (1479-80). La Bistriţa el înnălţă mormînt Doamneï Ana, mama luĭ Ilie. Şi, cînd fiul săŭ se stînse încă în floarea vrîsteï la Constantinopol, fiind ostatec, Ştefan aduse în ţară pe iubitul săŭ Sandrin saŭ Alexandru, şi în braţele străbunuluĭ el aşează pe urmaşul care venia la dînsul înnainte de vreme (1496).

Dar el îşĭ făcu sieşĭ şi celuĭlalt neam al săŭ alt adăpost al cenuşeï omeneştĭ, în Putna, supt o tîmplă îmbrăcată cu brad a munţilor Bucovineï, lîngă o limpede apă de munte. Acolo intrară în mormînt tineriĭ Voevozĭ Bogdan şi Petru (1479, 1480). Acolo îşĭ aşează el Doamna cea de-a doua, adusă din străinătatea Mangopuluĭ,

www.dacoromanica.ro

MORMÎNTUL LUĬ ȘTEFAN-CEL-MARE.

www.dacoromanica.ro

Maria († 19 Decembre 1477). Acolo primi el rămășițele credinciosuluĭ sfetnic bătrîn, și de sigur rudă, Mitropolitul Teoctist (1478). Numaĭ soția sa d'intăiŭ, Evdochia de la Chiev, care muri înnainte de a se isprăvi Putna, și mama, Oltea-Maria, care nu fusese soția luĭ Bogdan, ci avuse alt soț și, cu el, și alțĭ copiĭ, nu se împărtășiră de morminte în Putna: Oltea, moartă la 1465, fu așezată lîngă zidul Pobrateĭ, la dreata.

Ștefan găti în Putna din marmură curată, împodobită cu florĭ de acant și săpată cu măiestre slove cirilice care aŭ un caracter gotic, pietrele ce trebuiaŭ să-l acopere pe dînsul și pe soția aceasta a bătrînețelor sale, Maria luĭ Radu-Vodă Munteanul. Pe lespedea care se ridică în Iulie 1504 pentru a-ĭ primi trupul, se cetesc aceste rînduri, pe care lipsa de îngrijire a fiuluĭ și urmașuluĭ le lăsă neisprăvite:

«Blagocestivul Domn Io Ștefan Voevod, cu mila luĭ Dumnezeŭ Domn al țerii Moldoveĭ, fiul luĭ Bogdan Voevod, ctitor și întemeietor al acestuĭ sfînt lăcaș, care aicĭ zace. Și s'a strămutat la veșnicele lăcașurĭ în anul —, luna — și al Domnieĭ sale an —».

15. Bogdan, fiul luĭ Ștefan și al Marieĭ luĭ Radu, muri încă tînăr, după un lung zbucium zădarnic cu Poloniĭ și Muntenii săĭ, după ciocniri folositoare cu Tatariĭ, la 18 April 1517, «cînd era la miez de noapte». Peste două zile, adus de

www.dacoromanica.ro

la Huşi, el era înmormîntat la Putna, prin grija boierilor săi, cari încunjuraŭ acuma tronul fiuluĭ săŭ, nevrîstnicul Ştefăniţă.

Pe o piatră cu linii de scrisoare fină, se ceteşte:

«Acest mormînt este al blagocestivuluĭ Domn Io Bogdan Voevod, Domn al ţeriĭ Moldoveĭ, fiul luĭ Ştefan Voevod, ctitorul sfîntuluĭ lăcaşuluĭ acestuia, care s'a strămutat la veşnicele lăcaşurĭ în anul 7025 (1517), luna luĭ Aprilie 20, la miezul nopţiĭ.»

16. Ştefăniţă nu crescu decît pentru a se dovedi crud, nerecunoscător şi nedestoinic. Boieriĭ săĭ, fiiĭ acelor cari slujiseră îndelung, cu nepătată credinţă, pe Ştefan-cel-Mare, îl uciseră la Hotin, în ziua de 14 Ianuar 1527, otrăvindu-l. Ştefăniţă, care nu era fiul Doamneĭ Ruxanda, ci al uneĭ femeĭ, Stana, nu i-a putut face loc acesteia († 28 Ianuar 1518) la Putna, ci în vechea necropolă a Rădăuţilor. El însuşĭ fu dus de Curtea ucigaşă şi de Doamna sa, Stana, fata luĭ Neagoe (ea a fost îngropată la Argeş), la Putna, unde pe mormîntul săŭ se vede această inscripţie:

«Blagocestivul şi de Hristos iubitorul Io Petru Voevod, Domn al ţeriĭ Moldoveĭ, a înfrumuseţat acest mormînt nepotuluĭ săŭ Ştefan Voevod; care s'a strămutat la veşnicele lăcaşurĭ în anul 7035 (1527), luna... *(şters)*.»

17. Acest unchiŭ Petru era fiul luĭ Ştefan-cel-Mare şi al uneĭ femeĭ din Hîrlăŭ. Data aceasta,

www.dacoromanica.ro

Moldova nu avea un Domn obișnuit, ci o minte ageră, o voință neînfrîntă și o fire bogată în planuri mari. Numai măsura, socoteala mai trebuia pentru a face din Petru-Vodă, zis Rareș, părechea lui Ștefan-cel-Mare în viața țerii cîrmuite de amîndoi. Aceasta a lipsit însă lui Petru, și din lungul său zbucium cu Ungurii din amîndouă partidele, cu Polonii și cu Turcii n'a ieșit decît pierderea pentru totdeauna a provinciei Pocuția și o mai adîncă înjosire față de Sultan. Acesta, Soliman-cel-Mare, goni pe Rareș în Ardeal la 1538, dar el izbuti să-și capete iarăși Scaunul. În vederea îngropării lui și a neamului său, Petru Rareș clădește noua gropniță Domnească a Pobratei lîngă apa Siretiului, nu tocmai departe de Suceava. Încă la 1529, Domnul înmormînta pe soția sa d'intăiu, Maria, la Putna și fiul acesteia, Bogdan, zace în biserica Sf. Dimitrie din Suceava. Pentru sine și pentru cea de-a doua soție, care trăi mai mult de cît dînsul, el pregăti la Pobrata morminte de marmură, așa de frumoase cum nu se mai văzuseră. Cînd, în Septembre saŭ Octombre 1546, el se stînse, destul de bătrîn, îl cuprinse acela pe care scrie:

«[Această groapă e a] iubitorului de Hristos robul lui Dumnezeŭ Io Petru Voevod, fiul bătrînului Ștefan Voevod, care [s'a strămutat la aceste] lăcașuri și la veșnicele lăcașuri; veșnica lui pomenire.»

www.dacoromanica.ro

18. Doĭ Domnĭ aŭ ţinut puterea în Moldova pe vremea de restrişte a luĭ Petru. Unul era fiul luĭ Sandrin, nepotul de fiŭ al luĭ Ştefan-cel-Mare, şi purta numele acestuia (poporul i-a zis Lăcustă, după una din nenorocirile scurteĭ luĭ Domniĭ). Îl uciseră boieriĭ, în Decembre 1540. Cred că trupul plin de rane a fost dus la Bistriţa, unde mormîntul luĭ Alexandru-cel-Bun primi şi pe acest urmaş nenorocit. În el se îngropă la urmă văduva luĭ Lăcustă, Cneajna, în 1542. Inscripţia ce se vede astăzĭ pe acest mormînt, o pomeneşte numaĭ pe dînsa.

19. Alexandru Cornea, fiŭ din florĭ al luĭ Bogdan, n'a trăit decît pănă la întoarcerea luĭ Rareş, care-l tăiè la Galaţi (Februar 1541), fără să se poată şti în care din bisericile, azĭ cu totul schimbate prin înnoire, ale acestuĭ oraş zace acest Domn de cîteva săptămînĭ.

20. Dintre fiiĭ luĭ Rareş, unul a murit Turc, după ce-şĭ bătuse joc cîteva lunĭ de Moldova şi de boieriĭ eĭ: tocmaĭ la Brusa i-ar fi mormîntul, în cimitirul turcesc al acestuĭ oraş din Asia-Mică.

21. Ştefan, fiul cel mic, fu omorît de boierĭ în 1552, prin prăvălirea asupra luĭ a cortuluĭ de la Ţuţora şi străbaterea cu cuţitele. Cînd lucrurile se lămuriră în Moldova, sora luĭ Ruxanda, ajunsă Doamna luĭ Alexandru Lăpuşneanu, îl scoase din mormîntul săŭ de acolo şi-l aşează la Pobrata, lîngă tată şi lîngă mama, care murise

www.dacoromanica.ro

și ea, zugrumată de acest ginere grozav. Inscripția celuĭ din urmă bărbat din neamul Rareșeștilor e aceasta:

«Doamna Roxanda, fiica luĭ Io Petru Voevod, iar Doamnă a luĭ Io Alexandru Voevod, înfrumuseță groapa aceasta fratelui eĭ Ștefan Voevod, care s'a strămutat la veșnicele lăcașurĭ în anul 7060 (1552), Septemvrie 1.»

22. Lăpușneanu a fost un crunt tiran, omorînd pentru plăcerea luĭ. După cîțiva anĭ țara, sătulă de dînsul, îl lăsă a fi bătut de un vînturălume grec, Iacob Vasilic. Întors după peirea acestuia, Alexandru-Vodă mulțămi luĭ Dumnezeŭ ridicînd o mănăstire în munte, și maĭ aproape de Suceava, Slatina, — care fu și *a patra necropolă* a Domnilor Moldoveĭ. Acolo-și va fi îngropat fiul Ioan, și acolo se maĭ vedeaŭ saŭ se maĭ văd încă pietrele de marmură lucie care acoperiaŭ două Domnițe moarte tinere, Teofana și Teodora. Zdrobit de boală în 1568, Alexandru își luă numele de călugărie Pahomie, cu care-ĭ fu împodobită moartea prin otravă. Pe piatra sa mormîntală din Slatina nu se pomenește decĭ decît numele călugăresc; astfel:

«[Această groapă este a monahuluĭ] Pahomie, care s'a strămutat din viața de aicĭ la veșnicele lăcașurĭ, și a fost îngropat aicĭ în ctitoria luĭ cea nouă, în anul 7076 (1568), luna Maiŭ 5.»

23. Doamna Ruxanda muri în 1569 și fu dusă

www.dacoromanica.ro

la Slatina, fără ca fiul eĭ, Bogdan, să-ĭ fi făcut cinstea uneĭ inscripţiĭ. Bogdan însuşĭ, mazil, fugar, se stînse în Moscova. Un frate, Constantin, pare să fi murit la Constantinopol; altul, Petru, a cătat să iea Domnia şi a fost ucis în acelaşĭ oraş, de Turciĭ cari-l prinseseră. Alte fete ale Lăpuşneanuluĭ rătăciră prin Polonia: una a făcut mănăstirea Socola, lîngă Iaşĭ, şi e îngropată acolo. În Slatina, necropola în curînd părăsită, îşĭ maĭ găsi locul, din acest neam, numaĭ un nepot de fiică al bătrînuluĭ tiran.

24. Iacob Vasilic s'a numit Ioan-Vodă, şi lumea i-a zis Despot pentru că se zicea despot de Naxos şi de Paros. Ucis în 1563 de boieriĭ cari-l încunjuraseră în Suceava, el a fost îngropat în grabă, fără nicĭ-un semn amintitor, în cimitirul cetăţiĭ. Poate să fie el acel cadavru de «om de cinste» care s'a găsit acolo, în săpăturile din urmă.

25. Ştefan Tomşa, înlocuitorul luĭ Despot, avu o stăpînire de cîteva lunĭ numaĭ. Fugind în Polonia, el fu osîndit la moarte acolo pentru a se face plăcere Turcilor, supt cuvînt că el ar fi făcut pagube Polonilor ce fusese în slujba sa de oaste şi-ĭ chinuise, precum şi că prădase margenile regatuluĭ (Maiŭ 1564). Cu el periră vătavul de Iaşĭ, Ioan Moţoc, şi Vornicul Petru Spancioc. Doamna Tomşeĭ, Candachia, nu era cu dînsul. Osînditul fără dreptate îşĭ alese ca loc

www.dacoromanica.ro

de îngropare biserica ortodoxă a Sf. Mării din Lemberg, unde i se tăiè capul.

26. Ioan Vodă fiul luĭ Ștefăniță (1572-4) a fost numit cel Cumplit, pentru răutatea luĭ cu boieriĭ, și ar fi meritat, pentru vitejia luĭ în lupta cu Turciĭ, pe acela de: Viteazul. Ucis după lupta de la Roșcanĭ — rupt de două cămile — el nu s'a învrednicit de o îngropare creștinească. Doamna sa Maria Huru trăi mult timp și după 1600.

27. Petru Șchiopul era fiul luĭ Mircea Ciobanul din Țara-Românească și al feteĭ celeĭ maĭ marĭ a luĭ Rareș, Chiajna (moartă în Constantinopol). El fu întemeietorul celeĭ de a cincea necropole domnești, pe care o numi Galata. În această mănăstire, așezată pe o culme lîngă Iași, el astrucă pe Doamna sa, Maria Amirali din Rodos, pe un fiŭ Vlad și pe o fată numită Chiajna după bunica eĭ. Dar el n'avu parte de îngroparea în țară, ci am văzut unde-ĭ zac oasele.

28. Mulțĭ Domnișorĭ ajutați de Cazacĭ năvăliră în Moldova în zilele luĭ. Unul, Ioan-Vodă Potcoavă, care se făcea că este Ioan cel Cumplit, ținu cîte-va săptămînĭ Scaunul din Iași. Și pe dînsul îl tăiară Polonii la Lemberg, în ziua de 16 Iunie 1578. Călăul se apropiè cu sfială de acest frumos tînăr viteaz, și după moarte i se cusu cu fire de mătasă capul de trunchiŭ, și trupul fu îngropat în aceiași «biserică rusească», unde se odihnia cellalt Domn ucis al Moldoveĭ, Tomșa.

www.dacoromanica.ro

29. Între cele două stăpîniri ale luĭ Petru domnește Iancu Sasul, fiŭ din florĭ al luĭ Petru Rareș. Fugi și el în Polonia, la 1582, și avu parte și el de sabia călăuluĭ în Lemberg, fiind dus apoĭ, de sigur, la biserica rusească.

30. Aron-Vodă, care se zicea fiul bătrînuluĭ Lăpușneanu, a tuns des și de aproape oile sale birnice; răsculîndu-se împotriva Turcilor odată cu Mihaĭ Viteazul, a fost neasămănat maĭ mic decît acesta, și în luptă, și în faimă, și în nenorocire. Slujitoriĭ săĭ ungurĭ l-aŭ prins, trimețindu-l în Ardeal, unde muri închis la Vinți, castel vechiŭ pe Murăș, în mijlocul unuĭ sat de Romînĭ (1596). Doamna luĭ, o Cantacuzină, pare să fi rămas un timp măcar în Ardeal. Mormîntul luĭ Aron nu se maĭ află astăzĭ la Vinți, unde am mers anume pentru a-l căuta.

31. Trădătorul care-și vîndu Domnul, ajunse Domn în locul luĭ. Fiŭ de Țigancă, Ștefan-Vodă, care fusese pănă atuncĭ Hatmanul Răzvan, era unul care știa să se lupte. Poloniĭ îl scoaseră însă, pe cînd ajuta pe Mihaĭ Viteazul, și, cînd el voi să iea Domnia de la ocrotitul lor, fu învins și tras în țapă (1595). Această sălbatecă neomenie s'a întîmplat lîngă Suceava, și pănă pe vremea luĭ Miron Costin, peste cincĭzecĭ de anĭ după aceste împrejurărĭ, se maĭ vedea acolo, cuprinzînd oasele celor căzuțĭ, «movila luĭ Răzvan», pe drumul spre Baia.

www.dacoromanica.ro

32. Omul leșesc, Ieremia Movilă, știu să trăiască de azi până mîne. Altfel cucernic, și destul de bogat, el făcu la Sucevița, lîngă apa cu acest nume, mănăstire nouă și necropola domnească *cea de-a șesea.* Aicĭ îșĭ îngropă el fata, Zamfira, în 1596, și aicĭ îșĭ găsi însușĭ locul de odihnă în 1606. De mult timp un Domn al Moldoveĭ nu maĭ era îngropat în ctitoria luĭ! Iată ce scrie pe mormîntul luĭ, ridicat, nu de rude, care începură un lung și sălbatec războiŭ pentru putere, nimicindu-se între ele, ci de un boier credincios:

«Această piatră de mormînt o făcu și înfrumuseță dumnealuĭ Gavril ce a fost Stolnic, maĭ de mult răposatuluĭ blagocestiv și de Hristos iubitor Domnuluĭ nostru Io Ieremia Moghilă Voevod, cu mila luĭ Dumnezeŭ Domn al țeriĭ Moldoveĭ: veșnica luĭ pomenire și fericită odihna luĭ; în anul 7114 (1606), luna luĭ Iunie 30.»

33. După Movilă Ieremia veni Movilă Simion, care crezuse că a răpus pe Mihaĭ Viteazul și pieri în pulberea uneĭ serĭ de înfrîngere înnaintea luĭ Radu Șerban. Mucezi și el cĭțiva anĭ pe tronul Moldoveĭ înnainte de a mucezi în mormînt. Se crede că l-a otrăvit văduva Ieremieĭ (Septembre 1607). Fu dus la Sucevița, unde zace și fiică-sa Teodosia, dar nicĭ luĭ nu i se făcu mormîntul îndată: abia la 1620, fiusăŭ Gavriil, ajungînd Domn muntean, se gîndi

www.dacoromanica.ro

la datoria împodobirii loculuĭ unde i se odihnia părintele, şi astăzĭ pe o piatră făcută întocmaĭ ca a luĭ Ieremia, cu bourul şi stema Movileştilor, se cetește:

«A răposat robul stăpînuluĭ Domnuluĭ nostru Iisus Hristos Io Simion Moghilă Voevod, Domn al Ţeriĭ-Româneştĭ şi, cu voia luĭ Dumnezeŭ, Domn al ţeriĭ Moldoveĭ, în anul 7113 (1605!), luna luĭ Septemvrie 14, şi a rămas groapa luĭ în uitare, neînfrumusețată, pănă ce vru Dumnezeŭ şi ajunse prea-iubitul luĭ fiŭ Io Gavril Moghilă Voevod Domn în cel d'intăiŭ Scaun al părinteluĭ săŭ, în Ţara-Românească, împreună cu maică-sa Melania Doamna; atuncĭ a făcut această piatră şi a pus-o, în anul 7128 (1620), luna luĭ Martie în 15.»

Nicĭ-unul dintre mulţiĭ feciorĭ aĭ luĭ Ieremia şi aĭ luĭ Simion, împodobiţĭ aproape toţĭ cu Domnia, nu se coborîră în pămîntul sfinţit al Sucevițeĭ, ci vîntul nenorocirii îĭ bătu pe alte tărîmurĭ. Iată cum trec eĭ înnaintea noastră, copiĭ jertfiţĭ mîndrieĭ mamelor, pribegĭ aruncaţĭ pentru toată viața lor în mijlocul străinilor:

34. Mihăilaş, fiul luĭ Simion. După cîteva lunĭ de Domnie cu numele, e gonit la Radu Şerban, care voia să-ĭ dea pe fiică-sa, şi acesta-l îngropă la Dealul, supt piatra ce zice așa:

«Această piatră de mormînt a făcut-o şi a împodobit-o Doamna Marghita fiuluĭ eĭ Io Mihail

www.dacoromanica.ro

Moghilă Voevod și Domn al țerii Moldoveĭ, fiul luĭ Simion Moghilă Voevod; și sfîrșitul vieții sale i-a fost în locul Tîrgoviștei, și a fost îngropat aicĭ, în sfînta biserică, lăcașul Dealuluĭ, în zilele blagocestivuluĭ Domn Io Radul Voevod, nepotul de fiŭ al luĭ Băsărab Voevod, și a fost Domn treĭ lunĭ în locul părinteluĭ săŭ: i-aŭ fost toate zilele vieții anĭ 16 și jumătate; la anul 7116 (1608), luna [Ianuar] 27.»

35. Constantin, al luĭ Ieremia, piere fără urmă, după ce e fugărit a doua oară din țară, unde stăpînise fără strălucire; nu se știe sigur nicĭ felul de moarte a acestuĭ tînăr nenorocit (1612).

36. Gavril, al luĭ Simion, nu poate moșteni decît Scaunul muntean al tatăluĭ săŭ. În 1620, el e silit să fugă în Ardeal, unde iea pe văduva unuĭ nemeș și se pierde printre Ungurĭ. Poate că mormîntul i s'ar găsi în biserica satuluĭ soției sale, unde-și serbă, în 1626, și nunta: Sîntieŭ, ungurește Solimonkö.

37. Moise, frate cu Gavril. Fu în două rînduri un pașnic Domn moldovean. La urmă fugi în Polonia, unde trăia pe la moșiile familieĭ: Wielkie-Odzy și Muchoyedy (în Podolia și Podlachia). Într'una din bisericile acestor localități fu pus el în pămînt, încheind o lungă viață fără strălucire, după 1661.

38. Alexandrel, fiul luĭ Ieremia, domni, dar foarte scurt timp. El, fratele săŭ, Bogdan, mamă-

www.dacoromanica.ro

sa Elisaveta, fură prinşĭ de Turcĭ în 1616 şi duşĭ la Constantinopol: copiiĭ trecură la legea Islamuluĭ, iar mama acoperită de ruşine ajunse în haremul unuĭ Agă. Bogdan era însă în Polonia la 1655, — de sigur pe lîngă surorĭ.

Ioan-Vodă, al luĭ Simion, n'a domnit. Pînă prin 1640, el pîndeşte în Ardeal, unde stătea pe lîngă Gavril. Cred însă că la sfîrşit el s'a întors în ţară şi că a fost îngropat la mănăstirea Todirenilor din Burdujenĭ, întemeiată de un frate al tatăluĭ său, Teodor Movilă. Chipurile amîndurora se văd şi astăzĭ pe pereţĭ, dar nu e nicĭ urmă de morminte. Fata luĭ Ioan fu soţia cronicaruluĭ Miron Costin.

Petru, fratele luĭ Ioan, ajunse Mitropolit de Chiev, şi fu reformatorul Bisericiĭ ruseştĭ din Polonia. El fu îngropat în mănăstirea de la peşteră *(lavra pecersca)* din residenţa sa (Decembre 1647).

Fetele luĭ Ieremia, Regina, Maria, Ecaterina şi Ana, muriră ca soţiĭ ale următorilor nobilĭ polonĭ: Mihail Wisznowiecki, Ştefan Potocki, Samuil Korecki şi Stanislav Potocki: pe moşiile acestor familiĭ trebuie căutate mormintele lor.

39. Coborîtor din Movileştĭ după mamă-sa Elisaveta, Miron Barnovschi Movilă, ginerele luĭ Radu Mihnea, peri la Constantinopol, unde mersese ca să ceară a doua oară Domnia Moldoveĭ (2 Iulie st. n. 1633). El clădise bisericile Barnov-

www.dacoromanica.ro

schi și Sf. Ioan din Iași, precum și mănăstirea Bîrnova, dar nu se poate spune sigur dacă trupul său a fost adus din orașul de peire, pentru a fi așezat într'unul din aceste lăcașuri. Elisaveta, mama lui Miron, se stinse în Polonia, pe moșiile Movileștilor.

40. Vasile Lupu (Vasile e un nume adaus la suirea 'n Domnie; numele său de botez e Lupu). Arnăut, dar din părinți așezați în țară, căsătorit întâiu cu o Romîncă, — om foarte bogat, cheltuitor și darnic, de o trufie și de o poftă de a stăpîni ce nu-și află părechea, a rîvnit, luptînd și uneltind, Țara-Românească și Ardealul chiar. Dușmanii îl răpuseră la sfîrșit. Trăi încă o bucată de vreme la Constantinopol, sărăcit, părăsit de Doamnă, încunjurat de copiii unei țiitoare și muri în 1661, avînd însă acum lîngă dînsul pe Doamnă-sa Catrina, care locuia încă la 1665 casa lor de lîngă Arsenal. De și fiul său Ștefăniță era atunci Domnul Moldovei, el nu crezu că se cuvine să aducă trupul tatălui său pentru a-l îngropa din nou în strălucita biserică ce clădise acesta la Iași, Trei-Ierarhii. Poate că unul din cei doi frați ai lui Vasile, Gavril Hatmanul, mort înnainte de schimbarea de Domn din 1653, să fi fost astrucat aice, precum se va fi făcut și cu fiul lui Vasile, Ioan, și cu altele din rudele cele multe ale Lupului. Dar în Trei-Ierarchi pietrele de mormînt ale familiei domnești lipsesc cu totul.

www.dacoromanica.ro

41. Lipseşte şi a luĭ Ştefăniţă, nebunatecul fiŭ al luĭ Vasile, care muri de friguri rele, după o scurtă Domnie, la 29 Septembre st. n. 1661. Totuşĭ fu dus la Treĭ-Ierarchĭ şi acum cîţĭva anĭ, în cursul lucrărilor de «restaurare» un Evreŭ a găsit pe malul Bahluiuluĭ inelul ce se crede că ar fi stat pe degetul tînăruluĭ Domn Ştefan.

42. Istrati Dabija, un bun bătrîn beţiv, muri în Scaun pentru că vrîsta-ĭ era prea înnaintată ca să-l maĭ poată atinge nenorocirea mazilieĭ, Soţia sa, Doamna Catrina saŭ Dafina, l-a dus spre îngropare la mănăstirea Bîrnova din Iaşĭ, în mijlocul «codruluĭ» încă. Pe mormîntul luĭ se cetesc aceste rînduri:

«Această piatră a făcut-o şi împodobit-o Doamna Dafina Domnuluĭ eĭ, răposatuluĭ Io Evstratie Dabija Voevod, Domn al Ţerĭĭ Moldoveĭ, şi s'a pus în ctitoria luĭ, mănăstirea cea nouă ce se chiamă Bîrnova, în anul 7174 (1665), luna luĭ Septembre în 11, ceasul al doilea.»

În aceiaşĭ mănăstire a îngropat şi urmaşul luĭ Dabija, Duca-Vodă, care ţinea pe Anastasia, fata cu Buhuş a Doamneĭ Dafina, o fetiţă Maria, — singurul copil al luĭ Istratie-Vodă (1667).

43. Duca însuşĭ îşĭ gătise ca loc de îngropare mănăstirea Cetăţuia de lîngă Iaşĭ: acolo fiind înmormîntată fiica sa, numită tot Maria, alt tînăr copil rămas în pămîntul moldovenesc (1672). Poate chiar că şi un frate al Ducăĭ se

www.dacoromanica.ro

ILLUSTRISSIMUS ATQ. CELSISSIMUS PRINCEPS
AC DOMINUS, DOMINUS BASILIUS D. G.
TERRARUM MOLDAVIÆ PRINCEPS, ETC.
Wilhel. Hondius fculp. Cum privilegio S.R.M.

VASILE LUPU
Domn al Moldoveĭ (1634-1653).

După o stampă din vremea luĭ.

Reproducere făcută cu cheltuiala d-neĭ Ecaterina G. Cantacuzino.

www.dacoromanica.ro

odihnește în biserica, înnoită mai dăunăzi, a Cetățuii.

Fiul său unic, Constantin, domni de două ori în Moldova, dar fu chemat, la urmă, în Constantinopol, și aicĭ i se pierde urma. Soția luĭ d'intăiŭ era fiica luĭ Constantin Brîncoveanu, Maria, și cu dînsa avu el un fiŭ, botezat cu numele muntenesc de Șerban. Maria muri de ciumă, tot în capitala turcească, și micul Șerban se stinse în Țara-Românească, peste puțină vreme.

Mama luĭ Constantin, Doamna Anastasia, prinse dragoste pentru un beiŭ grec din Maina, și ajunse de rîsul tuturora. În 1700 ea se afla însă la Constantinopol, cu Constantin, cu un fiŭ mai mic, Ștefan — al căruĭ sfîrșit e necunoscut — și cu fetele Anastasia și Safta. Altă fată Elena, fu soția luĭ Nicolae Costin, stătu și muri în Moldova, dar nu se află urme din mormîntul eĭ la Cetățuia Duculeștilor.

44. O Domnie scurtă avu Iliaș fiul luĭ Alexandru Iliaș. Era un biet om sărac, care, cînd osîndia pe cineva la vre-o plată de datorie, punea mîna în punga luĭ și ajuta pe osîndit. Sărac s'a dus înnapoĭ la Constantinopol, unde n'a mai venit nicĭ-o știre despre dînsul (1669).

45. Ștefan Petriceicu, boier de țară, curat la suflet, nestatornic și «prost», a fost odată Domn de la Turcĭ, a doua oară de la Polonĭ, în mij-

www.dacoromanica.ro

locul cărora s'a adăpostit apoĭ. În 1705, văduva luĭ, Mariana, iscăleşte ca starostină de Zwolin. Ca staroste acolo va fi murit decĭ soţul eĭ.

46. Antonie-Vodă Ruset, din Grecii Constantinopoleĭ, căzu de la putere în 1678, scos de Duca, şi Turcii îl chinuiră în tot felul, bătîndu-ĭ trestiĭ supt unghiĭ şi trăgînd afară tulpanele ce-l siliseră să înghită. El muri peste puţin după aceste suferinţe, iar fiiĭ săĭ Alexandru şi Iordachi trăiră ca beizadele prin ţerile noastre.

Un amănunt duios e acela că la biserica Sf. Nicolae cel domnesc din Laşĭ, dreasă de dînsul, se vedea până în ultimele timpurĭ o piatră de mormînt pe care Antonie şi-o gătise în zădar. Ea purta aceste cuvinte:

«Minunatul Antonie Ruset... înţeleptul, şi-a acoperit mormîntul, lucru de mare cuviinţă; tot fericitul Domn de Moldaviia Antonii Ruset ş'aŭ ales aciia (?).»

47. Dumitraşco Cantacuzino, vărul bunuluĭ Postelnic Constantin, era un Grec desfrînat şi fără inimă. A murit mazil la Constantinopol, de o umflătură la gît, după 1685.

48. În sfîrşit iată un Domn dintre boieriĭ ţerii: Constantin Cantemir. Bătrîn, beţiv, glumeţ ca şi Dabija, om de ispravă şi viteaz ca şi dînsul. Murind în 1693, el fu pus întăiŭ în groapa ce-şĭ gătise Antonie în biserica Sf. Nicolae cel domnesc, ctitorie a luĭ Ştefan-cel-Mare, pe care el

www.dacoromanica.ro

o înnoise. Apoĭ îl strămutară la Miera, o mănăstire de lîngă Milcov, pe care el o făcuse din lemn. Nicĭ dintr'un loc, nicĭ dintr'altul nu putem căpăta vre-o inscripție. Și iarăși n'avem nicĭuna de la mănăstirea Cașinuluĭ, unde zace Gheorghe Ștefan-Vodă, mort tocmaĭ la Stettin, în 1668.

49. Fiul cel mare al luĭ Cantemir, Antioh, a domnit de două orĭ în Moldova, și s'a stîns în Constantinopol, destul de tîrziŭ,

50. iar marele învățat Dimitrie-Vodă, acel care a vrut să facă binele nostru punîndu-ne supt ascultarea rusească, muri ca pribeag la 21 August 1723 în satul săŭ de locuință, Dimitrovca, la 420 de verste de Moscova. Nu știŭ dacă acest fruntaș al vremiĭ sale, scriitor vestit, Domn, fiŭ și frate de Domn, academician, senator, sfetnic rusesc, are pănă astăzĭ pe mormînt piatra pe care i-o datorește măcar recunoștința noastră, a Romînilor.

51. Tot înnainte de Fanarioțĭ trebuie socotită Domnia altuĭ boier de țară. Fost ginere al luĭ Cantemir bătrînul, Mihaĭ Racoviță fu un om greoiŭ și fără caracter. După cea din urmă mazilie a sa, el moare la Constantinopol, după 1744.

Avu doĭ fiĭ:

52. Constantin muri de beție în Bucureștĭ, la 28 Ianuar 1764. Totuși nu se știe unde l-a îngropat fratele săŭ Ștefan, care se afla cu dînsul

www.dacoromanica.ro

şi-ĭ urmâ în Domnie. El însuşĭ dăduse soţieĭ sale Sultana, a căreĭ moarte îl aruncâ în desnădejde, locul de odihnă la Golia (1753). Această mănăstire, întemeiată înnainte de 1600, fusese prefăcută de Vasile Lupu, şi în ea dormia Toma Cantacuzino, bunicul de spre mamă al luĭ Mihaĭ Racoviţă.

53. Cît despre Ştefan, el zace în vre-o biserică din Constantinopol.

3. Domniĭ fanarioţi.

1. Nicolae Mavrocordat, cuminte scriitor de cărţĭ, începe şirul lor, de şi sînge românesc curgea şi în vinele luĭ. După multe schimbărĭ între mărire şi primejdie, el muri de ciumă la Bucureştĭ, şi fu îngropat în minunata mănăstire, făcută de dînsul, a Văcăreştilor. Piatra luĭ ce se vede, neatinsă, pănă astăzĭ, are această inscripţie, pe care o tălmăcim din versurĭ greceştĭ:

«Văzîndu-te, morminte, mă tem de priveliştea ta:
Căcĭ ascunzĭ în tine pe Nicolae Domnul
Moldoveĭ odinioară, apoĭ al Ţeriĭ-Româneştĭ,
Pe acel care această biserică a întreiteĭ luminĭ
[a soareluĭ
Dumnezeeşte a înnălţat-o din temelia eĭ chiar,
Pe cel prea-înţelept şi Scaun al înţelepciunĭĭ,
Oglinda înţelepţilor în sfaturĭ,

www.dacoromanica.ro

Al căruĭ neam vestit e din al Scarlatilor:
Părintele i-a fost Alexandru, care la a Ot-
[manilo
Împărăție era tălmaciul cel de taină.
Dar pe care Musele l-aŭ încununat cu-a glorieĭ
[cunună,
Acest mormînt de marmură-l încunun' acuma,
Pierind de îngrozitoarea boală a ciumiĭ,
Lăsînd durere nesuferită la fiiĭ
Și la soția sa și la rudele multe:
Pe care să-l fericim toți după cuviință,
Rugînd pe Domnul, cel ce vede toate,
Să-ĭ puie sufletu 'n livezĭ înverzite.»

2. La Văcărești gîndía el să i se adune neamul după moarte, dar nu i se împlini dorința. Pe fratele său Scarlat, soțul uneĭ fete a luĭ Constantin Brîncoveanu, îl lăsă la Mitropolia Tîrgoviștеĭ. Ioan-Vodă, fratele luĭ Nicolae, îl înlocui pe timpul cînd acesta era prins de Austriacĭ în Ardeal; aceasta nu i-o iertă fratele maĭ mare, care nu-l dezgropă de la biserica Sf. Gheorghe Vechiŭ, unde fusese îngropat la 1719. Numaĭ doĭ copiĭ aĭ luĭ Nicolae sînt înmormîntați, fără pietre amintitoare, la Văcărești. Doamna Pulheria și un alt fiŭ zac la Mitropolie.

3. Constantin-Vodă, fiul luĭ Nicolae și omul care avu îndrăzneala să declare pe țeranĭ liberĭ, fu rînit într'o luptă dintre Rușĭ și Turcĭ, la 1769.

www.dacoromanica.ro

Dus la Iaşĭ, ca prins de războiŭ, el muri aicĭ. «Şi l-aŭ îngropat cu mare cinste boierii în Iaşĭ, ca pe un Domn», spune Cronica, fără să arăte însă şi locul de înmormîntare unde se coborî acest biet moşneag, maĭ bătrîn şi decît vrîsta luĭ, care n'avu parte de un sfîrşit în linişte. Ştim însă de aiurea că sicriul, dus pe umerĭ de patru generalĭ ruşĭ, fu aşezat la Mitropolie.

4. Ioan, fratele luĭ Constantin, muri la Constantinopol, iar fiul săŭ Alexandru fugi din Moldova, unde era Domn, la Ruşi în 1787. Încă în 1804 el şi Doamna-sa scriaŭ din Moscova, unde i se ridică mormîntul, în mănăstirea Daniil, la 1819, cu o inscripţie simplă.

5. Alt Alexandru, fiul luĭ Constantin, mazilit pentru a face loc precedentuluĭ, e îngropat la Constantinopol.

6. Ca neam vechiŭ, înrudit cu Mavrocordaţiĭ, staŭ înnaintea noastră, de la începutul epoceĭ fanariote, Ghiculeştiĭ. Grigoraşco-Vodă avuse pe Mateĭ (numit aşa după bunicul de pe mamă, Matiaş Sturdza), şi fiul acestuĭ Mateĭ fu al doilea Grigore-Vodă Ghica. Moartea-l găsi la Bucureştĭ, şi pe mormîntul săŭ, în necropola cea nouă, la Pantelimon, se ceteşte acest epitaf:

«Datoriia cea obştească
De pre firea omenească
Împlinind prea-fericitul,

www.dacoromanica.ro

De-a pururea pomenitul
Grigore cel prea-innalt
Ghica-Vodă încoronat,
Domn în Țara-Rumănească
Și în cea moldovenească,
Care, cu minte naltă domnind
Și cu dreptate cărmuind
De pre vrema ce-aceste țăr[ĭ]
Cu înțeleapte îndreptăr[ĭ],
La a doaolea Domnie,
Dată de la 'mpărăție,
Din Scaunul cel strămoșăsc
La lăcașul cel ceresc
S'aŭ mutat făr de prihană,
Cu pace și cu pohvală,
Iar trupul săŭ cel de om
Cu cinste ca de un Domn
Aicea s'aŭ astrucat
Și îngropăriĭ s'aŭ dat
La a sa domnească zidire
Spra veacĭnică pomenire:

Avgust 26 d., leat 7260 [1752].

† 1759, Mart 14, pristăvindu-să întru fericire și Măriia Sa Doamnă Zoița, s'aŭ pus oasele tot într'acĭastŭ mormănt al răposatuluĭ întru fericire Domnu Grigorie Ghica Voivod, iubitu soțu Mării Sale, întru al șaptelea an după răposa-

www.dacoromanica.ro

rea Mării Sale, ḭviindu de la ṭara Moldoviĭ cu prea-iubitul fiiu Mării Sale Io Scarlat Ghica Voivod cu Domniia Ṭăriĭ-Rumăneștĭ, și, însuși Măriia Sa viindu cu alaiŭ și cu toată boerimea și cu toată orănduiala Domnii și cu Sfinția Sa Mitrop[olitul] ṭăriĭ chir Filaret și cu amăndoĭ episcopiĭ și cu alṭĭ zeace arhiereĭ străinĭ, aducăndu-să din Bucureștĭ pănă aicĭ, s'aŭ așăzat într'acest mormănt cu mare cinste și cu multă jale dă norodu, păcum Măria Sa aŭ pohtitu, pentru veacĭnica pomenire.»

Cum se vede din această inscripție, scrisă numaĭ în românește, și Doamnă-sa luă locul lîngă dînsul, în acelașĭ strălucit mormînt de marmură. Un frate, Alexandru, tăiat de Turcĭ, al căror dragoman fusese, a fost însă îngropat la Constantinopol. Tot acolo se odihnește fiul luĭ Grigore, Mateĭ. O fată, Ruxanda, muri cu mult maĭ tărziŭ, în 1780, și ea își găsi odihna în marea biserică-mausoleŭ ridicată de tatăl eĭ lîngă Iași, Frumoasa.

8. Scarlat, cellalt fiŭ, murind la Bucureștĭ, e înmormîntat în biserica Sf. Spiridon Noŭ, și pe marmura luĭ cetim, pe grecește, ceĭa ce urmează:

«Pe marele'n sinu-ĭ
Acopere mica
Și oarba piatră,
Pe Scarlat Domnul,
Fiŭ luĭ Grigore,

www.dacoromanica.ro

Din a Ghiculeștilor mare viță,
Care de boală năprasnică
A perit în Dacia [Țara-Românească],
După ce domnise 'ntâiŭ în Moldova,
Iar a doua oară
Domn în Dacia,
Avînd virtutea aceia
Că pentru toți supușii săi
Era ca un părinte bun.
Pentru care, cu puternică
Durere, i-aŭ dat sufletul,
Cu lacrimi mîngîindu-l.
Ci mormîntul i-a 'nnălțat
Fiul săŭ vestitul,
Și moștenitor al puterii,
Și cu jalnice plîngeri
Toți din toate părțile
Cîntăm pomenirea
Celuĭ plecat spre părțile ceruluĭ.
În anul 1766, Decembre 2.»

Acest fiŭ Alexandru muri în Constantinopol.

8. Grigore, fiul luĭ Alexandru, gospodar fără pereche, modest și cruțător, foarte mult cinstit de Turcĭ, putea nădăjdui soarta luĭ Grigore al II-lea. Dar în marea biserică domnească a Sf. Spiridon din Iași se îngropă numaĭ trupul săŭ ciuntit de capul pe care Turcii, cari-l tăiaseră pentru trădare, îl duseră la Constantinopol. Pe aceste jalnice rămășițe se cetește:

www.dacoromanica.ro

«Odraslă a Ghiculeștilor
Luĭ Grigore-al Dacilor Domn vestit,
Cu evlavie 'nvelit, din strămoși ca aceștia,
Ascunde-acest mormînt frumos trupu-ĭ.
El a fost smuls de-o năprasnică moarte,
Iar acum în lăcașul ceresc locuiește.»

9. A treia familie care a domnit pănă la 1774, numaĭ în Moldova, Callimachiĭ (numele de la început, românesc, al neamuluĭ e însă Calmășul) n'a lăsat decît un singur mormînt domnesc pe pămîntul țeriĭ, de unde-și trăgea obîrșia. O inscripție grecească, pusă în numele Doamneĭ Elena, născută Mavrocordat, pomenește în biserica Sf. Spiridon, pe Ioan, copilul «cu fața de aur», al eĭ și al luĭ Grigore-Vodă Callimachi. Grigore, tăiat de Turcĭ, în 1769, zace în Constantinopol, ca și tatăl său Ioan-Vodă. Fratele luĭ Grigore, Alexandru, muri după 1821, adus, de prigonirea turcească, a cerși la ușile creștinilor. Fiiĭ luĭ, Scarlat și Ioan, fură uciși în Asia, la Boli și la Cesarea Sirieĭ. Numaĭ Doamna luĭ Scarlat, Smaranda, fiica luĭ Nicolae-Vodă Mavrogheni, și ea adusă de împrejurărĭ la mare sărăcie, e înmormîntată la Iașĭ, în biserica Golieĭ: moartea i s'a întîmplat la adîncĭ bătrînețe, în 1842 abia.

10 După 1774 se ridică familia Ipsilanților, Alexandru-Vodă, cel d'intăiŭ Domn dintre dînșiĭ,

www.dacoromanica.ro

moare foarte bătrîn, prin osînda turcească, la 1807 abia, la Constantinopol. Fiul său Constantin fugise atuncĭ în Rusia, și el zace într'o biserică din Chiev supt un monument destul de simplu. Un frate al luĭ Constantin, Dimitrie, e înmormîntat la Constantinopol, unde muri în cea d'intăiŭ tinerețĭ. Ipsilanteștiĭ n'aŭ lăsat nicĭ unul din morțiĭ lor în țară.

11. Tot așa și Moruziĭ. Constantin-Vodă, începătorul măririĭ lor, muri după 1782 în Constantinopol. Dintre fiiĭ luĭ Gheorghe, fu ucis în Cipru, Dimitrie și Panaioti periră tăiațĭ de dînșiĭ pentru trădare, în 1812. Alexandru-Vodă, om bun și nobil, se învrednici de o moarte obscură în mijlocul lor, la 4-5 Iulie st. n. 1816.

12. Mihaĭ Suțu cel d'intăiŭ moare la Constantinopol și se îngroapă acolo. Alexandru Nicolae Suțu fu dus, în 1821, cînd muri de boală în Bucureștĭ, tot la Sf. Spiridon, fără să i se fi pus o inscripție deosebită, în mijlocul tulburărilor revoluțieĭ. Cellalt Mihaĭ Suțu, din 1819-21, rătăci prin Europa și se duse apoĭ în Atena, capitala Greciеĭ libere, și muri acolo. Nicĭ eĭ n'aŭ cu țara noastră legătura trainică și sfîntă a mormintelor.

13. Amîndoĭ Domniĭ din familia Carageà, Nicolae și Gheorghe, n'aŭ rămas la noĭ, ci unul în Constantinopol, altuĭ în Atena.

14. Dintre Domniĭ întîmplătorĭ, Nicolae Mavro-

www.dacoromanica.ro

gheni, care-şĭ clădise o biserică 'n Bucureştĭ, moare tăiat în tabăra turcească de la Dunăre, fără să aibă parte de vre-o îngropare, iar trupul luĭ Hangerli, înjunghiat şi decapitat, se aruncâ la Sf. Spiridon din Bucureştĭ, în mormîntul luĭ Scarlat Ghica. În sfîrşit un Manole Gianì-Ruset piere 'n pribegie la Ruşĭ.

4. Domniĭ ceĭ noĭ.

1. După 1822, Romîniĭ căpătară iarăşĭ Domnĭ din neamul lor.

Cel d'intăiŭ Domn naţional al Ţeriĭ-Romăneştĭ, cucernicul Grigore Dimitrie Ghica, e înmormîntat la Colentina, supt un urît monument de piatră înnegrită, lîngă mausoleul de la Teĭ, unde veniră la el pe rînd fiĭ şi nepoţĭ de fiĭ. Inscripţia stîngace de pe mormîntul sărăcăcios sună astfel:

Pietrile după uliţe cetăţiĭ vecinate
Mărturisit-aţĭ călător[ilor] ce fapte lăudate
Ghica Grigorie a lucrat, Domn plin de înţelep-
[ciune:
L'al luĭ mormînt eştĭ dator ismerenia-ţĭ depune.
1835 [=1834], No. 4.

2. Contemporanul săŭ moldovean, bunul patriarh Ioan Sandu Sturdza, muri şi el ca simplu particular în ţara unde domnise. El fu înmor-

www.dacoromanica.ro

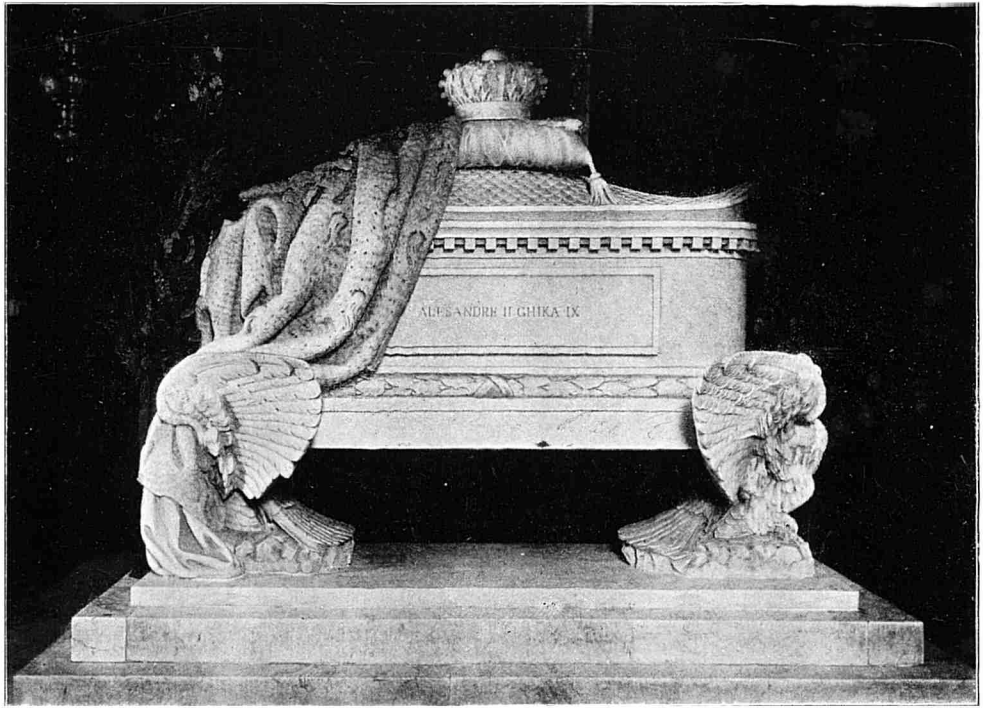

MORMÎNTUL LUĬ ALEXANDRU VODĂ-GHICA (În mănăstirea Pantelimon, de lîngă Bucureşti).

Reproducere făcută cu cheltuiala d-neĭ Adina Oţănescu, născută Ghica.

www.dacoromanica.ro

mîntat supt o simplă piatră în biserica Sturdzeștilor la Iași, Bărboiul. În versuri bunișoare se cuprinde această pomenire a lui:

Între muritorii lumei cînd eram și eŭ odată,
Dam povață, sfat, poruncă la orîcare judecată.
În a mea origină nobilŭ, în sfîrșitŭ și domnitorŭ,
Stătuiŭ patriei și sprijinŭ peste drepturi și po-
[porŭ:
Văzuiŭ slavă, cinste 'mpreajmă-mi, avuiŭ schiptru,
[stăpînire
Dar în sfîrșit suferit-am și a soarteĭ prigonire.
Acum iată supt această piatră staŭ eŭ muritorŭ,
Căcĭ viață amărîtă un deșert e plin de norĭ.

S'a săvîrșit din viață la 2 Fevruarie 1842, domnind în Moldova de la 1822, Iulie 1, pănă la 1828, April 23.»

3. De acum Domnii goniți de frămîntările pentru alcătuirea unei noŭă orînduiri mor în străinătatea europeană, spre care-i chiamă gusturile lor de oameni bogați și doritori de o viață plăcută. Rămășițele lui Mihaĭ Sturdza și Gheorghe Bibescu, acelea ale lui Grigore Alexandru Ghica aŭ rămas în Franța saŭ Germania. Lui Alexandru Ghica i s'a făcut loc la Pantelimon, supt un imens monument de marmură sculptată, maĭ frumos decît orîcare din ale Domnilor noștri. O litografie, acum foarte rară, represintă convoiul său de îngropare. Adus de la Nizza, unde

www.dacoromanica.ro

murise, Barbu Ştirbeĭ se odihnește acum în mijlocul harniceĭ gospodăriĭ moderne de la Buftea. Iar cel d'intăiŭ Domn al Romănieĭ unite, Alexandru Ioan I-iŭ Cuza, a fost strămutat în biserica de la Ruginoasa, astăzĭ o moșie arendată la Ovreĭ.

Și astfel din mormintele vechĭ și nouă s'a ridicat înnaintea cetitorilor lungul șir, glorios și nenorocit, al Domnilor Romînimiĭ....

www.dacoromanica.ro

II.

DOAMNELE ROMÎNE

www.dacoromanica.ro

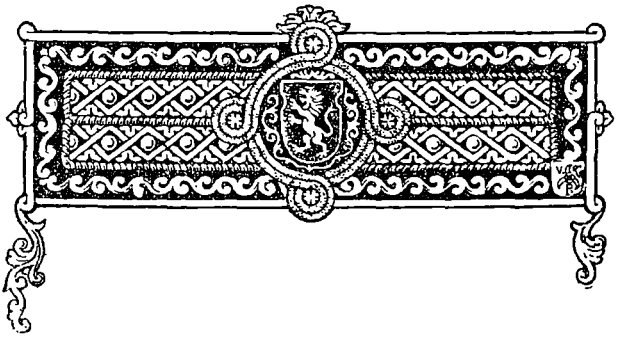

II.

Doamnele romîne.

Despre Domniĭ ce aŭ stăpînit aceste ţerĭ, despre luptele, tratatele şi nenorocirile lor, s'a vorbit destul, şi bine şi, maĭ ales, răŭ. Viaţa întregiĭ ţerĭ se cuprinde în faptele lor, care s'aŭ făcut în numele eĭ. Din potrivă, o uitare nedreaptă a acoperit totdeauna, ca o buruiană de părăsire, mormintele Doamnelor, ce aŭ stat alăturĭ de soţiĭ lor, în mijlocul furtunilor unuĭ traiŭ aşa de zbuciumat, încît abia ni-l putem înfăţişa astăzĭ. Figurile viteze, figurile dureroase, figurile binefăcătoare şi sfinte, modestele figurĭ blînde se împărtăşesc de aceiaşĭ nepăsare din partea scriitorilor. Şi ca şi Doamnele sînt date uităriĭ Domniţele, a căror copilărie şi tinereţă a trecut maĭ totdeauna printr'un lung şir de pribegiĭ şi rătăciri şi pe care nunta le-a strămutat în locurĭ

www.dacoromanica.ro

foarte depărtate de noĭ, de unde adesea n'aŭ maĭ venit nicĭ-odată să-șĭ vadă părinții și țara.

Despre Doamnele noastre se poate vorbi din două puncte de vedere: întâiŭ din acel al originiĭ lor și apoĭ din acela, nu maĭ puțin însemnat, al rostuluĭ pe care-l aveaŭ la Curtea petrecerilor saŭ la Curtea afacerilor. Icĭ și colo, se prind de la sine în această bătătură de ideĭ florile strălucitoare, viĭ ale caracterelor, isprăvilor și suferinților acestor Doamne.

I.

În ceia ce privește origina, neamul și rangul înnainte de căsătorie al Doamnelor Țeriĭ-Românești și Moldoveĭ, trebuie să se ție samă de cele treĭ epoce, în care se desface, din punct de vedere politic, și nu numaĭ din acesta, trecutul nostru. Cea d'întâiŭ e a neatîrnăriĭ de fapt, cea de-a doua a uneĭ supuneri cinstite și cruțătoare față de Turcĭ, cea de-a treia se deosebește prin ascultarea desăvîrșită de acești stăpînĭ. Aniĭ 1550 și 1720 ar fi punctele de despărțire. Iar după 1859 începe, firește, epoca a patra, de neatîrnare nouă, în care trăim.

În cea d'întâiŭ epocă, originea Doamnelor variază după cum bărbațiĭ lor eraŭ Domnĭ în Scaun, Domnĭ legiuițĭ, fiĭ aĭ unor stăpînitorĭ, saŭ eraŭ niște tinerĭ copiĭ din florĭ, cari nu știaŭ dacă

www.dacoromanica.ro

vor ajunge să domnească și ei vre-odată. Fără îndoială că aceștia din urmă se însuraŭ mai răŭ decît ceĭ d'intăiŭ, Domniĭ saŭ fiiĭ din căsătorie aĭ Domnilor. Bieții oameni trăiaŭ din greŭ, crescuțĭ cu frică mare de mamele lor, feriți de ochiĭ tuturora, arătați, la orĭ-ce prilej, ca feciorĭ de boierĭ saŭ chiar de oameni de rînd, ca odrasle ale soțuluĭ cu care le măritase Domnul, iubitul lor. În sărăcia și teama lor eĭ se făceaŭ călugărĭ, negustorĭ de blănurĭ, de stridiĭ, ciobanĭ, adecă oierĭ peste turme multe, și poporul, care nu uita ce fuseseră eĭ maĭ înnainte, li zicea și ca Domnĭ: Călugărul, Ciobanul, Stridiagiul.

De foarte multe orĭ, un astfel de om, care jertfia toate numaĭ pentru slaba nădejde nesigură a Domnieĭ, nicĭ nu-și maĭ făcea păcatul să se însoare. Cînd însă el își lua nevastă în zilele grele, se înnălța odată cu dînsul în tronul țeriĭ o biată femeie fără nicĭ-o pregătire pentru măririĭ de acestea. Altfel era însă cu Domniĭ și tineriĭ Voevozĭ pe cari-ĭ însuraŭ părinții lor, Domniĭ. Aceștia-și căutaŭ soțiĭ între neamurile marĭ ale țerilor vecine și, dacă se poate, între neamurile stăpînitoare ale lor.

Neapărat că se cerea ca mireasa să fie de aceiași lege: ortodoxă decĭ, și nu catolică. În această privință, Domniĭ muntenĭ aveaŭ alegerea maĭ ușoară. Dincolo de Dunăre eraŭ, în adevăr, pînă pe la 1500, o mulțime de dinastiĭ ortodoxe,

www.dacoromanica.ro

maĭ vechĭ decît acea de la Argeş saŭ de la Tîrgovişte şi Bucureştĭ, aşa încît pentru aĭ noştri era o cinste să se încuscrească cu ele. Pe vremea cînd se închiagă Marele-Voevodat al Ţerĭĭ-Romăneştĭ (1300-1350) eraŭ treĭ neamurĭ de Ţarĭ bulgăreştĭ, în cele treĭ Bulgariĭ ce se făcuseră pe atuncea: una la Marea-Neagră, alta la Tîrnova şi o a treia la Vidin; eraŭ apoĭ neamurile regale sîrbeştĭ din Serbia şi din Bosnia, maĭ tîrziŭ şi din Herţegovina; veniaŭ apoĭ o mulţime de stăpînitorĭ maĭ micĭ, tot dintre Sîrbĭ, în Macedonia şi lîngă Marea Adriatică; în sfîrşit ceva maĭ departe străluci încă pînă la 1453 familia împărătească a Constantinopoleĭ, cu multe ramurĭ laterale.

Numele se luaŭ de alte vremĭ după norme care nu se maĭ ţin în samă astăzĭ: une orĭ se da copiluluĭ acela al sfîntuluĭ serbat în ziua cînd el era născut; dar de obiceiŭ al uneĭ rude, şi anume se începea totdeauna cu ruda care boteza saŭ cu aceia maĭ însemnată prin vrîstă saŭ prin rangul eĭ. Domniĭ ceĭ vechĭ de peste Olt, cari n'aveaŭ înrudirĭ luminate, se chemaŭ *ţerăneşte* Litovoĭ, Bărbat; unul de dincoace de Olt are numele de Seneslaŭ, doĭ judeţĭ, căpeteniĭ de judeţe, se numesc Ioan şi Fărcaş. La Domniĭ Voevodatuluĭ celuĭ mare întîlnim nume ca Alexandru, care e al unuĭ Ţar bulgăresc, ca Mircea, care e al unuĭ domnitor de la Avlona,

www.dacoromanica.ro

la Marea Adriatică (Mrcșa), ca Mihail, al altuĭ Țar bulgăresc, ca Vladislav (Vlaico), care amintește Banĭ și Voevozĭ bosniacĭ. Înrudirea dinastieĭ noastre s'a făcut decĭ neapărat cu Bulgariĭ din Vidin și cu Sîrbiĭ. Multe neamurĭ boierești aŭ venit împreună cu Doamnele de peste Dunăre.

Numele tuturor acestor d'intăiŭ Doamne muntene s'a pierdut, afară de al Calinichieĭ — care pare să fie Greacă —, soția luĭ Radu și mama luĭ Mircea, dacă nu și a fratelui săŭ Dan. Nu se cunosc decît puține Doamne muntene de legea Răsăritului din veacul al XV-lea. Știm pe al Eupraxieĭ, soția luĭ Vlad Călugărul: dar aceasta pare să nu fi fost de neam mare, ci să se fi călugărit odată cu soțul eĭ înnainte ca acesta să fi ajuns, în 1481, la Domnie. O fată a Eupraxieĭ, purtînd numele drept românesc de Caplea, luă întăiŭ pe boierul Staico Logofătul și, rămîind văduvă, tatăl eĭ despărți de nevastă pe favoritul săŭ Bogdan Vornicul, din Moldova, însurîndu-l cu Caplea, care muri în 1511, fiind îngropată la Dealu.

Înnaintașul și dușmanul acestuĭ bătrîn călugăr, Basarab-cel-Tînăr, era însurat și el cu o femeie de rînd, Maria. Despre dînsa se știe că a stat prinsă o bucată de vreme la Brașov. Acel ce pusese mîna pe dînsa era tatăl luĭ Basarab, Basarab-cel-Bătrîn, și se știe că el a ținut două soțiĭ, dintre care însă nicĭ-una de neam mare:

www.dacoromanica.ro

pe fata uneĭ Maria (această soție a fost mama celuĭ de-al doilea Basarab) și pe fica unuĭ Grec, Sinadinos al Căpitanuluĭ. Bătrînul avea și o fată cu această soție, și, în ciuda luĭ, Basarab-cel-Tînăr prinse și ținu în robie pe sora sa vitregă.

Soția luĭ Radu-cel-Frumos se chiamă tot Maria saŭ Maria-Despina, și era tot din rîndurile fetelor de boieri: ea a întovărășit pe fiica eĭ, care ajunse soția luĭ Ștefan-cel-Mare; acesta o luase în robie la 1473. Ajungînd soacra biruitoruluĭ și a pierzătoruluĭ soțuluĭ eĭ, ea muri în anul 1500, la 11 Maiŭ, fiind îngropată în necropola domnească a Putneĭ.

În mănăstirea Govora se vede lîngă chipul luĭ Radu-cel-Mare, fiul luĭ Vlad Călugărul, o Doamnă cu coroana pe cap, benzĭ de fir pe piept și lungĭ cerceĭ cu pietre scumpe. E Doamna Cătălina, ceia ce înseamă Ecaterina. De și Radu se căsători ca fiŭ de Domn, ea pare să fi fost tot mlădiță a uneĭ familiĭ boierești. Crudul Mihnea ținu pe o Voica, ce rămase văduvă tînără pe urma luĭ, după uciderea-ĭ în Sibiiŭ, la 1510; de la dînsa avem și o scrisoare către Brașoveni și altele pe care i le scrie un fiŭ al luĭ Mihnea, numit Mircea; pe el și pe o fată Ruxanda, măritată atuncĭ cu Bogdan fiul luĭ Ștefan-cel-Mare, Voica-ĭ iubia ca pe fiiĭ eĭ adevărațiĭ. La căsătoria Ruxandeĭ cu Bog-

www.dacoromanica.ro

dan, tînărul, dar urîtul Domn moldovenesc, se trimeseră cu mireasa 24 de «ceștĭ de argint suflate cu aur», lucrate în Ardeal, care i se dăduseră de zestre. Craioveștiĭ, boieriĭ ce stăpîniaŭ Oltenia și făceaŭ Domniĭ, dădură creațiuniĭ lor, copilandrul Vlăduță, o tînără Doamnă Anca.

Ast-fel ajungem la căsătoria împărătească a luĭ Neagoe Basarab.

Acestea sînt Doamnele ortodoxe, născute în Țară saŭ străine, ale Țerii-Românești.

Întîmplător însă, pentru anumite scopurĭ politice, Domniĭ muntenĭ, carĭ îngăduiaŭ, ba chiar sprijiniaŭ, din acelașĭ motiv, propaganda catolică, își luaŭ și Doamne de legea Apusuluĭ. Regiĭ Ungarieĭ eraŭ, din partea lor, bucuroșĭ de asemenea încuscrirĭ, așa de folositoare din atîtea puncte de vedere.

Încă din veacul al XIV-lea se făcuse o astfel de legătură de familie. Nicolae Alexandru-Vodă, care avuse cu altă soție, ortodoxă, pe Vladislav, urmașul săŭ, luă pe la 1350 pe o coborîtoare a vechilor Banĭ de Severin, Romînĭ unguriți și trecuți la religia catolică. Această Doamnă, Clara, avu două fete, care arată însă a fi fost ortodoxe amîndouă: una, Anca, luă pe Strașimir, stăpînitorul bulgăresc al Vidinuluĭ, iar alta, Slava, ajunse stăpînitoare în Serbia.

www.dacoromanica.ro

Şi Ţepeş se învrednici de o soţie catolică. Ea era chiar ruda regeluĭ unguresc de atuncea, Matiaş Corvinul, şi căsătoria se făcu, cu toată împotrivirea Turcilor, la începutul anuluĭ 1462, saŭ în cele din urmă zile ale anuluĭ precedent, odată cu încheiarea unuĭ tratat între Ţara-Românească şi Ungaria. Nu ştim cum o chema pe Doamna catolică a acestuĭ om straşnic. Cu dînsa avu Vlad doĭ fiĭ: unul stătu pe lîngă cel de-al doilea Ioan Corvin, fiul luĭ Matiaş, iar cellalt muri în slujba episcopuluĭ de Buda. Mihnea nu era fiul catoliceĭ, dar şi luĭ i se impuse, la Curtea ungurească, o nevastă de această lege, culeasă printre multele rude *româneşti*, dar catolice (fiindcă eraŭ nobile) ale regeluĭ.

II.

Întemeietorul Moldoveĭ, Bogdan-Vodă, va fi venit de peste munţĭ cu soţia sa, o fată de cneaz de acolo, fără îndoială, şi cu acel fiŭ Laţco, care-ĭ urmă. După un vechiŭ pomelnic, Mitropolitul Dosofteĭ dă, în versurile sale adause la *Parimiile* (Proverbele luĭ Solomon) din 1683, numele acesteĭ d'intăiŭ Doamne a Moldoveĭ: Maria.

Laţco ţinu, de sigur, pe o Romîncă, şi poate să fi fost şi el însurat la coborîrea din Maramureş. Cînd el se făcu a trece la catolicism,

www.dacoromanica.ro

VLAD ȚEPEȘ
Domn al Țerii-Românești (1456—62 ; 1476).

După un tablou din castelul Ambras (în Tirol).

www.dacoromanica.ro

nevastă-sa nu-l urmâ pe această cale, și despre dînsa se vorbește într'o scrisoare pe care Papa o îndreptă către noul convertit în 1372.

Din căsătoria luĭ Lațco cu această ortodoxă îndărătnică se născu o fată, Anastasia, care muri abia în anul 1420. Ea păstră legea mameĭ sale și dădu marea moșie Coțman mănăstiriĭ din Rădăuțĭ. Cînd muri Lațco, eĭ i se cuvenia moștenirea Moldoveĭ. Boieriĭ îĭ căutară un soț, și-l găsiră în singura țară vecină, unde eraŭ neamurĭ marĭ de legea Răsărituluĭ, în Litvania rusească, cu care se mărgenia Moldova de miazănoapte. Un tînăr principe din vestitul neam al Koryatowyczilor, Iuga, veni decĭ în țară, se cununâ cu Domnița și stăpîni, dar numaĭ puțin timp, căcĭ fu ucis.

Aceĭ cari luptaseră cu el găsiră însă o altă femeie din neamul luĭ Bogdan întemeietorul, poate o soră a luĭ Lațco. O chema Mușața, dar, fiindcă trecuse la catolicism, i se zicea Margareta. Ea luase de bărbat pe un Ștefan-Vodă, cu care avu treĭ fiĭ: Petru, Roman și Ștefan. Aceștia se războiră întâiŭ, apoĭ domniră pe rînd. Un act al luĭ Roman pomenește pe mamă-sa Mușata, la 1392. Petru era ortodox, dar mamă-sa clădi, în Siretiŭ, biserica Sf. Ioan Botezătorul, unde fu și îngropată.

Nu știm de unde venia Anastasia, soția luĭ Roman, care fu îngropată în orașul și în bise-

www.dacoromanica.ro

rica făcută de soțul ei, la Roman. Am bănui că era fiica lui Iuga și a celei d'întâiu Anastasia.

Obiceiul înrudirii cu străinii urmează și mai departe, căutîndu-se principese litvane saŭ chiar polone, catolice. Cea d'intâiu Doamnă a lui Alexandru-cel-Bun, îngropată la 1410, supt baptisteriul bisericii latine din Baia, e catolica Margareta, cu care el se căsătorise încă din Polonia, fiind pretendent numai la coroana Moldovei. A doua soție a mareluĭ Voevod poartă numele de Neacșa saŭ — cum tălmăciaŭ cărturarii — Ana, și era poate o fiică a luĭ Mircea-cel-Mare: ea născu, la 20 Iulie 1409, pe moștenitorul tronuluĭ, Ilie, iar, la o dată următoare, pe acea Chiajna, care muri abia în 1479, nemăritată, căci nu găsise un bărbat de potriva ei. Mormîntul Aneĭ se vede și astăzi în mănăstirea Bistriței, lîngă păretele din stînga: data morții, însemnată acolo, e 2 Novembre 1418. Îndată stăpînitorul moldovean, care era destul de bătrîn acum, pețește pe o rudă, o vară a regeluĭ Polonieĭ, Ryngalla, care era și ruda luĭ «în al treilea grad», de pe bunică-sa Mușata, fiică a vre uneĭ Polone. Căsătoria se desfăcu, fără copiĭ, în 1421, după cererea Ryngalleĭ, care arătase că soțul eĭ nu vrea în ruptul capuluĭ să se facă și el catolic.

Dar, peste puțin, o altă nuntă cu mireasă venită de peste hotare se serbă în Suceava. Vladislav, regele Polonieĭ, se căsătorise a doua oară

www.dacoromanica.ro

cu fata unuĭ duce litvan, Sofia, și Alexandru ceru pentru moștenitorul său Ilie pe Marinka, sora reginei. Mitropolitul cel d'intăiŭ al Moldoveĭ, Iosif, o rudă a Domnuluĭ, făcea slujba nunții la 23 Octombre 1425. Marinka fu o bună și credincioasă soție pentru bietul Ilie Voevod, care muri orbit de fratele său, și o mamă plină de îngrijire pentru fiiĭ săĭ, Roman și Alexandru, cari se luptară mult timp pentru Coroană și muriră amîndoĭ otrăviți. Fata luĭ Ilie și a Marinkăĭ — care era ortodoxă — se numi Anastasia, ca și bunica eĭ. O soră maĭ mare a eĭ a fost soția luĭ Vlad Dracul, și aceasta e cea d'intăiŭ căsătorie sigură între cele două Case domnitoare românești.

Doamnele urmașilor luĭ Ilie nu ni sînt cunoscute. Dar se știe că unul dintre eĭ, Petru Aron, luă pe bătrîna soră a luĭ Ioan Corvinul, o femeie de 50 de anĭ, și o Romîncă din Ardeal, de lege catolică. Decĭ aceasta e a doua căsătorie princiară între Romînĭ din țerĭ deosebite.

Ștefan-cel-Mare era fiul luĭ Bogdan, fiŭ el însuși al luĭ Alexandru-cel-Bun și al uneĭ Oltea, care se măritâ după scurta eĭ iubire cu Domnul și avu două fete (Maria, soția luĭ Șendrea, și Sorea) și treĭ fiĭ, Ioachim călugărul, Ioan și Petru, ce sînt astfel frații întregĭ aĭ mareluĭ Domn.

El luă puterea în 1457, neînsurat, și-și căută nevastă la Rușĭ ca și Ilie. Dar Ștefan merse pînă

www.dacoromanica.ro

la Chiev şi de aicĭ îĭ sosi mireasa, Evdochia, fiica luĭ Olelko şi sora luĭ Simion cnejiĭ, cu care făcu nuntă la 5 Iulie 1463. Viaţa eĭ a fost nenorocită şi scurtă. Ea muri în 1466, lăsînd numaĭ o fată, Elena, pe cînd alte femeĭ dădură băieţi luĭ Vodă. Elena ajunse nevasta moştenitoruluĭ tronuluĭ moscovit, Ioan. La 1484 i se năştea un fiŭ, Dimitrie, menit să iea moştenirea buniculuĭ săŭ, Marele-Principe, căcĭ soţul Eleneĭ murise. Dar soţia cea de-a doua a bătrînuluĭ Principe, Sofia, din neamul împărătesc al Grecilor, care şi ea era mama unuĭ fiŭ, se puse împotrivă. Elena şi Dimitrie fură aruncaţi în temniţă la 1502, şi nu trăiră multă vreme după ce-şĭ căpătară libertatea. Fiica luĭ Ştefan-cel-Mare se stînse în durere la 1505.

A doua soţie a luĭ Ştefan veni din Mangup, un orăşel pe stîncă, în Crimeia, unde stăpînia o ramură a Comnenilor împărăteştĭ din Trapezunt. Maria Comnena fu cununată cu Ştefan la 14 Septembre 1472, de sigur în mănăstirea cea din noŭ zidită a Putneĭ. Ea n'avu nicĭ-un fel de noroc: ceĭ doĭ fraţĭ aĭ săĭ se luptară între sine, cel maĭ mic ucise pe cel maĭ mare; Turciĭ luară în 1475 Mangupul şi nu lăsară în viaţă, din tot neamul, decît un copil, care trecu la legea lor. Maria simţi zguduiturile primejdieĭ din 1475, cînd Ştefan bătu pe Turcĭ la Podul-Înnalt, şi ale nenorociriĭ din 1476, cînd el fu învins la

www.dacoromanica.ro

Războienĭ şi cîtăva vreme nu ştiu nicĭ dacă el maĭ trăeşte. Cu cîteva zile înnaintea Crăciunuluĭ din 1477, ea muria, şi trupul, acoperit cu un giulgiŭ împărătesc, fu coborît în gropniţa Putneĭ. Piatra eĭ de mormînt poartă această inscripţie: «În anul 6985 (1477), luna luĭ Dechemvrie 19, a răposat blagocestiva roaba luĭ Dumnezeŭ Maria, Doamna blagocestivuluĭ Io Ştefan Voevod, Domn al ţerĭĭ Moldoveĭ, fiul luĭ Bogdan Voevod».

Pe atuncĭ creşteaŭ la Curtea luĭ Ştefan-cel-Mare, lîngă mama lor, două roabe domneştĭ, fetele luĭ Radu-cel-Frumos, care li lăsase ca zestre marea luĭ frumuseţă. Ştefan nu fu cel din urmă care să vadă aceasta, şi încă din 1480 el lua pe Maria, ca a treia soţie a luĭ. Ea-ĭ dădu un fiŭ, Bogdan, care rămase singurul în viaţă şi moşteni Domnia, precum si o fată, Maria, care se stînse, nemăritată, ca şi Cneajna, în 1518. Maria Doamna însăşĭ, care trăise douăzecĭ şi patru de anĭ cu gloriosul eĭ soţ, se maĭ învrednici de şepte anĭ de viaţă, murind abia în Fevruar 1511. Mormîntul eĭ se vede pînă astăzĭ în necropola domnească a Putneĭ.

III.

Neagoe Basarab, Domnul Ţerĭĭ-Româneştĭ, luă, de sigur după suirea sa pe tron, pe acea Des-

www.dacoromanica.ro

pina saŭ Milița, care e unul din cele maĭ curate chipurĭ de Doamne romîne. Foarte evlavioasă, iubind ca și Neagoe clădirile, juvaierele, cărțile prețioase — aceste două însușirĭ sînt întrunite de închipuirea poporuluĭ în legenda care o face să-șĭ vîndă podoabele ca să se poată mîntui clădirea mănăstiriĭ de la Argeș —, bună soție și duioasă mamă, ea nu-șĭ dezminția neamul înnalt din care se coboria. Tatăl săŭ era numit de Sîrbĭ Țarul Lazăr Despot și era unul dintre ceĭ din urmă representanțĭ aĭ neamuluĭ ce stăpînise două sute de anĭ asupra Serbieĭ. Un văr al eĭ, Maxim, adăpostit în Țara-Românească, al căreĭ Mitropolit ajunse, făcu luĭ Neagoe scumpul dar al acesteĭ femeĭ alese.

Nicĭ Despina însă n'avu zile fericite. Fiiĭ eĭ Ioan și Petru, fiica, Anghelina, muriră în vrîstă fragedă. După nouă anĭ de căsătorie, se stîngea și soțul eĭ, încă tînăr. Fiul Teodosie, dezbrăcat de moștenirea luĭ, muria la Constantinopol, fără să fi putut avea măcar mîngîierea că i-a adormit pe brațe. Apoĭ, ea fugi în lume, rătăcind multă vreme prin Ardeal, dezbătîndu-se cu datornicĭĭ unuĭ soț risipitor pentru lucrurile frumoase. Două fete ale eĭ se aflaŭ lîngă dînsa, Stana și Ruxanda: și cea maĭ mică era așa de frumoasă și, înțeleaptă, încît amîndoĭ Domniĭ romînĭ de atuncĭ începură — ca în poveștile cu fata de Împărat — războiŭ pentru dînsa, în 1525.

www.dacoromanica.ro

Fu învins Moldoveanul, Ștefan cel Tînăr, fiŭ al luĭ Bogdan Orbul și nepot de fiŭ al luĭ Ștefan-cel-Mare (mamă-sa însă nu era Doamna luĭ Bogdan, Ruxanda, ci numaĭ iubita luĭ, Stana, pe care o îngropă totuși în Putna). Soliĭ muntenĭ veniseră la Sibiiŭ încă de la 17 Ianuar 1526 pentru a lua pe frumoasa Domniță Ruxanda. Nunta eĭ cu biruitorul, Radu de la Afumațĭ, fu zăbovită puțin de războiŭ, și ea nu se făcu decît în Maiŭ-Iunie următor.

Doamna Despina nu trecu însă în țară, cu toate că ginerele eĭ ceruse pentru aceasta și învoirea regeluĭ unguresc. Încă în 1528, ea stătea tot în Sibiiŭ, trimițînd numaĭ din cînd în cînd ștafete, în țara unde domnise. Fiica eĭ cea maĭ mare fusese măritată cu Ștefăniță, care nu urmase exemplul tatăluĭ săŭ, ce ruinase țara peținд maĭ multă vreme fără folos pe Elisabeta, sora regeluĭ Polonieĭ. Încă din 1527 însă acest ginere era ucis și se bănuia că Doamna, înțeleasă cu boieriĭ, i-ar fi pregătit sfîrșitul. Și ea dispărea însă peste puțin, la 1531. Cu doĭ anĭ înnainte, ginerele muntean era ucis și el de ucigași, de neam mare, împreună cu un fiŭ al săŭ din întăia căsătorie.

Băsărăbeasa rătăci decĭ și maĭ departe între străinĭ. Abia în 1535 tronul muntean era căpătat de Radu Paisie, care luă de soție pe Ruxanda, cred. Radu făcu nunta la 1541 ; copilul luĭ cu

www.dacoromanica.ro

fata luĭ Neagoe primi numele de Marco, aşa de obişnuit în baladele sîrbeştĭ. Bătrîna Doamnă veni şi ea în ţară, unde o găsim, stînd în Bucureştĭ, la 17 Novembre din acest an chiar. Dar căderea, în 1545, a luĭ Radu o aruncâ iarăşĭ în pribegie. Acolo muri ea peste vre-o zece anĭ, la Sibiiŭ, unde-ĭ plăcuse totdeauna să petreacă. Numele eĭ din urmă fu acela, călugăresc, de Platonida. Mitropolitul ţerĭĭ Anania merse de-ĭ aduse oasele la 1554, punîndu-le în gropniţa Argeşuluĭ, de unde de curînd le-a dat afară restauratorul clădirĭĭ, d. Lecomte de Noüy.

O nepoată a Despineĭ, Elena, fata «Ţaruluĭ Ioan Despot», fu măritată prin 1530 cu Domnul moldovenesc Petru Rareş, a căruĭ soţie d'intăiŭ, fata vre-unuĭ boier, Maria, murise în 1529, fiind îngropată la Putna. Elena, căreia i se maĭ zicea şi Ecaterina — saŭ Cătălina — fu o Doamnă după chipul Despineĭ. Ea a ridicat bisericile Sf. Gheorghe şi Ospenia din Botoşanĭ şi a dăruit tuturor celorlalte odăjdiĭ lucrate cu mîna eĭ, dintre care una, un aier, se păstrează încă la Putna. Şi eĭ îĭ era păstrată o viaţă bogată de multe primejdiĭ şi nenorocirĭ. Năvălirea, în 1538, a Sultanuluĭ Soliman o sili să fugă cu băieţaşiĭ Ilie şi Ştefan şi fetele Chiajna şi Ruxanda, în cetatea ardeleană a Bistriţeĭ, unde multă vreme ea nu ştiu dacă soţul eĭ maĭ trăieşte. Cînd Petru se duse la Constantinopol să

www.dacoromanica.ro

ceară iertarea Sultanuluĭ și Domnia, ea avu iarășĭ lungĭ zile de strașnică nesiguranță, și la începutul anuluĭ 1541 cineva cerea știrĭ despre «Măria Sa Petru-Vodă, pentru că Măria Sa Doamna Mărieĭ Sale mă roagă să întreb de dînsul, căcĭ mult se întristează».

În Domnia sa cea de-a doua, Petru maĭ trăi cincĭ anĭ. Doamna, rămasă singură în 1546, avu durerea să vadă că fiul eĭ cel mare, Ilie, se făcea Turc. Peste doĭ anĭ, cel mic, Ștefan, era ucis de boierĭ, la 1-iŭ Septembre 1552. Doamna avuse două fete. O altă Domniță, din întăia căsătorie a luĭ Petru-Vodă, fusese soția Domnuluĭ muntean Vlad, un bețiv, care se înnecă în Dîmboviță. Cea maĭ mare din Domnițele Eleneĭ, Chiajna, luă cu puțin timp înnaintea morțiĭ tatăluĭ eĭ pe noul Domn muntean, urmașul luĭ Radu Paisie: Mircea Ciobanul. Cu dînsul avu ea, în 1550, un fiŭ pe care-l numi Petru, după Petru-Vodă Rareș, apoĭ alțĭ doĭ, carĭ primiră numele muntene de Radu (Mircea se zicea fiul luĭ Radu-cel-Mare) și de Mircea, după tată. Ea avu și maĭ multe fete: una din ele, Maria, fu căsătorită, în 1566, cu străbunul Cantacuzinilor, Mihail, zis Șaitan-Oglu saŭ «fiul draculuĭ», dar, mirele fiind bătrîn și urît, ea fugi de lîngă dînsul în calea spre Constantinopol. O alta, Alexandra, o a treia fură măritate după boierĭ, iar o a patra căzu pradă ambițieĭ mameĭ sale și

www.dacoromanica.ro

trecu în haremul Sultanuluĭ Murad. Pe una din ele Chiajna voise s'o mărite cu ciudatul Grec Iacob Heraclidul Despotul, care luase Domnia Moldoveĭ şi — interesant amănunt — ea trimese acestuia portretul mireseĭ luĭ.

Condeiul luĭ Alexandru Odobescu a făcut din Chiajna un tip de răutate îndrăzneaţă. De fapt, soţia cumplituluĭ Mircea Ciobanul va fi învăţat ceva din însuşirile soţuluĭ eĭ. Dar din ceia ce săvîrşeşte ea, într'o viaţă neobosită, după moartea acestuĭ soţ, se desface numaĭ o nestînsă patimă de a stăpîni. Plătind, uneltind, făgăduind, viclenind, ea face ca plăpîndul Petru Şchiopul să caute moştenirea luĭ Mircea, apoĭ tot ea-l pune Domn în Moldova, ea capătă o clipă tronul muntean pentru un Vlad Voevod, care luase în căsătorie pe o nepoată a eĭ. Ea se luptă în 1587 pentru ca Turcĭĭ să ajute pe un concurent la Coroana Polonieĭ, pe care dînsa îl crescuse. Moare pe la 1588 abia, după ce cunoscuse toate cele bune şi rele ale vieţiĭ, de la Domnie până la negustoria cu mărunţişurĭ pe care o făcu pentru a trăi, în surgunul eĭ de la Alep, în 1575. Ea lăsă Domn prin Moldova pe fiul eĭ Petru, care numise Chiajna pe o copilă a luĭ, născută în 1588. Ceĭlalţĭ doĭ fiĭ se turciseră de mult. Locul unde e îngropat acest zbuciumat trup de femeie, nu se cunoaşte.

www.dacoromanica.ro

Decĭ în 1552 lîngă Doamna Elena se afla numaĭ fata cea mică, Ruxanda. Maică-sa o măritâ răpede cu un anume Joldea, care luă Domnia ca Ioan-Vodă. Dar pribeagul Alexandru Lăpușneanu, fiul luĭ Bogdan Orbul și al frumoaseĭ Anastasia din Lăpușna, iubita luĭ, năvăli în țară și cuceri și Scaunul și mireasa. Elena fu zugrumată din porunca luĭ, și rămășițele eĭ încăpură supt piatra ce-și săpase de multă vreme lîngă soțul eĭ iubit. Ruxanda, o femeie evlavioasă ca și mamă-sa, făcu loc în mănăstirea Pobrata și fratelui eĭ ucis.

Și ea putea să deprindă de la bărbat — ca și sora din Țara-Românească — toate tainele răutățiĭ. Legenda o învinuiește că s'ar fi învoit la moartea prin otravă, în 1568, a bărbatului eĭ. Cînd acesta muri, fiind acum, de frica Sataneĭ, călugărul Pahomie, eă îngriji de trebile Domnieĭ supt fiul eĭ, Bogdan. El era singurul care-ĭ rămăsese, căcĭ urma altuia, Petru, se pierduse, iar fetele eĭ se măritaseră cu boierĭ romînĭ și grecĭ saŭ, ca Teofana și Teodora, trecuseră supt lespezile de mormînt ale Slatineĭ, orĭ, ca Sultana, se călugăriseră. Bogdan maĭ măritâ și el două dintre dînsele cu Polonĭ, cari-ĭ plăceaŭ maĭ mult decît orĭce neam pe lume și între cari — ca și Despot —îșĭ peți Doamna. Pănă să se însoare, el fu atacat însă peste Nistru de un nobil polon căruia-ĭ făgăduise pe o soră a sa fără să se ție de cuvînt.

www.dacoromanica.ro

Ruxanda nu trăi însă să vadă isprăvile nebune ale acestuĭ cocon răŭ crescut din prea multă iubire: ea murise la 12 Novembre 1569, şi în astfel de împrejurărĭ nu se găsi cine să-ĭ scrie cîteva rînduri de pomenire pe mormînt.

Petraşcu cel Bun, tatăl luĭ Mihaĭ Viteazul[1], după moartea Doamneĭ sale Voica, cu care avea o fată Maria, ce se măritâ în ţară, iea, ca Domn, pe o altă fată de Logofăt, Stana, care pribegi multă vreme prin lume, după moartea soţuluĭ eĭ.

Doamna luĭ Mihaĭ Viteazul, fiul luĭ Petraşcu, Stanca, fusese întăia nevasta altuĭ boier, anume Dumitru. Şi ea era Olteancă, şi bărbatul eĭ acesta d'intăiŭ: mama Stanceĭ se chema Maria şi ea avea şi un fiŭ, Dragomir. Căsătoria era făcută acum la 1588, şi jupăneasa luĭ Mihaĭ ca boier îl văzu în 1593 ajungînd Domn. Ea fugi în 1595, cînd cu năvala cea mare a luĭ Sinan-Paşa, în Ardeal, dar nu întovărăşi pe soţul eĭ cînd el năvăli, în 1599, în această ţară, ci rămase la Bucureştĭ şi Tîrgovişte, lîngă fiul eĭ Nicolae Pătraşcu, pe care Mihaĭ îl lăsase aicĭ ca Domn. Stanca veni dincolo de munţĭ numaĭ în 1600, cînd, după înfrîngerea sa de către Nemţĭ şi Unguri, nenoro-

[1] Născut acesta cu o Teodora (călugăriţă: Teofana). Dacă ar fi fost fiŭ legiuit, nu putea ocupa boieriĭ la duşmaniĭ neamuluĭ săŭ, nicĭ nu putea să jure, cu marturĭ, că Petraşcu nu e tată. Şi el a făcut şi una şi alta.

www.dacoromanica.ro

citul eroŭ avea nevoie să dea zăloage ca să fie lăsat să-şĭ apere tronul muntean. De atuncĭ ea n'a maĭ văzut pe Mihaĭ, care peri ucis în anul următor. Întoarsă în ţară la 1603, ea muri de ciumă, şi numaĭ alţiĭ putură să se îngrijească de rămăşiţele Domnuluĭ eĭ pe care le aşezară la Dealu Radu Buzescul şi soţia luĭ Preda. Fata luĭ Mihaĭ, Florica şi fratele eĭ Nicolae înmormîntaŭ la 1605-6 pe bunica lor după tată, călugăriţa Teofana. Peşte puţin, Domniţa luă pe Preda din Grecĭ, şi o vedem ceva maĭ tărziŭ purtînd judecăţĭ cu Marula, fata din florĭ a luĭ Mihaĭ.

Urmaşul luĭ Mihaĭ, Radu-Vodă Şerban, îşĭ trăgea drepturile de Domnie de la bunică-sa, Anca, probabil o fată din florĭ a luĭ Neagoe Basarab şi văduva Banuluĭ Barbu, cel din urmă dintre Craioveştĭ. Ea stătea în Ilfov, unde şi astăzĭ se văd de-asupra Argeşuluĭ, la Coenĭ, rămăşiţele strălucituluĭ eĭ castel. Fiica Ancăĭ şi mama luĭ Radu fu Maria, moştenitoare a multe moşiĭ. Şerban, fiind încă boier, luase pe Elena, care, din partea eĭ, foarte bogată, îşĭ trăgea neamul din vechiĭ boerĭ de la Mărginenĭ, la capătul cărora se pomenia Udriste bătrînul. Cînd Radu-Vodă muri, pribeag şi lipsit, la Viena, în 1620, Doamnă-sa era încă în viaţă. Fata eĭ maĭ mare, numită Anca după bunică-sa, fu măritată apoĭ cu un tovarăş de pribegie, fiul luĭ Mihaĭ

www.dacoromanica.ro

Viteazul, și copilul lor, care muri ca tînăr viteaz și vestit, primi gloriosul nume al acestuĭ bunic. Pe la 1640 numaĭ, fata cea maĭ mică, Elena, care purta numele Doamneĭ, ajunse soția luĭ Constantin Postelnicul Cantacuzino.

Viața acesteĭ Domnițe e un curat tabloŭ de patriarcală bunătate. Bună gospodină, mamă a mulțĭ copiĭ, fiĭ și fete, cari toțĭ, afară de pătimașul Șerban, cel maĭ mare, care ajunse Domn în 1678, se îndreptaŭ după sfaturile eĭ cuminți, cînd moartea soțuluĭ zugrumat o lăsă stăpînă a caseĭ —, miloasă cu casniciĭ și țeraniĭ eĭ, ea se desface ca un chip blînd din Scripturĭ în mijlocul unor aspre vremĭ viclene și răzbunătoare. În Domnia luĭ Șerban, ea făcu drumul la Ierusalim și la Muntele Sinai, întovărășită de fiul eĭ Mihaĭ, ctitorul mănăstiriĭ Sinaia. Moartea o prinsă la o vrîstă foarte înnaintată, în ziua de 2 Mart 1687, și îngroparea eĭ lîngă soțul răposat de multă vreme, «în tinda bisericeĭ den a dreapta», la Mărgineni, se făcu cu o cinste și o durere adevărată, care nu se vedeaŭ adesea.

Doamne romînce sînt firește și ale Movileștilor. Elisaveta, soția luĭ Ieremia, pare să fi fost fata unuĭ boierinaș cu numele de Ciomîrtan. Fetele eĭ se măritară toate în Polonia. Regina luă pe Mihaĭ Wisznowiecki, înrudit cu vechea dinastie moldovenească și fu bunica unuĭ al doilea cu acest

www.dacoromanica.ro

nume, care ajunse rege al Poloniei. Maria fu soția lui Ștefan Potocki, Caterina a lui Samuil Korecki, iar Ana, o femeie care se amestecă în multe, stăpîni pe rînd, cu desăvîrșire, patru bărbați. O altă fată, Zamfira, murise încă din 1596: mormîntul ei se vede la Sucevița.

Ana sămăna bine cu mamă-sa, care nu era o femeie obișnuită, ci se poate alătura cu Chiajna în ceia ce privește energia sălbatecă. Murind Ieremia, fratele acestuia luă puterea, pe cînd Doamna gătise moștenirea fiului ei Constantin. Pentru a face Domn pe acest copil, ea otrăvi pe Simion și începu o luptă înverșunată cu cumnată-sa, Marghita, care înnălțase acum pe fiul ei, Mihăilaș. Acesta fu gonit și muri în Țara-Românească, unde Radu Șerban, care voià să-i dea pe fică-sa Anca, îi făcu loc la 1608 în necropola de la Dealu. Cînd Turcii scoaseră peste trei ani pe Constantin, ea năvăli cu acesta, care muri înnecat, apoi cu fiul lui cel de-al doilea, Alexandru, și cu cel mai mic, Bogdan, cari fură prinși în 1615 de Schender-Pașa și turciți. Doamna suferi atunci cea mai mare rușine din partea păgînilor, și-și desfăcu de jale și părul, închinîndu-l mănăstirii Sucevița, unde se vede și astăzi, spune cineva care a fost acolo, «două codițe castanii deschis, lungi de o palmă și jumătate, împletite la partea de sus,

www.dacoromanica.ro

fiecare în deosebi, şi legate la un loc cu un fir de sîrmă de argint».

Elisaveta muri la Turci: «aŭ căzut», scrie Miron Costin, «după un Agă turc, pînă la moartea ei». Cumnata văduvă se învrednici de mai multă şi mai lungă fericire. Ea izbuti să facă pe fiul ei Gavrilaş, Domn al Ţerii-Româneşti, unde domnise o clipă şi soţul ei mort, Simion-Vodă, şi, adunînd lîngă dînsa pe copiii ceilalţi, stăpîni din mijlocul lor. Dar Gavrilaş fugi la 1620 în Ardeal, cu fratele său Ioan, şi pierdu pentru totdeauna nădejdea Domniei. Marghita, care dădea poruncî în numele ei, intitulîndu-se «Io Doamna Marghita, soţia răposatului Io Simion Voevod», trecu atunci în Polonia, la Lemberg, cu ceî doi coconi ce-i mai rămăsese supt îngrijire. Moise Movilă ajunse mai tărziŭ, de două orî, Domn în Moldova, iar Pătraşcu se călugări şi înnaintă pănă la înnalta treaptă archierească de Mitropolit al Chievuluî, unde dădu o îndreptare nouă Bisericii răsăritene. Şi ea petrecu în veşmînt călugăresc ceî din urmă anî aî vieţii, numind-se astfel Melania.

Marghita avuse o singură fată, Teodosia, care se stînse în copilărie: piatra ei de mormînt la Sucevița a păstrat data morţii: 1596. Deci Simion şi Ieremia pierdură în acelaşi an două fetiţe, cărora singure li era lăsat să se odihnească în pămîntul strămoşilor lor.

www.dacoromanica.ro

Alte femeĭ din neamul Movileștilor se întîmpină însă pe lîngă Elisaveta, în zilele eĭ de pribegie la Polonĭ, cînd ținea Curte aproape domnească la moșia eĭ, Uscie. Astfel, Maria Postelniceasa, văduva luĭ Chiriță Paleologul — care murise luptînd pentru Movileștĭ —; această Marie saŭ Măricuță, care se numește în 1614 «Maria de Lojna, din neamul Curicin», era însăși sora Doamneĭ, pe care o întovărășise în nenorocirea eĭ. Apoĭ Logofeteasa Ileana, sora luĭ Ieremia — altă soră luase pe Balica cel bătrîn —, care Ileana pare să fi fost văduvă după alt sprijinitor al Movileștilor, mort pe cîmpul de luptă: Vasile, fiul luĭ Leon Stroicĭ.

Altă tovarășă de pribegie, altă văduvă era Elena Barnovschi, care moșteni maĭ tărziŭ acest bogat adăpost din Uscie. Ea pare să fi fost o vară a luĭ Ieremia. Fiul eĭ, Miron, însurat cu o fată a luĭ Radu Mihnea, ajunse Domn în Moldova, fugi la Hotin, fu chemat din noŭ și merse pentru întărire la Constantinopol, unde Turcii îl tăiară, în 1633, ca să se învețe boieriĭ Moldoveĭ a nu maĭ face Domnĭ. Durerea făcu din Elena o călugăriță, monahia Elisaveta, și casele din Uscie se umplură iarăși de jalea uneĭ mame nenorocite. Dar sora luĭ Miron, Scripca, rămase poate în Moldova, unde fiica alteĭ surorĭ (Marica), Safta, luă pe Costin, tatăl luĭ Miron Costin, pe cînd o a doua fiică, Eftimia, se căsători

www.dacoromanica.ro

cu unul din bogaţiĭ şi puterniciĭ Cantacuzineştĭ, Toma.

Cu dînsa se mîntuia încă un neam de Doamne cărora soarta nu li-a cruţat durerile cele maĭ marĭ ale vieţiĭ.

II.

De-acuma, timp de 250 de anĭ, încep Domniĭ de străinĭ saŭ de Romînĭ înstrăinaţĭ. Cînd nu aŭ eĭ tronul, el se găseşte în stăpînirea vre unuĭ boier de ţară, înnălţat, în ciuda Turcilor, cu sprijin nemţesc saŭ unguresc la Muntenĭ, cu ajutor polon în Moldova.

Singur Mihnea-Vodă, fiul luĭ Alexandru şi nepotul de fiŭ al luĭ Mircea Ciobanul, iea pe o Romîncă, Neaga, fiica unuĭ Logofăt din părţile Buzăuluĭ, şi mama Domnuluĭ scrie uneĭ surorĭ că o asemenea legătură nu scade pe fiul eĭ, căcĭ «bărbatul dă preţ femeiĭ» şi, orĭce ar fi fost înnainte, Neaga va fi de-acum Doamna ţerĭĭ.

Numele Doamnelor străine sînt cunoscute, dar nu şi faptele lor, care nu există. Cele maĭ multe din ele sînt Grecoaice, din Constantinopol saŭ din Insule, dar întîlnim şi cîte o Bulgarcă saŭ Polonă, ba chiar cîte o Rusoaică, din Moscova.

Astfel Alexandru fiul luĭ Mihnea, ctitorul d'întăiŭ al mănăstiriĭ Radu-Vodă, vine cu o Doamnă Ecaterina, care avea rude în Pera, în Veneţia

www.dacoromanica.ro

și Genova, care avea simpatiĭ catolice, de și rămăsese ortodoxă; mama eĭ trebuie să fi avut însă un rost prin țerile noastre, căcĭ sora Ecaterineĭ, măritată cu un Vallarga, poartă numele românesc de Mărioara. Ioan-Vodă cel Cumplit († 1574) fusese căsătorit, în timpurile sale de aventurĭ prin Moscova, cu fata cneazuluĭ Rostovuluĭ, Maria, care-ĭ dădu un fiŭ, Petru. Ioan Groznicul ĭĭ propunea în 1574 să iea pe altă fată de cneaz, dar el se însură cu fata pîrcălabuluĭ Lupea Huru; aceasta trăi încă multă vreme după moartea soțuluĭ eĭ, rupt de cămile, și avem de la dînsa o scrisoare românească. Iancu Sasul e soțul Marieĭ Paleologa: ea trăiește să vadă pe Iancu tăiat în piața din Lemberg și-și duce apoĭ viața în întunerec, tot în acest oraș, încunjurată de prietenĭ, cunoscuțĭ și rude de-ale eĭ, cu toțiĭ Grecĭ din deosebite părțĭ; Maria fusese măritată înnainte cu un Grec și avea cu el un fiŭ, Filip, și o fată, Chrysaphina. Petru Șchiopul, a căruĭ întăia soție fusese fată de nobil ardelean Elena Cherepovicĭ — fiica lor se chiamă Tudorița —, luă apoĭ pe Maria Amirali, din Rodos, și în sfîrșit, în pribegie, pe tînăra roabă răscumpărată, Irina Doica, din care i se născuse fiul și moștenitorul, Ștefan.

Ștefan Surdul și Aron-Vodă țin pe două fete ale luĭ Andronic Cantacuzino, căsătorindu-se cu ele la căpătarea Domnieĭ saŭ în cursul acesteia.

www.dacoromanica.ro

Doamna luĭ Radu Mihnea se chiamă Arghira; Radu însoară pe fiul său Alexandru cu Ruxanda fata luĭ Scarlat Saegiul saŭ furnisorul de vite pentru măcelăria împărătească din Constantinopol. De şi fiul luĭ Alexandru Iliaş se numeşte Radu, mamă-sa Elena trebuia să fi fost tot Greacă. Moise Movilă ţine pe Ecaterina, fata grecisată a luĭ Radu Mihnea, şi acesta dă altă fată luĭ Miron Barnovschi, ce ajunse apoĭ şi el Domn al Moldoveĭ. Leon-Vodă, fiul luĭ Ştefan Tomşa — se zice —, e soţul uneĭ Victoria, şi tatăl său adusese cu dînsul în Moldova pe o Ginevră.

Mateĭ Basarab din Brîncovenĭ aşează pe tron lîngă dînsul pe Elina, fata luĭ Radu Năsturel Postelnicul din Fierăştiĭ Ilfovuluĭ. Mama Elineĭ era Calea Calomfirescu, şi tatăl acesteĭ Calea a fost poate unul dintre ceĭ maĭ strălucitĭ ostaşĭ aĭ luĭ Mihaĭ Viteazul, pentru care luptă împotriva Tatarilor şi îndeplini o solie la nunta luĭ Sigismund Bátory. El căzu însă supt grele bănuielĭ şi trebui să fugă în Ardeal. Chemat înnapoĭ de Domn, Radu se învoi numaĭ cu greutate şi, după cîtva timp, putu să vadă că se temuse pe dreptate, căcĭ Domnul trimise, în urma unuĭ ospăţ, patru slujitorĭ ca să-l omoare. El peri, dar luptîndu-se, căci, spune cel ce a păstrat amintirea acestor lucrurĭ, «era om foarte viteaz şi în toată Ţara-Românească nu maĭ era altul ca dînsul».

www.dacoromanica.ro

Poporul n'a uitat aceasta, și până târziu a cîntat tristul sfîrșit al viteazului fără de noroc.

Foarte evlavioasă, Elina a ridicat două biserici, la Negoiești și la Fierăști. Iubitoare de învățătură, ca și fratele ei Udrișteș, care a fost cel d'intâiu cărturar de slavonește al timpului său, ea a cheltuit pentru tipărirea unei cărți de cîntări, unui Triod slavon. Gospodină harnică, o vedem cerînd odată de la «Catrina judeceasa», soția magistratului săsesc din Brașovul vecin, «izvoade de peteare, și mai mari, și mai mici, și de cîlți și de tot fealiul» și, nu mai puțin, «sămenți de flori de tot feliul». Femeie îndrăzneață, ea purtă de grija țerii, în 1633, cînd soțul ei, care-și luase Scaunul cu armele, merse la Constantinopol să-și capete întărirea, și avem încă o foarte cuminte scrisoare românească pe care o îndreptă ea atunci către prietenul din Ardeal al lui Matei, Gheorghe Rákóczy I-iu.

Elina n'avu noroc să-i trăiască fiul, care fu numit și el Matei, dar bătrîna stătu, aproape până la sfîrșit, până în 1653, lîngă bătrînul ei. Mormîntul ei se vede la mîna dreaptă, cum intri în biserica domnească de la Tîrgoviște, și în inscripția săpată pe marmură se pomenesc prin frumoase cuvinte slavonești toate însușirile și faptele ei bune.

Frumosul și impunătorul Vasile Lupu, dușma-

www.dacoromanica.ro

nul luĭ Mateĭ-Vodă, luase în boierie pe Tudosca fata luĭ Bucioc, un socru de viitor Domn care a murit tras în ţapă de Turcĭ. Ea trece aproape nevăzută înnaintea noastră, răspîndind milosteniĭ la biericĭ. Fiul eĭ Ioan nu trăi multă vreme, fiind de la început de o fire bolnăvicioasă; dar ea nu ajunse să şi-l vadă mort. Dar tot aşa n'apucă nicĭ bucuria nunţiĭ celor două fete ale eĭ, vestit de frumoase: Maria şi Ruxanda. Cea d'intăiŭ se mărită cu Ianus Radziwill, unul din ceĭ maĭ marĭ magnaţĭ aĭ Polonieĭ, şi făcu după căsătorie — cea d'intăiŭ dintre Romînce — o călătorie în Apus. Într'un portret la Academie ea apare într'un bogat costum polon: o faţă lungăreaţă, obrajiĭ rumenĭ, ochiĭ marĭ negri şi părul bogat. S'a stîns între străinĭ, după ce tot neamul eĭ se mîntuise afară de sora Ruxanda. Aceasta n'avu noroc în toată viaţa eĭ, şi a fost totdeauna jertfa celeĭ maĭ brutale sălbătăciĭ. Ea trebui să primească de soţ pe fiul de Hatman căzăcesc Timuş, care o peţi arzînd satele Moldoveĭ şi gonindu-ĭ tatăl în codri, şi care veni la nuntă, stîngaciŭ în hainele ce nu-l prindeaŭ, mic, cu faţa de Tatar stricată de vărsat, şi prinse a-şĭ tăia unghiile la fereastă pe cînd sunaŭ musicele şi se întindeaŭ danţurile pentru bucuria de nuntă a Domniţeĭ. Se duse departe, ea luxoasa şi învăţata fată a luĭ Vasile-Vodă, şi trăi între Cazaciĭ beţivĭ, zgomotoşĭ şi lacomĭ de sînge, între fe-

www.dacoromanica.ro

meile lor ținute ca slugile. Apoĭ i-l aduseră mort de supt zidurile Suceveĭ, unde o ghiulea-ĭ sfărmase genunchiul, și adăpostul eĭ de văduvie fu la Rașcov, chiar pe malul Nistruluĭ, așa încît priveliștea țeriĭ îĭ era totdeauna supt ochĭ. În zădar o chemă de acolo fratele eĭ vitreg, Ștefăniță, în scurta luĭ Domnie. Dar cînd dezbinările intrară în Căzăcime și cînd cumnatul eĭ Iurie peri și el, Ruxanda se întoarse în Moldova, unde avea moșie la Deleniĭ Botoșanilor. Acolo îmbătrîni ea în apucăturĭ de stăpînă. O moarte grozavă o aștepta. Fugi înnaintea Polonilor ce năvăliseră la 1687 în țară și se adăposti la Neamț, dar și aicĭ răzbătu o ceată de Cazacĭ, cari tăiară pe prag capul stăpîneĭ lor din vremea luĭ Timuș.

A doua soție a luĭ Vasile a fost o rudă a Hanuluĭ tătăresc, o mare frumuseță circasiană, care, botezîndu-se, luă numele creștinesc de Ecaterina. Cu dînsa avu Domnul singurul fiŭ care-ĭ rămase pe urmă, acel Ștefăniță. La căderea luĭ, ea fu încunjurată în Suceava, prinsă după uciderea lui Timuș, închisă cu multă batjocură la Buciulești și apoĭ lăsată în sfîrșit, să plece lîngă soțul eĭ la Constantinopol, în urma căruia maĭ trăi o bucată de vreme, — și după ce-ĭ murise fiul.

Soția luĭ Constantin Basarab, fiul luĭ Radu Șerban și a Eleneĭ, fiica unuĭ preot din Bucu-

www.dacoromanica.ro

reștĭ, nu era din mare neam boieresc, ci a Stolniculuĭ Nicolachi. Numele e grecesc, dar acest boierinaș era de sigur Romîn, căcĭ altfel n'ar fi dat fiiceĭ sale un nume drept românesc ca acesta de Bălașa. După ce fusese jupânească de boier mulțĭ anĭ de zile, Bălașa avu parte să fie și Doamnă. Mulțămi luĭ Dumnezeŭ pentru aceasta ridicînd clădirĭ sfinte, Sf. Vinerĭ din Tîrgoviște și mănăstirea Jitianul. În cea d'întâiŭ fu îngropată, cu pompă deosebită — patriarchul de Antiochia făcînd slujba —, la 1654, și, peste cîteva lunĭ numaĭ, soțul eĭ pierdea Domnia și apuca un lung drum de nenorocire.

Odată cu dînsul cădea și vecinul săŭ moldovean, Gheorghe Ștefan, om roșcovan, grăsuliŭ, plin de bună voie și gata de chefurĭ cu vin și de curte pe lîngă femeĭ. Încă din boierie, Gheorghe-Vodă ținea pe o jupânească din neamul Boeștilor, Safta. O furase în mijlocul drumuluĭ fiindcă-ĭ plăcuse. Bătrînul cronicar Neculce zice așa: «Gheorghie Ștefan-Vodă cînd era boier, murindu-ĭ giupăneasa, aŭ rămas văduvoiŭ, și, tîlnind o giupănească săracă, frumoasă, tînără, anume Safta, aŭ tîmpinat-o pe drum, mergînd cu rădvanul la Iașĭ, și aŭ poprit rădvanul cu sila, și s'aŭ suit fără de voie în rădvan, și aŭ întors rădvanul înnapoĭ la casa luĭ. Și pre urmă aŭ primit și ea, și s'aŭ cununat cu dînsul.» Ea n'avu norocul Bălașeĭ de a muri în fericire.

www.dacoromanica.ro

GHEORGHE-VODĂ ȘTEFAN
Domn al Moldoveĭ (1653-8).

După o stampă din vremea luĭ.

Reproducere făcută cu cheltuiala «Societăţiĭ Femeilor Române».

www.dacoromanica.ro

Cu soțul eĭ gonit ea trecu în Ardeal, unde nădăjdui o clipă să vadă iarăși strălucirea Domnieĭ. Apoĭ Gheorghe Ștefan porni tot maĭ departe în țerĭ străine, până în Moscova, până la Marea Baltică. Dar pe dînsa n'o ținu mult timp cu el, căcĭ o fată din casă, Rusoaică de neam, Ștefana Mihailova, cîștigâ prin tinerețea eĭ inima bătrînuluĭ Domn izgonit. Cu Ștefana, care se dădea drept Doamnă, trăi și muri pribeagul, pe cînd Safta stătea liniștită în Moldova, între credincioșiĭ ce-ĭ rămăseseră din timpurile bune. Și cronicarul Neculce, pe care-l auzirăm maĭ sus, a văzut pe biata bătrînă, care pecetluia încă scrisorile eĭ cu bourul Moldoveĭ și îșĭ zicea Doamnă a acesteĭ țerĭ.

Ghicạ bătrînul, urmașul luĭ Gheorghe Ștefan, nu avea Doamnă. Fiul săŭ Grigore ținea pe o Moldoveancă, Maria, fiica luĭ Matiaș Sturdza, și aceasta avu iarăși zbucium și durere destulă cu bărbatul eĭ. Trecu din Moldova la Munteni, de pe tron în toate pribegiile și primejdiile. Născu un copil în Ardeal, unde numaĭ mila luĭ Mihail Apaffy, principele țerĭĭ, o scăpă de a fi dată în mîna Turcilor, pe cari Grigore-ĭ trădase. Rătăcirile eĭ aŭ dus-o și prin Veneția, de unde veni în Țara-Românească purtînd scumpe haine de modă străină, pe care datina țerĭĭ nu o îngădui să le păstreze. Avu un singur fiŭ, Mateĭ, care

www.dacoromanica.ro

nu domni, şi două fete, dintre care una luă un boier moldovean, pe Antohie, Jora poate, iar cealaltă pe fiul luĭ Antonie-Vodă Roset, Iordachi. Ele trăiră tot prin ţară, pănă la moarte, şi poate şi ea pe lingă ele, după ce ajunse în văduvie.

Istratie-Vodă Dabija, bătrînul care ajunse Domn al Moldoveĭ în 1661, avea lîngă dînsul pe bătrîna luĭ, Catrina saŭ Dafina. Ea fusese măritată şi cu un Buhuş, şi avea din această căsătorie d'intăiŭ o fată, Anastasia. Anastasia Buhuş, fiastra luĭ Dabija, luă pe Grecul rumeliot Duca, şi la moartea luĭ Istratie-Vodă, Moldoveniĭ avură pe Vodă Duca. Anastasia-ĭ dădu maĭ mulţĭ urmaşĭ, dar n'avu de loc grija numeluĭ eĭ bun, nicĭ faţă de soţ în tinereţă, nicĭ la bătrîneţă faţă de copiĭ. La Bucureştĭ, cînd Duca se prileji a domni acolo, se zicea că Doamna iubeşte pe frumosul Logofăt Şerban Cantacuzino cu lunga barbă neagră şi frumoşiĭ ochĭ marĭ. Iar, după ce se duse la Constantinopol cu copiiĭ, foarte puţin scîrbită că e văduvă, ea prinse dragoste pentru un beiŭ de Maina.

Şerban Cantacuzino ţinea ca Domn pe o Maria fiica unuĭ boier Ghețea, de loc din Bulgaria, din Nicopol. Se ştie atîta că Doamna Maria a fost foarte evlavioasă şi că a ştiut să-şĭ crească foarte bine, dacă nu băiatul, cel puţin cele patru fete. Treĭ dintre ele se măritară cu boieriĭ muntenĭ, dar Casandra fu Doamna luĭ Dimitrie Can-

www.dacoromanica.ro

temir cel învățat. Domnița Maria împărtăși soarta foarte schimbătoare a soțuluĭ eĭ, neastîmpăratul și nenorocitul boier Constantin Bălăceanu, ucis într'o luptă cu Turcii.

Marica luĭ Constantin Brîncoveanu și Păuna luĭ Ștefan Cantacuzino încheie rîndul Doamnelor de țară la Muntenĭ, precum la Moldovenĭ se întîlnește la urmă Ana, a doua soție a luĭ Mihaĭ Racoviță. Marica se vede a fi fost o bună gospodină patriarchală, darnică și harnică, bucuroasă de mulțiĭ copiĭ — patru băiațĭ și șepte fete — pe cari i-ĭ dăduse Dumnezeŭ. Bătrîneța-ĭ pregătia însă grozava veste a uciderii întregului eĭ neam la Constantinopol, în 1714, de securea călăului, într'o zi de bucurie, care era tocmaĭ ziua eĭ, Sîntă Maria din August. Stătu un timp surgunită de Turcĭ la Chiutaie, apoĭ ea se întoarse cu fratele eĭ Pană în țara, unde fuseseră Domnĭ și bunicul eĭ de pe tată, Antonie-Vodă din Popeștĭ, și răposatul eĭ soț. Era acum o biată văduvă săracă și cu multă durere ea se roagă de Brașovenĭ, în două rînduri, să-ĭ plătească o veche datorie, ca să scape și ea de datornicii eĭ. Nicĭ moartea, nicĭ locul de îngropare al Doamneĭ cucernice, care a făcut de piatră la Bucureștĭ Biserica dintr'o zi, nu ni sînt cunoscute.

Păuna era fiica unuĭ Greceanu. Încă înnainte de căderea soțuluĭ eĭ, se zice că ea avuse ve-

www.dacoromanica.ro

denii care prevestiaŭ o nenorocire. La 1716 Ștefan-Vodă era gîtuit, lăsînd în urmă o femeie cu mintea slăbită și doi copii nevrîstnici. Aceștia se aleseră răŭ. Iar mama lor, după ce vînturâ o bună parte din Europa, cerșind ajutoare de drum, de la Împăratul, o pensie, se așează în Ardeal, iar unde avea moșia Recea, în Țara Făgărașului. Acolo muri, bătrînă și singură, într'un tărziŭ.

* * *

Doamnele veaculuĭ al XVI-lea știŭ să se lupte pentru Domnie, să poruncească oștilor, să pedepsească dușmanii, să cîrmuiască țara și să judece. Și de la Doamnele din cestălalt veac, al XVII-lea, pornesc poruncĭ și, întîmplător, hotărîrĭ de judecată. Cînd așa-numita «era fanariotă» începe după 1700, soțiile Domnilor, maĭ mult străine, nu maĭ aŭ însă nicĭ un amestec în trebile țeriĭ, ci lîncezesc în gineceŭ, în *seraiul* Curții, apărînd numaĭ la hramurĭ și la cîte un alaiŭ. Despre cele treĭ soțiĭ ale luĭ Nicolae Mavrocordat, despre cele două ale fiuluĭ săŭ Constantin, despre soția a doua a luĭ Grigore Mateĭ Ghica, Zoița, nu se poate spune nimic. Intîmplarea face să știm că Ralița, Doamna celuĭ d'intăiŭ Callimachi, era o ageră stăpînă de casă. Nicĭ acele Doamne pe care le atinge cea maĭ mare nenorocire, soțul lor fiind înjunghiat saŭ deca-

www.dacoromanica.ro

pitat, nicĭ acelea nu fac să se audă pănă la noĭ o plîngere.

Cu Ioan Sturdza și Grigore Ghica, cel d'intăiŭ avînd încă pe bătrîna luĭ, Ecaterina Doamna (Roznovanu), cel de-al doilea despărțit de soția sa, Maria Hangerlì, fiica Domnuluĭ cu acest nume, ucis în Bucureștĭ, — Doamna Marghioala, vestit de vorbăreață, de primitoare și de neastîmpărată —, începe vremea cea nouă, la 1822. Doamnele acestuĭ timp sînt prea cunoscute, ca să trebuiască a se vorbi de dînsele. Adevăratele chipurĭ eroice saŭ duioase sînt însă ale unor timpurĭ acum depărtate.

www.dacoromanica.ro

III.

DESPRE ÎMBRĂCĂMINTE ŞI LOCUINŢĂ

www.dacoromanica.ro

Despre îmbrăcăminte şi locuinţă.

I.

Îmbrăcămintea şi locuinţa sînt strîns legate între dînsele. Ele pornesc de la aceleaşĭ foarte vechĭ obiceiurĭ şi se supun, în desvoltarea timpuluĭ, la aceleaşĭ mode şi înrîuririĭ trainice venite din străinătate. Boieriĭ iubitorĭ de Polonĭ din veacul al XVI-lea poartă veşminte ca acelea de peste Nistru şi, în acelaşĭ timp, aduc mobilăriĭ anumite schimbărĭ care o apropie de a poporuluĭ model. Şi maĭ de mult ceĭ ce clădiaŭ cu meşterĭ saşĭ, cum vedeaŭ clădirile, în pribegie saŭ în călătoriĭ, la Braşov, la Sibiiŭ, la Bistriţa, aceia căutaŭ să-şĭ potrivească şi veşmîntul şi podoabele după acelea, de forme apusene, care se întîlniaŭ în Ardeal. Turciĭ aŭ impus pe urmă gusturile lor în veşmînt şi în acelaşĭ timp în împărţirea şi împodobirea caseĭ. Cea din urmă influenţă, care trăeşte şi pînă astăzĭ şi nu se maĭ poate înlătura, curentul apusean, a atins în acelaşĭ timp, prefăcîndu-le, haina şi casa, elementele şi podoabele uneia şi ale celeĭlalte.

www.dacoromanica.ro

Studiul acesta îndoit se poate face decî în acelaşi cadru, şi din această tratare îmbinată nu poate să iasă decît folos, o înţelegere maĭ deplină.

Cînd se vorbeşte însă de îmbrăcăminte şi locuinţă, trebuie să se înţeleagă acea îmbrăcăminte şi locuinţă care se preschimbă în urma joculuĭ înrîuririlor străine. Decî e numaĭ a Domnilor, boierilor, negustorilor maĭ bogaţi şi a clericilor maĭ înnalţi. Clasa numeroasă şi hotărîtoare în ceia ce priveşte munca şi păstrarea însuşirilor neamuluĭ, a ţeranilor, aceia a păstrat în multe părţi pînă astăzi vechiul săŭ port şi vechiul săŭ meşteşug de clădire, pe care singură şi le face. În îmbrăcăminte, căciula, minteanul, sumanul, zeghea, cojocul, iţariĭ, berneveciĭ ţeranuluĭ sînt aceiaşĭ astăzĭ ca pe vremea luĭ Basarab şi luĭ Bogdan, întemeietoriĭ, în al XIV-lea veac, aĭ principatelor. Tot aşa de statornic şi credincios aŭ păstrat femeile satelor vălurile, pieptănătura în cozĭ şi conciurĭ, cămăşile înflorite cu cusăturĭ şi fluturĭ, pieptarele, cojocelele, fotele, zăvelcile, opregurile celuĭ maĭ vechiŭ trecut. Deosebirea ce se vede astăzĭ între Ţinuturĭ şi în ceia ce priveşte înfăţişarea pe din afară, împodobirea cu văpselĭ saŭ forme aplicate asupra tencuieliĭ, împărţirea pe din lăuntru, natura şi croiala uneltelor şi cioveielor caseĭ, — toate acestea n'aŭ suferit decît în timpurile din urmă unele schimbărĭ care sînt

www.dacoromanica.ro

îmbunătățiri, silinți către mai frumos și mai trainic. În afară de aceste vechi forme, pe care le-aŭ apucat în chip vădit, și care nu se poate tăgădui, de la strămoșii traci, ce aŭ lăsat părți din aceleași obiceiuri de îmbrăcăminte și locuință vecinilor noștri slavi de peste Dunăre, în afară de această moștenire de două ori milenară de la aceia cari aŭ început, în Balcani ca și Carpați, viața de cultură, — poporul nostru n'a putut crea. El a părăsit pe alocurea mîndreța simplă și practică a trecutului pentru a lua mai dăunăzi din mînile negustorului, evreŭ mai ales, forma cea mai proastă și mai ieftenă a îmbrăcămînții, și chiar clădirii și mobilării apusene. Femeile îmbodolite saŭ înfășurate în barizuri, cusute grosolan în polcuțe și fuste de tîrg, ba chiar în rochii cu volane după jurnale de modă răsuflate, care primesc astăzi în Moldova de răsărit, cu oarecare mîndrie, pe străin puindu-l în fața păreteluĭ căptușit cu fotografii stîngace saŭ mesuței de modă nouă, înflorită cu cutii, strălucitoare de chipuri frumoase, pentru săpun saŭ ciocolată și cu cărți poștale ilustrate,—acelea aŭ părăsit o adevărată avere, fără a da în schimb ceva de la sine.

Portul și clădirea aŭ evoluat, ajungînd din vreme în vreme la înfățișări cu totul deosebite de acelea de la care se plecase, numai în acele

www.dacoromanica.ro

clase superioare ca bogăţie, ca neam saŭ ca dregătorie, de care am vorbit.

Această evoluţie se poate împărţi foarte neted şi sigur în cîteva perioade. Şi anume:

1. Întăiŭ avem înrîurirea orientală bizantină. E cea maĭ veche şi aceia pe care o putem cunoaşte maĭ greŭ prin cercetarea de-a dreptul. Ea a fost luată, prin Slavĭ, Sîrbĭ şi Bulgarĭ, de peste Dunăre, şi a durat puţin, fiindcă focarele de influenţă s'aŭ prăpădit cu totul încă din veacul al XV-lea, prin cucerirea turcească.

2. Paralel cu cea d'întăiŭ, şi înlocuind-o în curînd cu totul, e influenţa Apusuluĭ, care trece la noĭ prin Saşĭ şi prin Polonĭ maĭ ales, întru cîtva prin Italienĭĭ, maĭ ales Genovesĭ, cari făceaŭ negoţul în părţile Mărĭĭ-Negre. Ea stăpîneşte cu totul pănă în a doua jumătate a veaculuĭ al XVI-lea chiar, amestecîndu-se numaĭ de la o bucată de vreme, după 1500, cu a doua influenţă bizantină. Moldova, care nu era de-a dreptul mărginaşă cu Răsăritenĭĭ, a avut-o într'un chip maĭ deplin, maĭ desăvîrşit şi maĭ trainic decît Ţara-Românească, despărţită numaĭ prin apa Dunărĭĭ de Balcanĭ.

3. Cea de-a doua influenţă bizantină vine prin Grecii din Constantinopol şi din insule, tot maĭ mult amestecaţi în toate ramurile vieţiĭ noastre, apoĭ prin Romînĭĭ, vînătorĭ de Domnie şi boierĭ, cari petrec o mare parte din viaţa lor în locu-

www.dacoromanica.ro

rile răsăritene. La sfîrșit, această influență capătă o înfățișare turcească (în fond însă, și aceasta, tot bizantină). Aceasta se întîmplă în veacul al XVIII-lea, cînd ne dăm după așa numiții Fanarioți, cari și ei se dădeaŭ după stăpînii lor, Turcii.

4. În sfîrșit, Rușii mai ales, dar și Austriacii, cari aŭ ocupat de atîtea orĭ principatele în veacurile al XVIII-lea și al XIX-lea, meșterii nemți, negustorii brașovenĭ și lipscanĭ, cari aŭ pătruns, de pe la 1774 mai ales, în țară, Evreii, cari aŭ năpădit Moldova, consulii, călătorii, profesorii, actorii ambulanți, toți aceștia aŭ impus felul de viață al Apusuluĭ, în care trăim astăzĭ în chipul cel mai complet, — cît privește îmbrăcămintea și locuința. Negoțul Europeĭ are interesele sale ca să adoptăm la vreme toate rafinăriile, adesea orĭ urîte, costisitoare, netrebnice și nesănătoase, ale uneĭ civilisații pripite, zgomotoase, aspre și trufașe, care n'are prin urmare numaĭ părțĭ bune.

II.

În veacul al XIV-lea, Bulgarce, Sîrboaice, poate Bosniace, de sigur și vre-o rudă bizantină, făceaŭ parte din familia domnească a Muntenilor. În boierimea lor se găsiaŭ atîția cari, în multele nenorociri care căzuseră asupra penin-

www.dacoromanica.ro

suleĭ balcanice, descoperiseră că e maĭ bine să trăiască cineva dincoace de Dunăre. Prin acești factorĭ aŭ pătruns obiceiurile și datinele răsăritene. Acestea nu eraŭ altele decît cele împărățeștĭ bizantine, în legătură cu Imperiul roman de odinioară. Din causa acesteĭ înnalte obîrșiĭ a lor, ele nu puteaŭ fi privite decît cu un respect, cu o admirație fără de margenĭ de o societate care începea abia să se desfacă din masele poporuluĭ.

Pe de altă parte, Țara-Românească, alcătuită maĭ de mult, a dat la rîndul eĭ Moldoveĭ ceia ce ea însășĭ primise de la vecinĭĭ de peste Dunăre, — căcĭ pe atuncĭ era încă acea cultură romano-greacă ce se întindea în chip firesc de la miazăzi la miazănoapte.

Astfel, viața claselor noastre înnalte s'a bizantinisat în parte, dacă nu în întregime.

Începînd cu locuința, dacă mănăstirile ce se durează în acest veac sînt imitate după cele sîrbeștĭ, dacă Mitropolia Argeșuluĭ e o umilă clădire bizantină, puținele case maĭ bogate, înălțate poate chiar de aceiașĭ meșterĭ, vor fi avut înfățișarea exterioară obișnuită în Răsărit: clădirea umbroasă cu ferestĭ micĭ, pridvor pe stîlpĭ și bogată grădină împrejur. Ca și în celelalte părțĭ răsăritene, mobilarea va fi fost de tot neîndestulătoare. Divanurile, lungile paturĭ de odihnă neîntreruptă, care șerpuiesc în jurul

www.dacoromanica.ro

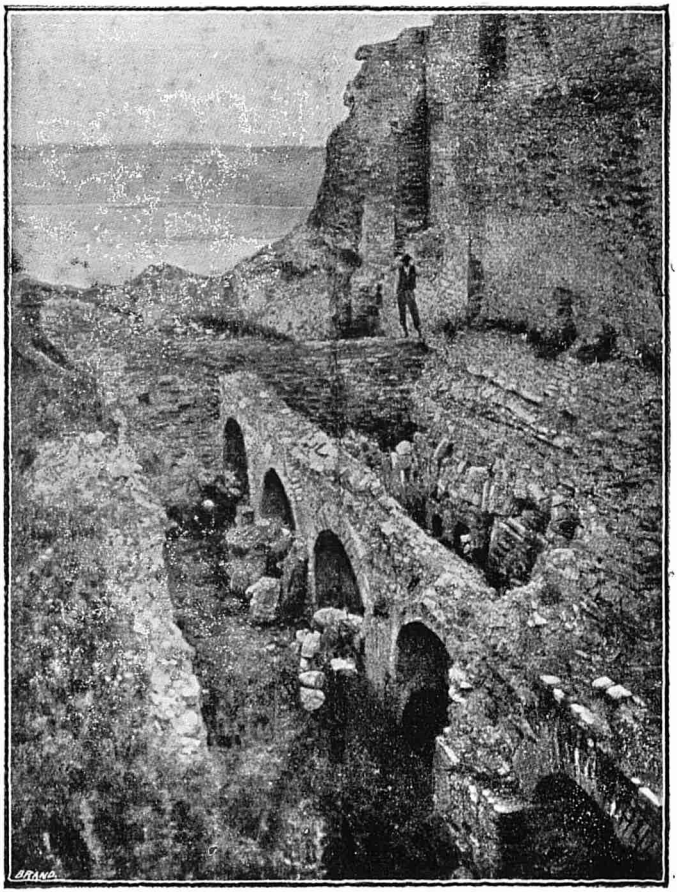

CETATEA SUCEVEȚI.

Din «Istoria lui Ștefan-cel-Mare».

www.dacoromanica.ro

păreților, mesuțele săpate și încrustate cu sidef și fildeș, multele covoare care căptușesc întreaga încăpere nu par să fi pătruns însă la noĭ. Căcĭ ele nu fusese primite nicĭ de aristocrația harnică și războinică a Sîrbo-Bulgarilor.

În costum, moda bizantină a fost luată în întregime de Domnĭ, cari voiaŭ să se arăte cît se poate maĭ asemenea cu împărațiĭ bizantinĭ, model veșnic al oricăreĭ stăpîniriĭ în Răsărit. Și Mariĭ noștri Voevozĭ aŭ purtat de la început la zilele marĭ cununĭ de aur, lungĭ rochiĭ de brocard de aur, papucĭ de piele supțire, cu călciiul mic și vîrful rotunzit; și eĭ și-aŭ lăsat părul pe spate, învîrtit în bucle, cum cerea eticheta împărătească. Așa vor fi eĭ înfățișațĭ de-acum înnainte — cu o singură deosebire, pe care vom vedea-o îndată, — în chipurile amintitoare din bisericile și mănăstirile clădite de dînșiĭ. E o îmbrăcăminte care samănă cu a sfinților — Împărațiĭ bizantinĭ și Țariĭ bulgarĭ poartă chiar aureola în jurul capuluĭ — și cu a arhiereilor. Brîul luĭ Neagoe-Vodă, acea bandă de țesetură deasă și delicată de mătasă și aur, lucrată la Sluczk, în Polonia, care se arată și astăzĭ supt acest nume în comoara de la Argeș, samănă cu patrafirul ce împodobește pe preot în timpul slujbeĭ, și, în jurul gîtuluĭ, Manuil Paleologul, contemporanul luĭ Mircea cel Bătrîn, are, într'o

www.dacoromanica.ro

miniatură din 1408[1], un omofor ca acel ce se poartă de preoțĭ.

Un singur chip domnesc din acest timp a ajuns până la noĭ. E Mircea cel Bătrîn, avînd lîngă dînsul și pe fiul său, încă nevrîstnic, Mihail, chip zugrăvit în biserica de la Cozia și în paraclisul de îngropare al aceleiași mănăstirĭ. Zugrăveala nu e cea de la început nicĭ într'un loc nicĭ în cellalt: în paraclis ea e făcută în veacul al XVI-lea, cînd s'a înnălțat această bisericuță, luîndu-se chipul după acela din biserică, iar acesta însuși a căzut la reparația din vremea luĭ Brîncoveanu și a fost făcut din noŭ atuncea. O reproducere foarte necredincioasă, prin prea multa împodobire, se dă la începutul volumuluĭ I, partea a II-a, din culegerea de documente externe, zisă Hurmuzaki, a Academieĭ.

Mulțĭ ar fi aplecațĭ să vadă în îmbrăcămintea luĭ Mircea numaĭ o înrîurire apuseană, decĭ ungurească. Pare, maĭ ales așa cum e reprodus, un cavaler în zale, cu mantia pe umerĭ și sabia la coapsă. Cînd îl comparĭ însă cu vre-un chip balcanic din acelașĭ chip, precum e al Despotuluĭ Constantin, în miniatura reprodusă exact la sfîrșitul volumuluĭ VII din colecția *Sbornic*, a Ministeriuluĭ de Instrucție bulgăresc, vezĭ lesne

[1] Hertzberg, *Geschichte des byzantiner und des osmanischen Reiches*, în col. Oncken, la p. 516.

www.dacoromanica.ro

că cele mai multe elemente sînt totuşi bizantine, Mircea are ca şi Constantin cununiţa neînchisă, cu trei ramuri ascuţite, care era păstrată pentru stăpînitorii neatîrnaţi ce n'aveau totuşi demnitatea de Împăraţi. Acelaşi e felul de a se lăsa părul, încă neîmpletit, dar umflat — cum îl poartă astăzi unii clerici tineri —, aceleaşi mustăţi plecate în jos, aceiaşi linie fină a unei bărbi ce caută să se asemene cu a Mîntuitoruluĭ. Aureola trebuie să fi fost luată luĭ Mircea de către imitatorĭ. O haină strînsă, roşie la Constantin, roşie cu cercurele negre împiestrite cu albastru la Mircea, înfăşură trupul. Benzi de fir cuprind braţul la mijloc între umăr şi cot, iar altele cercuiesc de mai multe orĭ încheietura mîneĭ. Papuciĭ, ascuţiţi în acest timp, se daŭ ca o mănuşă pe picior: Constantin îĭ are, împărăteşte, roşiĭ, pe cînd la Mircea eĭ sînt de fir aurit. Vulturiĭ bizantinĭ, cari se văd pe genunchiĭ luĭ Mircea, dovedind o neîndoielnică înrudire bizantină, împodobesc doĭ cîte doĭ o lungă haină, de pe deasupra, pe care Constantin o îmbracă, lăsînd să se vadă numaĭ mînecile de la cealaltă. Din potrivă, Mircea n'are peste această din urmă haină strîmtă decît o manta roşie, brodată cu aur, care-ĭ atîrnă pe umerĭ, aşa încît se pot vedea margenile tunicii scurte, sabia, înfăşurarea strîmtă a picioruluĭ, ceia ce-ĭ dă o înfăţişare războinică, sprintenă. Mircea n'are în mînă sceptrul, precum îl are

www.dacoromanica.ro

Constantin, fiindcă el trebuia să ție cu mîna dreaptă biserica închinată de dînsul luĭ Dumnezeŭ.

Dacă Mircea se îmbrăca astfel, de sigur că Doamna sa purta veşmîntul Împărăteselor şi înnaltelor Doamne bizantine saŭ slavo-bizantine. Şi anume: coroniță cu maĭ multe ramurĭ ascuțite, haină de desupt croită larg, din brocard cu florĭ de aur pe fond roşu, verde saŭ brun, în deosebite nuanțe; ca podoabă a haineĭ acesteia d'întăiŭ, o dungă de fir la gît şi o alta, tot aşa de lată, căzînd în lungul veşmîntuluĭ, o a treia, în sfîrşit, cu pete ovale colorate tivindu-ĭ margenea. Une orĭ dunga cea lungă din mijloc putea să fie înlocuită prin maĭ multe dungĭ paralèle. Astfel, Teodora, soția Împăratuluĭ bulgăresc Şişman, are două dungĭ de fir la mijlocul haineĭ, pe cînd alte două se desfac din niște cercurèle de aur ce cuprind umărul de jur împrejur. Ca şi în veşmîntul bărbaților, un cerc de aur înfăşură brațul, iar cel de la încheietura mînĭĭ se prelungeşte de desupt pănă la cot. Mantia e totdeauna de altă coloare şi primeşte une orĭ şi ea benzĭ de fir; fetele ascund mînile în această mantie, pe cînd ele apar în cealaltă haină la femeile măritate, fiind acoperite de mantie numaĭ de-asupra umerelor.

Acest costum, luat atuncĭ, în veacul al XIV-lea, odată cu eticheta saŭ ceremonialul, odată cu

www.dacoromanica.ro

limba de Stat și cu caligrafia, cu miniaturistica, în sfîrșit cu toată arta slavo-bizantină, s'a păstrat fără deosebire în toată epoca neatîrnăriĭ noastre, devenind pe încetul o sfîntă datină, care nu se putea clinti.

Cel d'intăiŭ Domn moldovenesc de la care avem chipurĭ autentice — iarăși cărți sfinte și în bisericile de ctitorie, — Ștefan-cel-Mare, poartă, în adevăr, în evangheliariul de la Humor, unde e înfățișat înnaintea Maiciĭ Domnuluĭ, costumul a căreĭ descripție urmează:

Pe cap, cununa cu treĭ ramurĭ ascuțite, împodobită în cercul de jos cu pietre scumpe. Același păr lung, umflat, neîmpletit, ce cade pe umerĭ. Mustața supțire. Barba înfurcată, sămănînd cu a Mîntuitoruluĭ, lipsește, ca și aureola. Haina de desupt e de brocard cărămiziŭ: Domnul fiind îngenunchiat, nu se poate înțelege lungimea acestuĭ veșmînt. Cea de-asupra e o lungă, largă mantie de brocard cu fundul vișiniŭ, prin care trec mînecile. Pe margenĭ zugravul, care nu era tocmaĭ priceput, a pus benzĭ de aur, dar, coloarea fiind slabă, ea s'a cojit și a căzut, lăsînd pete albe, care s'aŭ tălmăcit greșit ca o margene de blană de cacom. Papuciĭ, maĭ largĭ și rotunzĭ, decît ceĭ carĭ se purtaŭ în veacul al XIV-lea, în toată Europa, nu sînt nicĭ aice de coloarea roșie a Împăraților.

Pe o dveră saŭ perdea de ușă de la Putna,

www.dacoromanica.ro

unde liniile sînt încă maĭ stîngace, dar colorile apar în toată desăvîrşirea lor, Ştefan are aceiaşĭ coroană, cu treĭ ramurĭ înflorite şi o alta ascuţită la margenĭ. Se vede numaĭ mantia de aur, cu benzĭ de argint la gît, la încheietură în lung şi pe margenea de jos. Dar acum o mînecă greoaie atîrnă într'o cădere solemnă, maiestoasă.

Aceiaşĭ dveră dă unul din cele d'intăiŭ chipurĭ de Doamne ale Moldoveĭ care se cunoaşte până acuma. Maria, fiica luĭ Radu-cel-Frumos, poartă tocmaĭ aceiaşĭ cunună. Un văl lung şi larg cade pe umerĭ. Mantia e întocmaĭ ca a luĭ Ştefan. E încălţată cu papucĭ roşiĭ ca şi soţul eĭ [1].

Pe un părete al bisericiĭ Sfîntuluĭ Nicolae din Iaşĭ, clădită de Ştefan, soţia cea d'intăiŭ a luĭ Ştefan, Evdochia poartă cam acelaşĭ veşmînt, şi el se vede şi pe stofa cusută cu aur care era menită să acopere mormîntul celeĭ de a doua Doamne a luĭ, Maria de la Mangop: de la cununa acesteia atîrnă nişte podoabe în chip de şuviţe.

În cursul veaculuĭ al XV-lea apare, întăiŭ la Muntenĭ, ca în portretul din Ambras al luĭ Vlad Ţepeş, tipărit de mine înnaintea volumuluĭ II din colecţia *Acte şi fragmente*, gătirea păruluĭ în bucle. Astfel se desfac de supt coroană vi-

[1] *Revista pentru istorie, archeologie şi filologie.* I. partea I.

www.dacoromanica.ro

țele întuncate ale luĭ Radu-cel-Mare în pictura de la Govora și ale luĭ Neagoe în aceia, prefăcută dăunăzĭ, de la Argeș. Tot în costumul luĭ Țepeș se vede pentru întăia oară obiceiul noŭ, luat de la Apusenĭ, de a înfășura umeriĭ cu un dolman de blănĭ scumpe, maĭ ales samur, cea maĭ căutată blană în Răsărit. Banda de fir de la gît dispare, făcînd loc unuĭ guler răsfrînt. Înpodobirea cu șiruri de mărgăritare, cu nasturĭ scumpĭ e iarăși un adaus din acest timp, în care s'ar putea recunoaște influența asiatică a Turcilor. Cununa luĭ Neagoe are *cinci* ramurĭ înflorite.

Cît privește înbrăcămintea Doamnelor, ea înfățișează totuși deosebirĭ. Haina de desupt e încrețită fin în lung, și cam la mijloc ea pare că se desface printr'o cusătură în lat, formînd un pieptar și o fustă. Greoĭ cerceĭ cu maĭ multe ramurĭ, de aur și mărgăritare, ajung aproape pănă la umerĭ.

La luptă, în mijlocul afacerilor obișnuite, între aĭ săĭ, neapărat că Domnul nu păstra acest greoiŭ costum de pompă. Elemente apusene se amestecaŭ în haina de toate zilele. Ștefan va fi purtat în luptă coiful rotund cu un ac ascuțit, care se vede, de pildă, pe mormîntul, de la mănăstirea Vieroșul, al luĭ Albu Golescu, care se războiește călare cu dușmaniĭ Domnuluĭ săŭ. Țepeș își

www.dacoromanica.ro

acopere capul cu o căciuliță de catifea vișinie, pe care de jur împrejur, în mai multe șiruri, sînt cusute mărgăritare.

Stofele ce se purtaŭ pe atuncĭ sînt bine cunoscute. Le aduceaŭ Grecii și Italienii cu postavurĭ răsăritene, «de peste mare», Ragusanii cari vindeaŭ marfă de Veneția, adecă, în rîndul întăiŭ, brocardul, Armenii și Nemții din Lemberg și Cracovia, Sașii din Brașov, Sibiiŭ și Bistrița.

Astfel, cît privește cele două d'intăiŭ categorii de negustorĭ, de la dînșii se cumpăra «camha», pe care Italienii o numiaŭ *camocato*, stofă ce se lucra în Răsărit, adesea cu florĭ de aur, cusăturĭ cu fir saŭ, cum se zicea pe atuncĭ, de sîrmă [1], alte stofe de mătasă, barhet, taftă, *serasir* de aur. Ceĭlalți vindeaŭ postavurĭ flamande, de Ypres și de Louvain, saŭ germane, din Colonia, din Breslau, în sfîrșit chiar fabricate silesiene, care se chemaŭ de *Cehia*, fiindcă Silesia fusese reunită o bucată de vreme cu Boemia Cehilor, și postav litvan [1]. Sașii numiaŭ în vecul al XVI-lea calitățile ce se treceaŭ la noĭ: *Scharlach*, adecă *écarlate*, postav stacojiŭ, *Stamett*, *Berchkammer* și maĭ ales postavul *Schay*, căruia și noĭ îĭ zi-

[1] C. Ștefulescu, *Măn. Tismana*, ed. a 2-a p. 49.

[1] V. I. Bogdan, *Documente şi regeste privitoare la relaţiile Ţărĭĭ-Rumîneşti cu Braşovul şi Ungaria*, Bucureștĭ 1902; ed. a 2-a, 1905.

www.dacoromanica.ro

ceam *șaĭ* și-l întrebuințam maĭ des decît pe toate celelalte feluriĭ[1] Dintre lucrurile confecționate, nu se aduceaŭ decît pălăriĭ gata, lucrate în Apus.

Prin ele trebuie să se înțeleagă unele cum e a luĭ Țepeș în portretul din Ambras, pe cînd pălăriile grecești aveaŭ vîrful înnalt și margenile mariĭ, ridicîndu-se tot maĭ mult spre ceafă, precum sînt acelea, foarte urîte, care s'aŭ pus la modă acum, de cîteva luniĭ de zile. Haine croite veniaŭ une oriĭ din Polonia, ca și nădragiĭ și poate cămășiĭ, care încep a se întrebuința, ca articol de îmbrăcăminte deosebit de haină, abia în veacul al XIV-lea. Brîiele leșeștiĭ eraŭ mult căutate. Sașiĭ maĭ trimiteaŭ, dar numaĭ ca dar Domnilor, evantaliĭ de pene de păun.

Juvaierele și scumpeturile jucaŭ un mare rol în podoabă, unul mult maĭ mare și maĭ trainic decît astăziĭ. Necontenit Domniĭ noștriĭ cereaŭ de la meșteșugariĭ de peste munțiĭ pahare, vase, năstrape, ceștiĭ, și tot felul de argintăriĭ, pentru podoabă și înfrumusețare. Ca să-șĭ facă cineva o părere despre bogăția de lucruriĭ scumpe ce cuprindea casa unuĭ om mare din Țara-Românească saŭ din Moldova la sfîrșitul veaculuĭ al XVI-lea, pe timpul luĭ Mihaĭ Viteazul deciĭ, ajunge să răsfoiască lista, în întregime păstrată, a lucrurilor

[1] Socoteliĭ ardelene, în Apendice la vol. XI din colecția Hurmuzaki.

www.dacoromanica.ro

ce rămaseră în Tirol pe urma luĭ Petru Şchiopul, Domn moldovean pribeag:

Găsim în acest strălucitor pomelnic, din care se desfac parecă focurĭ de pietre scumpe şi scînteierea lăptoasă a mărgăritarelor marĭ, juvaiere propriu zise, numite cele maĭ multe în turceşte: inele, *bilezicurĭ*, *zuliflicurĭ*, cerceĭ — Petru Cercel, venit din Apus, purta, după moda de acolo, el însuşĭ cercel —, *halhale*, *zingire*, *nezghepurĭ*, *mutcale*, *ţimirurĭ*, hangere cu pietre scumpe, *pazvaturĭ* de caĭ, felegene de aur, lefturĭ cu «iamanduri» saŭ diamante, rubine *balaşe* (balais), «zmaragde», «olmazurĭ», (tot diamante), «zafirurĭ», «iacuturĭ», lanţurĭ saŭ lanţuguri — pe care Domntĭ le purtaŭ la gît pe pe vremea luĭ Petru Rareş ca un semn deosebitor al puteriĭ lor — apoĭ: *siniĭ*, tipsiĭ, tălere, chipurĭ de dobitoace şi lucrurĭ de argint şi aur bătut: şoimĭ, cerbĭ, boĭ, corăbiĭ, năstrape, sfeşnice, linguri, cupe, teascurĭ, chiar «călimărĭ de argint cu cerneală», buzdugane, cuţite cu tecĭ de argint scumpe, frîie de «mătasă cu lanţurĭ de argint», frîie de argint cu piruzele, «scărĭ», şele, zăbălĭ de argint aurite, «săbiĭ de aur pătrate», perne cusute cu fir, cearşafurĭ cusute cu mătasă, gugiumane saŭ căciulĭ de sobol, caftane — îmbrăcăminte turcească — de *serasir* de aur, «cămăşĭ roşiĭ ale Doamneĭ», «15 cenghere muiereştĭ», «feregele de catifea ale Doam-

www.dacoromanica.ro

neĭ», «feregele de atlaz ale aceleiașĭ», «dulame de atlaz și taftă» ale Domnuluĭ însușĭ, băsmăluțe turcești, fin lucrate, mese de cristal, oglinzĭ în patru colțurĭ, cu cadrul de mătasă roșie și turcoase, iacinte și granate prinse în aur, ceasoarnice care se atîrnaŭ la gît și aveaŭ forma unuĭ oŭ, peceți, amulete, «nasturĭ de cristal prins în aur, încunjurat de perle și pietre scumpe», pînă și verigĭ pentru picior, brățare, «o scufie femeiască cu rose de aur și mărgăritare marĭ», «o scufie neagră de catifea, cu mărgăritare marĭ și rose micĭ de aur, pe care e prins un juvaier de aur, cu diamante și rubine», «surguciurĭ cu pene de cocor, prinse în aur, garnisite cu mărgăritare și rubine», «podoabe femeiești cu lanțurĭ lungĭ și mărgăritare ce atîrnă de ele, pe care le întrebuințează femeile la cap» — și într'adevăr le poartă, în picturile de la Argeș, Ruxandra, fata luĭ Neagoe, — brîie cu turcoase, rubine și copcĭ de aur — cum se vede una, minunat lucrată în filigrană de Veneția, între odoarele bisericiĭ Curtea Veche din București —, «gulere cu mărgăritare pentru feciorașul Domnuluĭ», «gulere bătute în aur, în chipurĭ», crucĭ de purtat la gît, cu chipul Maiceĭ Domnuluĭ pe ele, «degetare de aur», felurite haine de atlaz și damasc, de brocard, toate în culorĭ viĭ, «scufiĭ ungurești» pentru Domnĭ, mănțălĭ turcești, de sobol, căptușite cu roșu, mănușĭ, albe, galbene, care se

www.dacoromanica.ro

aduceaŭ din Ardeal, şi cîte altele asemenea cu acestea.

Ni s'a păstrat chipul bietuluĭ om, care a murit, în 1594, de dorul ţerii sale între atita bogăţie care nu-ĭ folosia la nimic, căcĭ nu se găsia nimenĭ să i-o cumpere cu preţurĭ cinstite[1]. Un meşter apusean l-a înfăţişat aşa cum era el în viaţa de toate zilele, în viaţa fără strălucire şi autoritate a pribegieĭ între străinĭ. O căciulă de samur, destul de mare, îşĭ pleacă moţul de-asupra frunţiĭ luĭ. Din îmbrăcăminte se vede o haină de desupt, care trebuie să fi foşt de atlas cu coloraţia tare; peste dînsa Petru-Vodă a îmbrăcat o alta cu mînecĭ scurte, care n'ajung nicĭ pănă la cot; ea e prinsă numaĭ sus şi are pe amîndouă margenile chiotorĭ cusute cu mătasă saŭ cu fir; se zăreşte brîul, care strînge numaĭ haina cea d'intăiŭ. E un bătrîn slab, cu faţa speriată, cu părul scurt, alb şi cu o lungă barbă ascuţită; în mînă, ca un neînvăţat care iubia învăţătura, el ţine o carte.

Fiul săŭ, Ştefan-Vodă, care fusese numit de Turcĭ în toată forma Domn al Moldoveĭ, e lîngă dînsul, înfăşurat într'un singur veşmînt întunecat, cu gulerul alb răsfrînt. Poartă în cap, în loc de căciulă, o lungă pălărie cilindrică, blănită jos, iar încolo cusută în romburĭ ca o plapomă.

[1] Hurmuzaki, III², la început. Tot acolo, pp. 90-1, catagrafia averiĭ luĭ Petru Cercel.

www.dacoromanica.ro

PETRU ȘCHIOPUL
Domn al Țerii-Românești și Moldoveĭ (1559-68; 1574-9, 1582-1591).

După o stampă din vremea luĭ.

Reproducere făcută cu cheltuiala d-neĭ Ecaterina G. Cantacuzino.

www.dacoromanica.ro

Cînd acest frumos copil bălan era în hainele sale domnești, el părea însă cu totul altfel, și alt meșter apusean, acesta un pictor de talent, ni l-a zugrăvit așa. Pe masă stă o scufie ungurească, deosebită și de șlicul copiilor, și de căciula luptătorilor. Are forma obișnuită a acestor pălării: rotundă, cu margenile ridicate în sus, paralel cu fundul, dar mai puțin înnalte decît acesta, și despicate în față. Un mare surguciŭ de pene de struț răsfirate ca un evantaliŭ e prins cu un juvaier. Din aceiași stofă verde cu florĭ de aur s'a făcut tînăruluĭ Voevod pantaloni scurți și o haină lungă și largă, care e strînsă cu un briŭ lat. Tot din același material e marea mantie aruncată pe umerĭ și frumos tivită pe margenĭ cu mărgăritare. Copilul are în picioare cizmulițe turcești, și ține mînă dreaptă pe un scump hanger.

III.

De acuma înnainte costumul apusean, unguresc la Muntenĭ, polon în Moldova, înlocuiește tot maĭ mult pe acel răsăritean, din care luasem atîtea elemente, și maĭ ales fîlfîirea liberă a unuĭ veșmînt tăiat ca o rochie. Cînd capătă numirea de la Sultan, Domniĭ noștri, primiți prin aceasta chiar în ordinul ostășesc ales al Ienicerilor, poartă o clipă lunga căciulă de

www.dacoromanica.ro

pîslă albă cu margenea de fir, cuca Ienicerilor, şi veşmîntul lor albastru, cu copcile de fir — cabanița —, peste haina de desupt, roză; un dolman de blană li stă pe umerĭ. Odată ce aŭ ajuns însă în Scaunul Domnieĭ, acest port e părăsit; pe cap eĭ pun căciula saŭ scufia, calpacul Ungurilor. Căciula poate fi plecată pe laturĭ saŭ în față; e din deosebite blănurĭ, dar de la dreapta eĭ nu lipsește scumpul surguciŭ de pene rare şi pietre strălucitoare. Astfel de căciulă aŭ pe cap Mihaĭ Viteazul, care i-a dat gloria şi a transmis-o, ca o amintire de cinste, dorobanților noştri, Ieremia Movilă, Mateĭ bătrînul şi mîndrul Vasile Lupu [1]. Un dolman de blană aparentă saŭ acoperită cu o stofă scumpă, ca la Mihaĭ Viteazul, acopere umerii. De supt el se desface larga rochie de brocard saŭ de atlaz, care poate avea margenĭ de blană şi şireturĭ ca ale călărașilor şi roşiorilor noştri, prinse cu nasturĭ de pietre scumpe şi aur acolo unde, în

[1] Hurmuzaki, III[1], IV[1], IV[2], *Supl.* II, vol. I. Gaşpar Gratiani, *ibid.*, vol. II. Simion Movilă, cu coroana, în Kozak, *Archiv für slavische Philologie,* XIV. Zotu Țigară, ginerele luĭ Petru Șchiopul, în Hasdeŭ, *Cuvente den bătrînĭ,* I, la p. 184. Un Gheorghe Ştefan şi un Constantin Basarab, puțin cam de fantasie, în Papiu, *Tesauru,* I. Un Grigore Ghica în platoşă, gravură deosebită, reprodusă de curînd. Cf. şi descrierea luĭ Mateĭ-Vodă mort, în călătoriile patriarchuluĭ Macarie de Antiochia, traducerea Cioran, p. 115.

www.dacoromanica.ro

uniforma de astăzĭ, sînt alămurĭ și noduri. Ea e încheiată sus într'un singur nasture saŭ în doĭ, și ca, în portretul luĭ Vasile Lupu, nasturiĭ pot face parte din șiruri întregĭ de astfel de juvaiere, fin și bogat lucrate. Haina de desupt e din aceiașĭ stofă, și poate să aibă și ea — ca în chipul boieruluĭ Zotu Țigară, ginerele luĭ Petru Șchiopul — nasturĭ scumpĭ — o garnitură de acestea poate face pînă la 100.000 de scuzĭ de aur [1] — și benzĭ de fir. Pe podul mînilor se întinde une orĭ o prelungire a mîneceĭ, o clapă ca o manșetă. Brîul nu poate lipsi nicĭ-odată, și în el e prins mînerul de la hangerul scump, închis adesea în teacă de catifea, cu orĭcît de multe mărgăritare și pietre scumpe. Cizmulițele sînt totdeauna de modă răsăriteană, moĭ, mlădioase, rotunde.

Între Domnĭ și boierĭ nu e altă deosebire în ceia ce privește îmbrăcămintea decît bogăția maĭ mare la ceĭ d'intăiŭ. Și uniĭ și alțiĭ, mergînd la războiŭ, pun pe dînșiĭ veșminte maĭ potrivite pentru mișcărĭ răpezĭ. Astfel, două gravurĭ germane ni-aŭ păstrat, cu prilejul campaniilor turcești din Ungaria, în 1663-4, la care luară parte și Domniĭ noștri, două chipurĭ in-

[1] *Călători, ambasadori și misionari*, în «Buletinul societățeĭ geografice», sem. II, an. 1898, p. 73 din tiragiul aparte.

www.dacoromanica.ro

teresante, și pentru fețe, și pentru costume. Ghica-Vodă, care făcea o stăruitoare Curte creștinilor, dușmaniĭ stăpînuluĭ săŭ, e închis într'o platoșă tocmaĭ ca acèle ce se obișnuiaŭ încă de către generaliĭ din Apus. Iar Dabija, călare pe un strașnic cal cu frînele bogate, scoate fața-ĭ rotundă, grasă, cu mustața supțire albă și ochiĭ micĭ, de supt un fel de coif jos, cu treĭ pene de struț, dintre care una fîlfîie mîndru în vînt. Părul alb, bogat, atîrnă în tufe groase. Un lung anteriŭ simplu, cu guler și cincĭ benzĭ de fir asupra pieptuluĭ în curmeziș, e legat cu un brîŭ lat. De-asupra-ĭ aruncată mantaua, care se revarsă asupra uneĭ șelĭ luxoase. Așa fel de eroŭ a fost atuncĭ bătrînul Domn bețiv [1].

În îmbrăcămintea Doamnelor nu e nimic schimbat, decît înlăturarea cerceilor celor marĭ și hainelor încrețite. Altfel, aceleașĭ rochiĭ lungĭ, aceleașĭ mantiĭ de brocard și atlaz. Coroana dispare însă și din icoanele de ctitor, și în locul eĭ se vede, la Cetățuia de pildă, care ni arată cum se îmbrăca Anastasia, frumoasa Doamnă a luĭ Duca, și fetele eĭ, — o pălăriuță de blană, joasă, cu cîteva pene de struț formînd surguciŭ. Cînd Doamna vine la biserică la o sărbătoare mare, ea portă rochiĭ care, prin bogăția

[1] Planșe libere.

www.dacoromanica.ro

blănilor de samur și numărul cel mare al mărgăritarelor, rubinelor și altor juvaiere, prețuiesc 400.000 de scuzi de aur, adecă de patru ori cît nasturii lui Vodă. Soțiile boierilor celor mari ai Sfatului se întrec prin «hainele lor prea frumoase, împodobite cu lanțuri de aur și blăni de cacom» [1].

IV.

Epoca aceasta e încă destul de stăpînită de Orient, cu toate încercările ce se făcuseră, de la Mihai Viteazul încoace, în sensul unei apropieri politice de Apusenî, care ar fi adus și alte urmări. Din veacul al XVI-lea avem încă unele clădiri civile, precum sînt casele domnești de la mănăstirea moldovenească Slatina, cu pridvor, ferești neregulate și o colosală bucătărie cu hornul boltit. Meșterii cari aŭ lucrat aicî, sînt Sașii. În curînd însă marii arhitecți vor fi, în amîndouă țerile, Orientalî: Grecî și Armenî, mai tărziŭ Bulgari chiar. Ienachi meșterul de la Treî Ierarhî și Golia al lui Vasile Lupu, deschide drumul pentru mulți alții.

În formă de ruină ni s'a păstrat unul din palatele acestuî timp, Curtea din Tîrgoviște, făcută de Mateî Basarab și înnoită apoî de Brîncoveanu. Se deslușește bine și astăzî felul, cu

[1] *Călători*, etc., *l. c.*

www.dacoromanica.ro

totul răsăritean, turcesc, cum a fost alcătuită: jos sînt strașnice pivnițĭ, care slujesc drept temnițe și drept odăĭ pentru multele feluri de slujitorĭ, de servitorĭ înnarmațĭ aĭ Domnuluĭ. Deasupra lor se boltesc odăĭ micĭ, joase, cu puține ferestĭ. Piețe sînt închise între zidurile lor, și un turn de strajă, păstrat și astăzi într'o formă refăcută, se înnalță asupra întregiĭ clădirĭ ca sulița de rugăciune a unuĭ minaret.

Cum se trăia în acest palat la sfîrșitul veaculuĭ al XVII-lea și în ceĭ d'intăiŭ paĭsprezece anĭ aĭ celuĭ următor, știm foarte bine. Mobilarea e cu totul turcească: divane, mesuțe, covoare. Puține oglinzĭ de Veneția, un singur scaun: tronul. Pînzăturĭ de casă, covoare de Persia, de Agem, saŭ «hagemiș», se văd pretutindenĭ. Ceĭ de casă și musafirĭĭ staŭ, ca la țară, pe pernile de fir și atlas, pe cearșafurile cusute, pe plapomele de *zarbaf*, *hataĭ* și alte strofe orientale, peste care e așternut un alt covor saŭ *săgedeaua*.

În ceia ce privește îmbrăcămintea, Vodă poartă calpacul unguresc cu surguciul de treĭ pene de struț, care a ajuns acum lucru de datină. Frumosul bătrîn cuminte îșĭ lasă barba întreagă; e ras pe cap, după moda turcească, și, ca și dînsul, toțĭ boierĭĭ luĭ. E o modă nouă, căreia nu ĭ se împotrivește nimic.

Într'o copcă scumpă, se prinde dolmanul de

www.dacoromanica.ro

blană de samur, haina de brocard se deosebeşte de aceia pe care o purtaŭ Domniĭ maĭ vechĭ, fiindcă lasă să se vadă şalvariĭ roşiĭ, iarăşĭ tăietură de Ţarigrad. Din haina de desupt se văd mînile: cînd este un ospăţ de Curte, Domnul şi invitaţiĭ nu leapădă mantia lor, dar o lasă să fluture pe umerĭ, ţiindu-se numaĭ în copcă.

Ştim numele unora din veşmintele ce se obişnuiaŭ pe această vreme, cînd tot ceia ce formează «fanariotismul» se găseşte în fiinţă, de şi deocamdată lipseşte încă «Fanariotul». Se deosebiaŭ *sarvanalele* de *feregelele* vechĭ, de *conteşele* de modă apuseană, de *serhatlîcurile* constantinopolitane nouă. Stofa ce se punea în ele era *canevaţul* de fabrică italiană (canevazzo), postavul obişnuit, mătasa, atlazul. Colorile eraŭ numite tot cu numirĭ turceştĭ: *ghiulghiuliŭ*= «rose», *turungiŭ* = «orange», *alageà* = «vergé», ş. a. Termeniĭ de croitorie eraŭ luaţĭ şi eĭ din această limbă: astfel, dintr'o blană de samur se puteaŭ face *limiĭ;* se alegea din «sorocul» de blană *paceaua*, piciorul, pentru anumite podoabe. Nasturiĭ de mătasă cari încheie unde nu se pune nasturele de metal scump cu pietre, se zice *ceapraz*, de unde acel care pregăteşte astfel de lucrurĭ de galanterie e cunoscut de acum înnainte supt numele de *ceaprazar*.

www.dacoromanica.ro

Pe cap, Doamna Mărica, cele șepte fete ale eĭ, jupănesele și jupănițele pun lese de mărgăritar, care prind banĭ de aur — podoaba de cap a fetelor — saŭ vălurile, «văliturile» vechĭ, prinse în ace cu gămălie prețioasă. La sărbătorĭ marĭ ele obișnuiesc iș̦licul — pe care-l cunoaștem din zugrăveala de la Cetățuia —, în care surguciul de pene e ținut prin florĭ de pietre scumpe, avînd una maĭ frumoasă decît celelalte, ca *țintă*. Haina de desupt se chiamă *zăbun*, dacă e lungă, iar, dacă ține loc de pieptar, *ghiordie*. Numele cele vechĭ, păstrate în Moldova, maĭ puțin înrîurită de modă, sînt *sucnă* și *tîmbar*. Cea de de-asupra, e *dulama*. Stofele sînt orientale saŭ venețiene (pe atuncĭ se zice: *venetice*): lastră, ușoară și grea, sarasir, șahmarand, canavaț, tabin, hataĭ, belacoasă, terțanel, sandal de Veneția, atlaz, maĭ ales florentin, taftă leșească (întrebuințată maĭ mult la căptușelĭ). Rochile sînt împodobite cu copcĭ, zise și «căpătaie», cu florĭ de fir și de mătăsurĭ, cu șireturĭ, cu vechiĭ nasturĭ scumpĭ, cu mărgăritare. Blănurile, fără deosebire de anotimp, hotăresc tot așa de mult; samurul rămîne cea d'intăiŭ printre ele, *paceaua* saŭ pîntecele de samur saŭ de sobol, dar pe lîngă dînsul aŭ preț rîsul și jderul. Un brîŭ încinge mijlocul, și toată bogăția vechilor juvaiere: cerceĭ cu «pioare» și cu «căș̦uțele», lanțurĭ, lefțĭ și lefti-

www.dacoromanica.ro

șorĭ, sălbĭ, brățare, paftale strălucesc de lumina soareluĭ saŭ a făcliilor.

Viața absolut orientală a Romînilor începe: ea va ținea o sută de anĭ în capăt, în care maĭ nimic din aceste lucrurĭ nu va fi schimbat. Doar boieriĭ vor căpăta, potrivit cu rangul lor, acele işlice-baloane, de care am rîs încă pînă dăunăzĭ și care eraŭ menite să joace în ierarhia noastră rolul pe care-l jucaŭ în cea turcească, prin mărimea, coloarea și împletirea lor, turbanele. Domniĭ înșiĭ luaseră în locul vechilor calpce și căciulĭ, pe care le purtaŭ încă Mavrocordații, cel puțin Nicolae-Vodă, acele urîte pălăriĭ nalte, cu fundul alb și o muche în față, care-ĭ deosebește de sfetniciĭ lor în îmbrăcăminte. În acelașĭ timp, eĭ schimbă forma dulămiĭ vechĭ și înlătură une orĭ gulerul de blană. Astfel, de pe la 1750 înnainte, eĭ sînt îmbrăcațĭ pe de asupra într'un veșmînt maĭ strîmt, blănit și el pe margenĭ: strîngîndu-se orĭ cît de mult acest veșmînt nu s'ar putea atinge copcile și nasturiĭ scumpĭ cari se văd fără folos de o parte și de alta. De pe la 1800 în sfîrșit, cataveica blănită, avînd mînecile aproape întregĭ, cel maĭ urît dintre toate veșmintele domnești ce aŭ fost odată, apare: ea se vede în chipul luĭ Alexandru Ipsilanti, dar n'ajunse a înlocui cu totul haina fără mînecĭ, ce o precedase.

www.dacoromanica.ro

Îmbrăcămintea negustorilor a fost totdeauna întru cîtva deosebită de a boierilor. Dar n'avem de unde o cunoaşte, pentru că abia în veacul al XVIII-lea, negustorĭ s'aŭ făcut ctitorĭ de biserică şi ni-aŭ lăsat astfel chipurile lor în zugrăvelĭ de părete. În biserica bucureşteană a Icoaneĭ, întemeiată la 1786 de boierinaşul Panait Băbeanu, care avea o rudă logofăt de bresle, se văd între ctitorĭ bărbaţĭ cu fesuşoare rotunde pe cap, ca acelea de supt işlicul boierilor, cu veşmîntul de pe de-asupra tivit pe margenile din lung, precum şi la mînecĭ cu blană neagră, şi cu un dolman de acelaşĭ fel de blană în jurul gîtuluĭ. Femeile aŭ rochiĭ largĭ cu florĭ, un guler alb răsfrînt, precum şi bendiţe de galon aurit în jurul gîtuluĭ; un colan de blană se prelungeşte pănă la mijlocul strîns cu o cingătoare de paftale scumpe, discurĭ de aur săpat legate între dînsele; pe cap ele poartă o căciuliţă de postav, *şlicul*, aşezată pe codiţele împletite ale părului, prinsă printr'un galon cu florĭ vesele şi avînd la o parte o stea de mărgăritare saŭ pietre scumpe cu multe ramurĭ. Fetele aŭ în cap tot căciuliţe de acestea, dar fără o asemenea stea, iar băieţiĭ fesişoare, ca şi ale boierinaşilor negustorĭ.

V.

Moda nouă începe prin aniĭ 1770-80, saŭ chiar ceva maĭ tărziŭ, în veşmînt ca şi în locuinţă.

www.dacoromanica.ro

GRIGORE ALEXANDRU GHICA
Domn în amîndouă principatele (1764-7 ; 1768-9 ; 1771-7).

După o stampă din vremea luĭ.

Reproducere făcută cu cheltuiala
d-neĭ Adina Olănescu, născută Ghica.

www.dacoromanica.ro

Pe la 1780, Doamna unuĭ om așa de luminat, așa de «înnaintat» ca Alexandru Ipsilanti, găsește hazliŭ să-și schimbe o clipă hainele cu ale Săsoaiceĭ soția luĭ Sulzer, cunoscutul călător prin părțile noastre. Petty, care veni la noĭ pe aceiași vreme și văzu un bal la Bucureștĭ, nu spune despre nicĭ-o rochie europeană rătăcită printre cele bogate și strălucitoare ale Răsăritului, ci numaĭ de toalete după datina «grecească» și cea «românească». O doamnă englesă, care văzu Bucureștiĭ luĭ Vodă Mavrogheni și fu primită cu o deosebită cinste la Curte, Lady Craven, văzu în cămările Doamneĭ numaĭ persoane greceștĭ cu turban și o fată de boier romîn cu «o pălărie de samur foarte înnaltă, prinsă în dosul părului, care era ridicat drept în sus, peste un fel de legătură supțire»: era fata vestituluĭ Ban Dudescu. Un Rus care trecu prin țerile noastre la 1793, nu văzu nicĭ el la un «bal al Curțiĭ» din Iașĭ decît focurile diamantelor și apele mărgăritarelor, iar nu și cochetăria, încă necunoscută la noĭ, a costumuluĭ european din gătitul veac al XVIII-lea.

Pe atuncĭ nicĭ casa nu era încă schimbată: aceleași odăĭ multe, cu tavanul jos și ferestile micĭ supt stogul șindrilit saŭ, la Muntenĭ, acoperit cu olane de un trandafiriŭ slab, al acoperișuluĭ; aceiași mare curte nepietruită, aceiași minunată grădină cu vechile florĭ ale acestuĭ

www.dacoromanica.ro

pămînt, aceleaşĭ atenanse sărăcăcioase pentru locuinţa unuĭ întreg popor de Ţiganĭ. Rare orĭ cîte un architect grec, care a învăţat în Italia, are cunoştinţă de casa veselă de lumină a Europeĭ. Meşteriĭ bulgarĭ, carĭ lucrează şi pănă astăzĭ în Dobrogea, sînt foarte căutaţĭ acum, şi eĭ clădesc pănă şi palatul de la Mihaĭ-Vodă, al luĭ Ipsilanti, solidă casă, care a putut fi prefăcută astăzĭ pentru nevoile unor Archive moderne. Pănă pe la 1774 furculiţa e încă necunoscută, şi se mînîncă de pe Divan, unde oaspeţiĭ staŭ răzimaţĭ pe perinĭ, înnaintea uneĭ mesuţe rotunde, joase. Mobila e tot aşa de rară ca în odăile din vremea luĭ Brîncoveanu. Dar, ca semne de vremĭ nouă, boierul moldovean Scarlat Sturdza, întors de la studiĭ din Germania, îşĭ face o casă ca acele din această ţară: meşterĭ din Braşov încep să fie chemaţĭ de bogătaşiĭ carĭ se deprinseseră în pribegie cu felul de viaţă din Ardeal, şi în curînd în Gheorghe Asachi Moldova are cel d'intăiŭ architect romîn pentru case ca în Europa. Curtea cea nouă din Iaşĭ, a luĭ Alexandru Moruzi, astăzĭ Facultatea de medicină, e, şi ca înfăţişare şi ca împărţire, o zidire apuseană. În sfîrşit, Mavrogheni poate poşti, încă de pe la 1780, pe Lady Craven la un prînz cu scaune şi tacîmurĭ de argint care se par visitatoareĭ a fi de obîrşie englezească.

* * *

www.dacoromanica.ro

Cînd, în cursul războiului ruso-turc din 1806 la 1812, generalul rus Prozorovschi își luă reședința la Iași, Vistieria Moldovei trebui să cheltuiască pentru ca Nemți și Evrei să pregătească europenește Curtea. Se cumpărară «scaune mari ce să numesc jîlțuri», «crivaturi de lemn», canapele de plisă și «scaune bune de plisă», ba chiar «mături nemțești» și aparate de ventilație, «răsuflători la o samă de ferestre». După ce Rușii plecară, boierimea noastră era în deplina stăpînire a nouluĭ fel de traiŭ. Cuvîntul de «mobile» era întrebuințat încă de prin 1821, și o cocoană din Moldova își însemna pe atunci mobila de vînzare, în care găsim «paturi de modă», «canapele de culcat, de tisă», «scaune de tisă cu jîlțurile lor și cu citurile lor», scaune de lemn negru, cu plisă, pentru sufragerie, toate prețuind pănă la 2.000 de leĭ. Cum se vede, din toate punctele de vedere, — o «garnitură» modernă. Ea se potrivia cu casele nouă ce răsăriaŭ din toate părțile de-a lungul stradelor, care nu mai sînt *podite* cu scînduri, ci pietruite, și primesc altă lumină decît a felinarelor de la prăvălii și a *masalalelor*. E, în sfîrșit, mediul potrivit pentru ospețe pregătite de bucătari francesi, după care vine cafeaua alături cu înghețata și fetele din casă cîntă din piano și din harpă, cum le-a auzit călătorul frances Lagarde, puțin înnainte de

www.dacoromanica.ro

1821, în casa celuĭ din urmă dintre Brîncovenii din ramura veche, Marele-Ban Grigore.

Aceste cîntăreţe de salon, care împodobesc «balurile», de acum înnainte maĭ dese decît orĭ unde aiurea, poartă pe atuncĭ părul ridicat sus şi «anglaisele», buclele lăsate să atîrne lîngă urechĭ ale domnişoarelor din Europa. Fără să părăsească *misăzile* de blană, obişnuite şi în mijlocul verĭi, ele se îmbracă în rochiĭ de stofă nouă, de coloare deschisă, rochiĭ roze, albastre, foarte înfoiate, cu mînecile umflate, — aşa cum se pot vedea în portretele ctitoriceştĭ din Schitul Icoaneĭ, la Bucureştĭ. Femeile măritate pun şalurĭ şi văluri de dantele pe cap, şi *fichu*-ul frances înlocuieşte pe încetul *paceaua* de samur. Şalvariĭ şi cipiciĭ turceştĭ cusuţĭ împreună aŭ fugit de mult înnaintea botinelor, ghetelor învingătoare (ghete = guêtres). Numaĭ bărbaţiĭ merg încă măreţ în rochiĭ răsăritene, blănite şi acoperite cu blănurĭ, avînd pe capul ras turbane de şal, puse cochet la o parte la ceĭ tinerĭ.

Dar Domniĭ de după Regulamentul Organic merg toţĭ în uniforme de tăietură rusească, şi astfel ce deosebire mare între doĭ fraţĭ, carĭ aŭ ţinut cîrma în Ţara-Românească după încheiarea ereĭ «fanariote» la 1821, Ghiculeştiĭ! Unul, Grigore-Vodă, are cucă, anteriŭ, papucĭ, hanger,

www.dacoromanica.ro

ca mai toată boierimea luĭ, care stropește însă cu cordoane și decorațiĭ, «orduri» rusești, acest veșmînt părintesc și strămoșesc. El poartă barbă, iar părul și-l taie scurt, dacă nu și-l rade chiar. Ceva mai tînăr, fratele său Alexandru e bărbierit și-și lasă păru'n bucle. Blana e numai un dolman elegant. O strălucitoare uniformă de general european, strînsă pe talie, îl înfășură.

Moda venită de sus fu urmată. La mesele Divanurilor de supt Regulamentul Organic giubeaua mai stătu alături cu fracul saŭ redingota, bărbile lungĭ cu supțirile mustățĭ revoluționare, bunele capete smerite cu scăfîrlia rasă lîngă pletoasele capete încrezătoare cu cîrlionțĭ bogațĭ. Prin Divanurile ad hoc, care formară România, se va mai fi rătăcit vre-un anteriŭ din timpurile moarte. Dar și acesta se pierdu într'un zimbet de compătimire curioasă. Vremea nouă învinsese, și prin hainele, prin locuința mobilele sale.

www.dacoromanica.ro

IV.

VIAŢA SOCIALĂ A TRECUTULUĬ

www.dacoromanica.ro

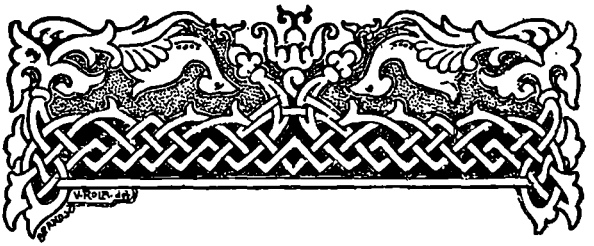

Viaţa socială a trecutului.

Viaţă socială şi viaţă culturală sînt două lucruri care nu trebuie să se amestece între ele. Cînd cineva cumpără de la altul, cînd îl învaţă carte, cînd îi lucrează ceva, — atunci săvîrşeşte acte de viaţă culturală, care se deosebesc de actele politice, printr'aceia că sînt mai obişnuite, că se schimbă mai greu şi că n'aŭ însemnătate istorică fiecare în parte, ci numai toate la un loc. Supt numele de viaţă socială se înţeleg însă alte acte, şi cele culturale fără îndoială, dar care se pot pune la o parte pentru a forma o categorie deosebită. Germanii li zic *gesellschaftliches Leben, geselliges Leben.* A merge la un prieten, a face o primblare la şosea, a fi de faţă la un botez, la o nuntă, la o înmormîntare, a asista la o conferinţă — a o asculta e un act cultural de amîndouă părţile, dar e adevărat că nu orice conferinţă poate fi ascultată —, acestea sînt acte sociale. Ele privesc societatea, nu ca în-

www.dacoromanica.ro

tregul omenesc din care facem şi noĭ parte, ci acel cerc maĭ restrîns care are şi timp liber pentru a se vede maĭ des şi a petrece împreună. Însă chiar cine nu face parte din acest cerc, privilegiat în acel înţeles că trăieşte maĭ uşor, trebuie să săvîrşească din cînd în cînd acte sociale, şi anume cînd anumite sărbătorĭ îl dezrobesc pentru o zi saŭ maĭ multe saŭ cînd în viaţa luĭ se petrec împrejurărĭ care cer neapărat bucuria saŭ mîngîierea celorlalţĭ.

Viaţa socială în trecutul nostru n'a fost totdeauna aceiaşĭ, şi pînă maĭ dăunăzĭ ea nu sămăna de loc cu cea de astăzĭ. Ea s'ar putea împărţi în treĭ epoce, care înfăţişează şi treĭ influenţe.

I.

În cea d'întîiŭ, căreia nu-ĭ putem statornici un început, căcĭ e foarte veche, influenţa aceasta e a poporuluĭ, a mulţimilor ţerăneştĭ. Cînd Romîniĭ aŭ întemeiat Voevodate şi apoĭ Domniĭ, eĭ aŭ împrumutat multe lucrurĭ de la vecinĭ, maĭ ales de la vecinĭĭ de peste Dunăre, reprezintanţĭ aĭ civilisaţieĭ bizantine, romano-asiatice. De la dînşiĭ aŭ luat formele vieţiĭ de Stat, limba Cîrmuiriĭ şi a Bisericiĭ, costumul, arta, literatura. Dar, în ceia ce priveşte viaţa socială, împrumutul nu pare să se fi făcut. Doar fami-

www.dacoromanica.ro

liile balcanice strămutate la noĭ și-aŭ păstrat firește tot chipul de a trăi din patrie.

În civilisația bizantină, într'adevăr, viața socială se razimă pe anumite principiĭ, care nu se pot urmări și în trecutul nostru din veacul al XVI-lea. E luxul, pompa, dorința de a uimi, care pornește de la tron și merge până la cel din urmă din oamenĭĭ carĭ posedă oarecare avere saŭ pot să împrumute. Aurăriĭ, pietre scumpe, mărgăritare, blănurĭ rare, catifea, mătasă trebuie să împodobească pe orĭce bărbat, pe orĭce femeie cum se cade. Ele întovărășesc toate actele vieții sociale și le provoacă chiar, fiindcă nu se face o visită, o primblare, nu se asistă la o representație (de circ pentru acea vreme), pentru plăcerea de a vorbi, de a răsufla aerul larg al întinderilor saŭ pentru a vedea spectacole meșteșugite, ci pentru a face să se vadă bogățiĭ nouă, de curînd cîștigate saŭ pregătite.

Un al doilea caracter e isolarea femeilor. Gineceul e unul din păcatele cele maĭ marĭ ale civilisațieĭ bizantine. Femeia nu e pretutindenĭ pentru a da vieții sociale elasticitate, discreție, strălucire. Nu: ea nu va sili prin autoritatea grațieĭ sale pe învățat a nu se pierde în amănunte, care nu privesc decît pe foarte puținĭ, a nu întrebuința o limbă greoaie care miroase a atelier, a nu face critice amare și grosolane care arată totdeauna

www.dacoromanica.ro

pe acel care ştie de prea puţin timp un lucru şi e prea fudul de aceasta; ea nu va deprinde pe războinicĭ cu bunacuviinţă a păcĭĭ, nu va pune pe omul de Stat în cunoştinţa unor realităţĭ care nu se văd în locurile de adunare, în locurile de luptă ale partidelor, realităţĭ de bunătate şi de milă; ea nu va învăţa pe bărbaţĭ a se privĭ între eĭ cu alţĭ ochĭ decît aceia cari vreaŭ să impuie şi să supuie; ea nu va fi lăsată să acopere aspra realitate cu supţirea pînză albastră a uneĭ ilusiĭ, a uneĭ prefăcătoriĭ — să zicem — de împăciuire şi înfrăţire. Între roabe, la lucru; între aceleaşĭ roabe, între negustorese venite din afară cu tot felul de ştirĭ şi de intrigĭ, la clevetire şi lene, — aşa se împarte viaţa femeiĭ în această civilisaţie greşită, care a început cu despreţul femeiĭ pentru ca să aibă la urmă bărbaţĭ, din sufletul cărora perise orĭce urmă de bărbăţie.

Al treilea caracter al vieţiĭ sociale bizantine, e lipsa de noutate, de spontaneitate, de originalitate, înţepenirea în forme moarte, în formule secĭ, al căror înţeles a perit de mult şi al căror folos n'a existat poate nicĭ-odată. Ea înlătură de la o bucată de vreme tot sufletul; cine-l are, trebuie să se ţie la o parte, căcĭ ar putea să pară ciudat, răŭ crescut. Aceleaşĭ gesturĭ, aceleaşĭ vorbe, acelaşĭ zîmbet la aceleaşĭ împrejurărĭ şi în aceleaşĭ ceasurĭ. Pare că nu sînt oa-

www.dacoromanica.ro

menĭ viĭ cari se caută pentru a-șĭ împărtăși prisosul vieții sufletești, pentru a-șĭ desăvîrși astfel educația, ci preoții formaliștĭ aĭ uneĭ religiĭ în care nu maĭ crede nimenĭ și din care n'ar rămînea chiar nimic dacă s'ar duce și ritualul sfînt.

Cît putem vedea în cele maĭ vechĭ timpurĭ din trecutul nostru, nu e însă așa. Oamenii sînt aspri, simpli, vorbesc răspicat și mult, întrebuințează cuvinte tarĭ cînd se mînie și vorbe blînde cînd aŭ pacea saŭ căința în sufletele lor. Scrisorile lor — dintre care, din fericire, s'aŭ păstrat destule, în archivele săsești din Brașov, din Bistrița, din Sibiiŭ, chiar în archivele polone — acele scrisorĭ, scrise latinește saŭ, maĭ ales slavonește, dar dictate de Domn în românește către secretariul săŭ, sînt pline de jurăminte — «să mă bată Dumnezeŭ» și maĭ mulțĭ saŭ maĭ puținĭ sfinți, «să beaŭ sîngele copiluluĭ mieŭ» și cîte de acestea la vre-un Petru Rareș saŭ Mihaĭ Viteazul. El amenință: va călca în picioarele cailor sămănăturile gata de seceriș, va arde zidurile și casele, va trece totul prin foc și sabie, va face trupurile în bucăți, fără să cruțe nicĭ copiiĭ, va arde, va trage 'n frigare. El face asigurărĭ strașnice: «nu las țara în ruptul capuluĭ», spune Ștefan-cel-Mare, vorbind de Pocuția pe care Poloniĭ i-o cereaŭ înnapoĭ. «N'am venit să staŭ

www.dacoromanica.ro

treĭ-patru săptămînĭ», strigă Rareş Braşovenilor, «ci voiŭ sta pănă se va face voia noastră»; Mihaĭ făgăduieşte, în furia sa, că va «bate în fruntea» acelor cari-l clevetesc, scrisorile de pîră şi că, dacă-l supără mult Imperialiĭ, «se va vedea unde va veni Viena şi Praga». Nimic nu-ĭ poate îndupleca, nicĭ înfrîngerea: astfel Petru Rareş bătut de Poloni îşĭ cere drepturile cu încă maĭ multă înviersunare, fiindcă regele l-a *jignit*, şi, recunoscînd înfrîngerea, el o recunoaşte numaĭ ca pedeapsă a luĭ Dumnezeŭ, pentru care nu e dator a se umili înnaintea oamenilor. Eĭ sînt neiertătorĭ dincolo de margenile morţiĭ: Basarab Voevod Neagoe află de moartea unuĭ fecior de Domn, Miloş, care uneltia împotriva Scaunuluĭ săŭ şi el, omul cucernic, care avea atîta bucurie să clădească biserică şi mănăstirĭ, nu maĭ poate de fericire. Sultanul, «Împăratul turcesc», a luat pe Miloş, şi l-a pus în temniţă, în temniţă grea, aspră, şi Miloş a murit acolo. De aceasta luĭ Basarab, îĭ pare foarte bine, căcĭ nu-ĭ va fi, ca pănă acum, ameninţată liniştea în fiecare clipă. Şi, fiindcă e bucuros, o spune şi Braşovenilor. Şi să se bucure şi eĭ, pentru că era şi duşmanul lor şi ar fi adus şi asupra lor sabia turcească şi peirea!

Eraŭ aceştia, cari luaŭ numele luĭ Dumnezeŭ în deşert jurînd, cari-şĭ batjocuriaŭ duşmaniĭ morţĭ, cari amenin̦aŭ cu ce nicĭ tiranul cel maĭ

www.dacoromanica.ro

împietrit n'ar fi fost în stare să săvîrșească, niște oameni neasămănat de răĭ, spre cari trebuie să ne întoarcem cu o uimire îngrozită? Contemporanii aŭ numit cîte pe unul Vlad Dracul, Vlad Țepeș, Basarab Țepeluș, Mihnea cel Răŭ, Ioan-Vodă cel Cumplit, Alexandru cel Răŭ, Aron tiranul; să fie de nevoie ca noĭ astăzĭ să maĭ dăruim nume de acestea crunte și acelor cari nu vin la noĭ, din timpurile lor, purtîndu-le pe frunte?

De sigur că nu. Vremile eraŭ aspre la noĭ, ca în tot Răsăritul, și ca maĭ în tot Apusul. Dar oamenii nu eraŭ așa de grozavĭ, cum par. Numaĭ cît eĭ n'ascundeaŭ gîndurile lor rele, și le întăriaŭ încă prin expresie. Buna creștere bizantină ar fi cerut însă altfel: să se scrie un bilet dulce aceluia căruia peste cîteva ceasurĭ, dacă se va încrede, i se vor scoate ochiĭ.

Traiul acesta nu e bizantin în nimic. Înnaintea noastră n'avem sfinte mumiĭ, legate cu panglicile convenienței și formulelor, cĭ oameni neobișnuiți de vioĭ, de nestăpîniți în mișcărĭ, de slobozĭ în cuvinte. Nu e nicĭ-un colț de taină unde să se ascundă, sfioase, femeile. Din potrivă, Doamna se amestecă în toate și, cînd Domnul cade, ea e gata să joace rolul luĭ. S'a văzut ce femeĭ aŭ fost Despina luĭ Neagoe, Elena luĭ Petru Rareș, Chiajna luĭ Mircea Ciobanul, Ruxanda Lăpușneanuluĭ, pentru ca să

www.dacoromanica.ro

vorbim numaĭ de cele maĭ vechĭ. E o viață tînără care zbucnește naivă și crudă pretutindenea.

Tot traiul de sus e ca traiul de jos: o viață țerănească. Legăturile dintre familiile Domnilor și ale boierilor sînt ca și acelea ale gospodarilor din sate. Viața socială de la Curte e decĭ îndreptată întru toate după aceia din miile de gospodăriĭ ale șesuluĭ și munților.

De la ceĭ maĭ vechĭ Domnĭ n'avem mărturiĭ, dar ce aflăm pe urmă ne ajută a întregi. De la Ștefan-cel-Mare se pomenesc praznice de mulțămită ca singure petrecerĭ, pe lîngă botezurĭ și cununiĭ despre care nu ni se spune nimic.

Însă un Domn muntean cam de pe această vreme, Neagoe a lăsat sfaturĭ către fiul săŭ, «Învățăturĭ» slavonești, care aŭ fost tălmăcite și în românește. Neagoe e de sigur cel d'intăiŭ Domn românesc pătruns de cultura bizantină. Din fiul săŭ iubit, pe care-l numise Teodosie, sperînd că va cîrmui ca Teodosiu-cel-Mare, el voia să facă o minune de desăvîrșire. În cartea sa, el îl învață cum să primească solĭ străinĭ, cum să ție ospețe, cum să stea în fruntea oștilor. Dar de petrecerile Curțiĭ, de plăcerile îngăduite ale eĭ, nu se vorbește nicĭ-un cuvînt. Căcĭ marile petrecerĭ ale Domnieĭ luĭ Neagoe însușĭ aŭ fost cîte o sfințire de biserică: la acestea el aducea, ca la Argeș în ziua de 15 August 1517 mulțĭ clericĭ strălucitorĭ din toată

www.dacoromanica.ro

lumea răsăriteană, cari-i sfințiaŭ cu cea maĭ mare pompă patriarchală clădirea. Alte orĭ el ținea cu acest prilej și revista oștilor și poftia din vecinătate senatorĭ săseștĭ, cari sosiaŭ cu daruri de bună vecinătate, înfășurațĭ în blănĭ lungĭ și largĭ, cu găitane înflorite.

Altfel petrecerile cele marĭ eraŭ — țerănește iarăși — beției cele strașnice. Cînd Mihaĭ Viteazul cuceri Ardealul, se văzură astfel la Alba-Iulia ospețe cu Mitropoliții și boierĭ marĭ care țineaŭ noaptea întreagă și răpuneaŭ pentru cîteva zile pe aceĭ ce luaseră parte la dînsele. Firește că jupănițele și Doamnele nu se amestecaŭ la această strașnică bucurie a bărbaților. Mihaĭ îșĭ lăsase Doamna în țară și se mîngîia împotriva poveților Bisericiĭ cu o prietenă, soția luĭ Genga; dar lîngă el se afla, fără să se pomenească de dînsa în mersul furtunos al vieții de Curte, văduva încă tînără a luĭ Petru-Vodă Cercel, Velica, și sora eĭ, Zamfira, fete ale Vorniculuĭ Ivan. Și cîte alte soțiĭ de boierĭ îĭ întovărășiseră, dar ele stăteaŭ acasă, fără paza bizantină de alminterea, țesînd la furcă, între roabe, vise de fericire în clipele strașnice ale războiuluĭ.

Cu puțin timp înnainte de Mihaĭ Viteazul, domnia în Țara-Românească acel Mihnea-Vodă, care s'a turcit în 1591 și a rămas în amintirea neamuluĭ ca Mihnea Turcitul. Mama luĭ, Eca-

www.dacoromanica.ro

terina, o Levantină din Pera, purta epitropia, și avem de la dînsa, printr'o întîmplare fericită, scrisorĭ îndreptate către o soră a eĭ, de lege catolică și care se făcuse călugăriță în insula Murano de lîngă Veneția. De aicĭ se vede viața de Curte, în adevăr, dar cît e de sărăcăcioasă! Lîngă Doamnă se află încă o soră, Lucreția, măritată cu un Grec, și treĭ fete ale acesteia, una purtînd numele românesc de Păuna; maĭ tîrziŭ, Mihnea-șĭ aduse ca Doamnă pe o Romîncă, Neaga, și copilul domnesc Radu se jucă prin încăperile întunecoase ale reședințiĭ; femeie iertătoare, Neaga, se îngrijia ca o mamă de un alt Radu, fecioraș nelegitim al soțuluĭ eĭ. Levantinele, deprinse totuși cu viața morocănoasă din Constantinopol, găsesc pe cea de la noĭ și maĭ nesuferită. Oameniĭ li se par închișĭ, stăpîniți de prejudecățĭ. Singura bucurie o aŭ cînd sosește ceva din Stambul saŭ din Veneția: lucrurĭ de găteală, periĭ și altele ca acestea, în schimbul cărora trimet maĭ mult blănĭ, bogasiĭ, lighene de aramă, plapome, pînze de in, marame, batiste. Odată Mihnea, încă un copil atuncea, cere a i se trimete doĭ căței de rasă apuseană, ca să-șĭ treacă vremea cu dînșiĭ. Altă dată trimesul surorii Mărioara aduce două cărțĭ, de sigur italienești, pentru care se mulțămește în deosebĭ. Necontenit grijĭ de banĭ, cu Turcĭ, Evreĭ, Grecĭ, cari-șĭ cer datoriile, și amenințarea

www.dacoromanica.ro

veșnică a mazilieĭ. «Această țară nu e moștenirea noastră», suspină odată Ecaterina: «azĭ sîntem și mîne nu sîntem, după voia luĭ Dumnezeŭ, și ne aflăm în mîna Turculuĭ și nicĭ noĭ nu știm unde vom fi pînă la capăt». Și, iată că, în adevăr, peste cîtva timp, nenorocirea mazilieĭ aruncă pe bieții oamenĭ tocmaĭ în Rodos, lîngă Asia, apoĭ pănă la Tripoli, pe coasta de Nord a Africeĭ!

În acest timp Vodă judecă, în fiecare zi și pe orĭcine. Un călător frances vede la 1585 pe Petru Șchiopul; unchiul luĭ Mihnea, judecînd supt cort, între ostașĭ, înnaintea Curțiĭ din Iașĭ: «Domnul stătea pe scaun și toți boieriĭ săĭ împrejur» — *pe la spatele Măriei Sale*, zice formula oficială, «și ascultaŭ plîngerile orĭcuĭ i-ar fi venit înnainte; cari toți, la o sută de pașĭ de dînsul, în genunchĭ îșĭ arătaŭ plîngerile cu glas tare, unul după altul, și el îĭ trimetea înnapoĭ cu hotărîrea ce i se părea maĭ dreaptă». Iar un Ragusan în slujba luĭ Mihnea spune, din parte-ĭ: «Doamna Ecaterina nu maĭ are tihnă, fiindcă țara e mare și alte județe (judecăți) nu sînt decît, orĭ ea, orĭ Domnul hotăresc toate: ci vezĭ d-ta dacă are orĭ ba de lucru!»

De sigur o Curte unde nu se petrece!

Iată acum Curtea luĭ Petru Șchiopul, pe care o cunoaștem din hîrtiile privitoare la pribegia luĭ în Tirol. Bietul Domn e văduv; o roabă i-a

www.dacoromanica.ro

dat însă un frumos fiŭ pe care l-a botezat Ștefan-Vodă și-l iubește din toată inima. Înnainte de a fugi din țară, el o iea de soție, dar pe ascuns de boierĭ și numaĭ înnaintea cîtorva credincioșĭ. După care scrie cu biata luĭ mînă nedibace un act de mărturie, pe care trebuie să-l traducem aproape pentru a-l înțelege:

«Ai 7099 (1591), luna Ghenar 17 zile, Duminecă sara, 3 ceasurĭ, ne-am cununat cu muma luĭ Ștefan-Vodă, anume Irina botezata. Adevăr am zis: pănă sînt în țară, să nu se spuie cuiva, să știe toțĭ, să fie ascuns; să nu știe nimele din casă. Iar, dacă voiŭ ieși în altă țară, atuncĭ să știe toțĭ cum că cununațĭ sîntem. Să știe toțĭ. Am mărturisit cu adevărat. Marturĭ: Mitropolitul Gheorghie din Suceava și episcopul Ghedeon de Rădăuțĭ și Anastasie egumen de Galata mănăstire și Stroicĭ Logofătul cel Mare și Ieremia Vornicul și Andreĭ Hatmanul și Gheorghe Hatmanul, Cămărașul Hrisoverghi și Cămărașul Gheorghe și Vasilie Păharnicul și alțĭ mulțĭ, [care] nu este pus numele lor. Să știe toțĭ. Am scris cu mîna mea, și am pus pecetea noastră maĭ mare, mărturie, să se știe. Io Petru Voevod, Gheorghe Mitropolit Movilă.»

Și iată-l în Tirol, cu tînăra Doamnă, cu o Cerchesă, care vrea să fie și ea Doamnă, cu nepotul Gheorghe Hatmanul, cu cumnatul Gheorghe Cămărașul și sora, Alexandra Cămărășoaia,

www.dacoromanica.ro

împreună cu doĭ copiĭ, apoĭ cu Mitropolitul, cu un ieromonah, învățător al copiluluĭ, cu maĭ mulțĭ boierĭ și copiĭ de casă și cu un pitic, Petru Bolea, care e, cum am zice, «le comédien ordinaire de Son Altesse». Puțină bucurie din aceste glume ale piticuluĭ! Încolo, lipsind județul de toate zilele, e o lene morocănoasă! Toțĭ staŭ în casă, mulțĭ de tot în cîte o singură odaie. Dacă ar fi fost jocul de cărțĭ, și-ar fi trecut vremea așa, dar nu era. Copilul învață buchile, boieriĭ beaŭ și dorm, cîțĭva maĭ vioĭ fug să facă negoț la Veneția saŭ politică la Constantinopol, în Polonia; Doamna moare de urît, Domnul se stînge de dor.

Săraciĭ oamenĭ!

II.

Sărim acum cincĭzecĭ de anĭ și găsim altă priveliște. Prin Grecĭ și maĭ ales prin Turcĭ, Bizanțul e acum stăpîn și pe viața socială, care pierde morocăneala, dar și cinstea, cumpătarea eĭ țerănească. E acum lux, un lux ruinător, pe care-l ține munca uneĭ țerĭ întregĭ, sînt acuma forme rigide, neînvinse, și zăvoarele gineceuluĭ ascund femeia.

E epoca procesiunilor de la Curte la biserică, epoca marilor audiențe solemne, epoca petrecerilor cu înfățișare războinică aduse din Cons-

www.dacoromanica.ro

tantinopol. Călătorul e uimit și nu uită să însemne minunatele priveliști de la Curtea Domnului din București sau, mai ales, ale celui din Iași.

Mateĭ-Vodă domnește de o parte, Vasile Lupu de alta. Și despre viața socială a timpului lor aflăm de la un Paul Strassburg, Trimes suedes, de la un Bandini, misionar catolic, de la un Pavel de Alep, nepotul unuĭ patriarch de Antiohia, în călătorie pe la noĭ, cele ce urmează:

Trăsurĭ cu șese caĭ primesc la intrarea în Capitală pe oaspetele Măriei Sale. Pe oaspeții de frunte Vodă-ĭ primește îndată în palatul său, «la Curte». Și unii și alții merg la gazde, căcĭ la Curte nu se găzduiesc decît rudele Voevoduluĭ. Doamna primește totdeauna de-o parte, stînd într'un jeț. O fată din casă, «domnișoară de onoare», duce la dînsa.

A doua zi sau peste cîteva zile, străinul e chemat la audiență și la ospăț. Acel Suedes care veni la Leon-Vodă, înnaintașul luĭ Mateĭ Basarab, fu luat de acasă de boierĭ cu rădvane, în jurul cărora călăriau păzitoriĭ Domnuluĭ, Dalmatinĭ (în Moldova eraŭ Unguri, apoĭ Nemți), în număr de două sute, îmbrăcați frumos ardelenește. Strassburg povestește cum a trecut prin «strade și piețe pline de mărfurĭ scumpe pe care le vindeaŭ Italienĭ, Grecĭ, Romînĭ, Turcĭ și Armenĭ». Multă lume se adună să vadă alaiul: «pare că năvălise acolo tot neamul românesc».

www.dacoromanica.ro

EUSTRATIE DABIJA
Domn al Moldoveĭ (1661-5).

După o stampă din vremea luĭ (portretul poartă greșit numele luĭ Grigorașcu Ghica).

Reproducere făcută cu chelltuiala «Societăţiĭ Femeilor Romîne».

www.dacoromanica.ro

Dregătoriĭ Curțiĭ aŭ pus hainele cele maĭ bune, care impun; caiĭ scutură frîie scumpe.

Domnul așteaptă în ușă. În semn de considerație pentru visitator, el ține capul plecat și mînile pe piept. În odaia de audiență, două scaune staŭ așezate pe un loc maĭ ridicat. Cel din stînga, loc de cinste la Turcĭ, e pentru oaspete. «La spatele Mărieĭ Sale» staŭ boieriĭ cu blănĭ de samur foarte scumpe, care sînt, cum am zice, fracurile aceluĭ timp. Tălmaciul e de față: cîte unul știe «turcește și grecește și italienește și latinește și nemțește»; călugăr catolic, născut în Creta, el a făcut studiĭ la Wittenberg. Cînd se arată scrisorile suveranuluĭ ce a trimes solul, ale patriarchuluĭ saŭ înnaltuluĭ cleric ce a dat o recomandație, Domnul se ridică de pe scaun și-și descopere capul.

Trîmbițe și buciume sună deodată afară. E semnul că masa e gata. Tacîmurile sînt de argint pentru Vodă, oaspete și boieriĭ ceĭ marĭ, de lut pentru boieriĭ aĭ doilea, de lemn pentru caracudă. Toțĭ staŭ pe lavițĭ, dar două scaune sînt gătite, pentru Vodă și acel ce a venit să-l cerceteze: scaunele sînt îmbrăcate cu catifea roșie, pe care o prind cuie aurite. Lîngă jilțul domnesc se așează Spătarul-cel-Mare, ținînd sabia domnească în gît, iar în mînĭ cuca și schiptrul, Păharnicul-cel-Mare și mulțĭ ușerĭ cu toiege de argint. Postelnicul, Stolnicul, Clucerul, chiar

www.dacoromanica.ro

Vameşul staŭ gata de slujbă, în haine scumpe de paradă.

Bucatele sînt acum pe masă, acoperite cu capace, care le ţin căldicele. Pe scăunaşe lîngă stăpînitor, care domneşte şi la masă, aşteaptă sticle cu vinurĭ, cu rachiurĭ şi chiar cu bere, precum şi păhare de tot felul, cele maĭ multe de argint. Medelnicerul aduce felurile nouă: dacă Domnuluĭ nu-ĭ plac, el face numaĭ un semn, şi ele sînt lăsate supt masă. Tipsiile pe care s'aŭ adus deosebitele mîncărĭ nu se ieaŭ, precum se iea de la fiecare blidul, ci ele se înnalţă grămăgioare în mijlocul meseĭ, aşa încît oaspeţiĭ pot să ştie totdeauna isprava ce aŭ făcut. Pe albele feţe de mese lucrate cu florĭ de aur se văd linguri şi cuţite, de argint, de os de cerb saŭ şi de lemn. Furculiţa lipseşte deocamdată.

Se bea în cursul mîncăriĭ. După ce s'a mîntuit aceasta, vine rîndul toasturilor. Musica de trîmbiţe şi tobe nemţeştĭ, care cînta încă de la început, cum s'aŭ încheiat cuvintele binecuvîntăriĭ — în cameră candela arde supt icoane —, musica aceasta tace. Domnul iea în mînă un «păhar strașnic» *(ingens scyphus)* şi vorbeşte întru lauda suveranuluĭ străin din partea căruia a venit poate oaspetele. Cînd cuvintele luĭ, ascultate în tăcere, s'aŭ stîns, tunurile bubuie afară, scuturînd geamurile. Apoĭ saŭ că Domnul închină pe rînd — aceasta se face la serbătorĭ —

www.dacoromanica.ro

pentru fiecare boier (ba chiar pentru țara întreagă, la sfîrșit) și acesta ascultă respectuos, în picioare, urările ce i se fac, saŭ boierii închină unul după altul pentru Măria Sa, și eĭ se văd căzînd atuncĭ în genunchĭ, pănă pomenesc numele aproape sfînt al Voevoduluĭ. La serbătorile bisericești, Domnul se închină întăiŭ, apoĭ el bea pentru «Împăratul» păgîn, de care atîrnă țara luĭ (în Moldova cel ce ridică păharul, Domnul, tace, de durere și rușine); numaĭ pe urmă vine rîndul luĭ. În toate treĭ dățile, bubuie tunurile și rîpîie puștile afară. Iar între un toast și altul cîntă protopsaltul de la biserica din Curte — cum și astăzĭ cîntă pe la mănăstirĭ unĭĭ călugărĭ știuți, la masa egumenuluĭ — saŭ Țiganiĭ întind arcușurile pe vioare, făcînd să se audă cîntecul dorit de Vodă. Eĭ sînt singurii lăutarĭ la masa veselieĭ saŭ în triumfurile obosite de după luptă: Mihaĭ Viteazul însușĭ a intrat în Alba-Iulia în sunetul vioarelor țigănești, care știaŭ să cînte pentru toate ceasurile din viața omuluĭ.

În odăile vecine, cete vesele de boierĭ și boierinașĭ mînîncă și beaŭ maĭ în voie, din mîncărĭ anume gătite pentru dînșiĭ. Slujbașĭ aĭ Curțiĭ duc în toate părțile fripturĭ și urcioare celor ce staŭ pe la casele lor. Une orĭ, la vre-o nuntă, boĭ întregĭ se învîrt pe frigărĭ în Curte, pentru mulțime, care bea vin noŭ din oale de lut.

www.dacoromanica.ro

O petrecere ca aceasta se face la fiecare praznic şi ţine cel puţin cincĭ-şase ceasurĭ, iar de cele maĭ multe orĭ se prelungeşte pănă în ziuă. De la un timp ostaşiĭ din Curte se împrăştie, după ce însă fiecare ceată şi-a petrecut pănă acasă boierul care o comandă.

Fiecare serbătoare mare îşĭ are însă şi petrecerile eĭ deosebite. Astfel, în ajunul Anuluĭ Noŭ, — atuncĭ ca şi acum, prin casele unde nu s'a întrodus obiceiul străin al braduluĭ de Crăciun, — se împart darurile. Domnul primeşte, în Spătăria-cea-Mare, pe fiecare boier după rangul său, cum se face şi astăzĭ în palatul Împăratuluĭ german saŭ al Preşedinteluĭ Republiceĭ Francese. Copiiĭ de casă aduc în cămara de ospăţ păhăruţe de vutcă, cofeturĭ şi cafea neagră. Şi la ospeţele obişnuite, vutca — *rosoglio* — şĭ cofeturile, luate într'o odaie anumită, merg înnaintea mîncărilor. Acuma însă, ele se daŭ şi acelor pe cari Voevodul nu-ĭ opreşte la masă. Eĭ maĭ ascultă salvele de puştĭ şi tunurĭ, musica înduioşătoare a Ţiganilor. La urmă, se înfăţişează înnaintea Domnuluĭ şi breslele cu căpeteniile lor, dar poate că acest obiceiŭ, democratic de altfel, n'a fost luat decît de la Turcĭ, împreună cu multe altele, abia destul de tărziŭ, în veacul al XVIII-lea.

În ziua de Anul Noŭ chiar, se împart, după datina oricăruĭ *praznic* de căpetenie, haine scumpe

www.dacoromanica.ro

de brocard scump, de brocard ieften saŭ de simplu postav chiar, *caftanele*. La ieșirea din biserică, vînătoriĭ domnești, scutiți de multe sarcinĭ pentru că aduc sălbătăciunĭ la Curte, îl așteaptă cu jertfa cerbilor, căprioarelor, mistreților și deosebitelor feluri de paserĭ. *Sovoane* — covoare de paradă —, băsmălĭ de mătasă, toiege scumpe se întind supt picioarele stăpînitoruluĭ și ale boierilor din alaiul săŭ, cari le samănă cu banĭ. Tratația cea ușoară din ajun se face acum a doua oară. Urmează, dar nu pentru toți, ospățul aceleĭ zile marĭ.

El se deosebește prin maĭ multe adausurĭ peste obiceiŭ. Toți se pîndesc ca să vadă cine va strănuta întăiŭ, dar strănutul trebuie să fie adevărat, nu adus cu tabac saŭ altcum, pentru că atuncĭ cel ce ar fi strănutat «rămîne de batjocură». Un strănut autentic dă dreptul la un păhar cu vin și la două caftane, unul de catifea și altul de postav. Dacă Măria Sa însușĭ face să se audă sunetul așteptat cu atîta veselă nerăbdare, atuncĭ i se dă un caftan, ba încă unul de brocard de aur, dar plătite din Vistieria țerĭĭ.

Apoĭ în turta cea mare, care se dă la masă, se ascund — cine ar crede? — bilete de plăcintă. Ele nu cuprind însă versurile pe care le cunoaștem. Ba nu daŭ măcar o proposiție întreagă, ci numaĭ în cîteva cuvinte o făgăduială de Anul Noŭ, care poate fi luată însă și ca o

www.dacoromanica.ro

constatare, de luare în rîs saŭ mustrătoare. Cel ce-şĭ găseşte biletul, e dator să-l cetească cu glas tare, şi ni închipuim ce faţă trebuia să facă boierul neastîmpărat, nesupus, căruia, printr'o potrivire ironică a noroculuĭ, îĭ cădea tocmaĭ «pofta de a fi Domn!».

De Bobotează, Vodă iese la gîrlă, cu tot alaiul. Încă din ajun însă, el a primit trimeşĭ aĭ cleruluĭ din tot cuprinsul Domnieĭ sale: e rîndul lor să facă daruri, şi ceĭ de la ţară, ceĭ de la mănăstirile şi schiturile din munte vin cu vînaturĭ, cu lăptăriĭ proaspete şi cu păstrăvĭ. Părinţiĭ se învrednicesc să schimbe cîteva vorbe cu stăpînul, dar eĭ nu pot fi primiţĭ la cinstea cu cofeturĭ, cafea şi vutcă, fiind numaĭ smerite feţe bisericeştĭ. După slujba la biserică, aceştĭ oaspeţĭ aĭ Bobotezeĭ sînt primiţĭ în Spătărie, unde cîntă psalţiĭ prelung imnurĭ bisericeştĭ. Pînă şi clerul străin, *letiniĭ*, *papistaşiĭ*, Franciscaniĭ italienĭ din Moldova, Franciscaniĭ bulgarĭ din Muntenia, odată Iesuiţiĭ polonĭ din Iaşĭ, călugăriĭ secuĭ de la episcopia Bacăuluĭ trec înnaintea Mărieĭ Sale, precum la Anul Noŭ aŭ trecut consuliĭ, de cînd sunt acuma consulate ale Rusieĭ, Austrieĭ, Prusieĭ în ţerile noastre.

A doua zi, la slujbă, iată şi Doamna lîngă soţul eĭ, iată domniţele şi beizadelele între lumînările lungĭ, grele ale Bobotezeĭ. Numaĭ la

www.dacoromanica.ro

această serbătoare se maĭ văd, în acest timp de orientalism bănuitor, zăvorît, soția și fetele aceluĭ după voia căruia se mișcă orĭce în țară. Începută cu sosirea în rădvane vechĭ a bătrînilor stareți, urmînd cu această frumoasă petrecere patriarchală, în care femeilor li se îngăduie să se închine luĭ Dumnezeŭ în acelașĭ timp și în acelașĭ loc cu bărbațiĭ, mîntuită, cum vom vedea, cu binecuvîntarea cailor, serbarea Bobotezeĭ are un caracter de albă fericire curată, care lipsește celorlalte. Călugăriĭ merg pe la case cu ajunul, de-a valma cu preoțiĭ ceĭ mulțĭ la număr aĭ orașuluĭ de reședință. Lăutariĭ țigani, lăutariĭ turcĭ chiar, nu lasă auzul să se odihnească o clipă; nu numaĭ ziua, ci și în noaptea din spre Bobotează, și în aceia a serbăriĭ iarășĭ. «Mulțimea și bucuria poporuluĭ în Țara-Românească la Bobotează», scrie un patriarch asiatic pe la 1650, «întrece tot ceia ce știŭ că se petrece la Curțile celor maĭ marĭ Domnĭ aĭ creștinătățiĭ.» Oastea toată e în picioare, căcĭ e și o serbătoare ostășească, și în jurul Curțiĭ, în drumul spre biserică, pe stradă, pănă tîrziŭ, cît ni maĭ păstrarăm apărătoriĭ, flutură steagurile de mătasă cu Maica Domnuluĭ, cu Sf. Gheorghe, cu bourul și corbul purtînd crucea'n plisc.

După ce se mîntuie slujba în biserică, vine procesia și sfințirea apeĭ. În Țara-Românească tot alaiul merge pănă la gîrlă, Ialomița în Tîr-

www.dacoromanica.ro

goviște, Dîmbovița în Bucureștĭ, — odinioară Argeșul la Curtea-de-Argeș. În Moldova apa e pusă într'un vas de argint aurit, în curte, de spre odăile Doamneĭ. Șese sfeșnice de argint ard împrejur; un copil de casă ține în mînă al șeptelea. Toată lumea e în picioare; la stînga Voevodului e Doamna, copiiĭ lor se află la dreapta; Cămărașul și boieriĭ la spatele lor. În strălucirea geroasă a zileĭ de Ianuar, se înnalță toate prapurile bisericilor, care se înfrățesc cu steagurile ostașilor.

Cadelnița se mișcă de nouă orĭ înnaintea familieĭ domnești, de treĭ orĭ încă înnaintea copiilor. Apoĭ Mitropolitul, urmat de episcopĭ, sfințește apa. Atuncĭ iarăși puștile și tunurile salută, în bucuria obștească. La Muntenĭ, copiĭ se arunc în gîrlă pentru a căuta crucea pe care Mitropolitul a lăsat-o din mînă.

Acum e binecuvîntarea cailor de luptă, — de sigur ca în străvechiul Bizanț, a căruĭ icoană slăbită trăiește încă aicĭ. Un număr de caĭ cu arșale scumpe, împodobite cu aur și mărgăritare, sînt aduși de oameniĭ Comisuluĭ celuĭ Mare, în mijlocul uimiriĭ bucuroase a poporuluĭ. Un călător a văzut în Moldova, la 1647, douăzecĭ și patru de caĭ foarte frumoșĭ pe cari Mitropolitul îĭ stropi cu aghiasmă. Străiniĭ ce încunjuraŭ pe Mihaĭ Viteazul la 1600 avură prilejul să-l vadă serbînd astfel prin stropirea binecu-

www.dacoromanica.ro

IOANES MATTEVS BASSA RABA PRINCEPS VAIVODA TRANSALPINÆ VALLACHIÆ
Hostes terret, & ingenuos uelipsa sola urget Imago;
Quid? si cogat eos, hos quoque respiciat.

MATEÏ BASARAB
Domn al Ţerii-Românești (1631-54).

După o stampă din vremea luĭ.

Reproducere făcută cu cheltuiala d-neĭ Ecaterina G. Cantacuzino.

www.dacoromanica.ro

vîntătoare a cailor Boboteaza aceluĭ an unic, în Alba-Iulia, capitala Ardealuluĭ supus Romînilor.

Maĭ tîrziŭ, această parte din urmă a serbăriĭ se făcu și maĭ bogată. Comisul aduse numaĭ pe *povodniciĭ*, caiĭ de călărie, pe cînd Armașul iĭ trecuse înnainte cu caiĭ de trăsură saŭ *telegariĭ*. Pe ceĭ d'intăiŭ eraŭ suiți tineri boieri, cari nu primiseră încă slujbe. Calul dăruit de Sultan — i se zicea *tablabașa*, nume pe care poporul l-a luat în batjocură, aplicîndu-l oamenilor molĭĭ și înceți, de paradă, — acest cal simbolic al legăturiĭ de vasalitate călca mîndru la sfîrșit, între *ciohodariĭ* saŭ lacheĭ. Maĭ de de mult se făcea un mare haz cînd un Comișel maĭ zburdalnic venia călare pe un catîr, pe cînd un tovarăș al luĭ avea cinstea de a fi purtat de un măgar.

Peste cîteva săptămînĭ, vin Paștile. Din săptămîna mare Domnul dă să-ĭ facă bogata lumînare pe care o va ținea în mînĭ în noaptea de Înviere. Logofătul al treilea alege crucile pe care le va purta familia domnească; tot el merge călare să ducă invitațiile.

Priveliștile încep cu spălarea picioarelor. Joĭ sara, un călugăr bătrîn, sărac, trenturos, cel maĭ umil dintre umilĭ, e spălat cu apa ce cade din argintul ibriculuĭ pe argintul ligheanuluĭ făcut la Brașov, la Danzig, poate în Răsărit chiar, — de

www.dacoromanica.ro

mîna Mitropolituluĭ. El e Iuda; un Vlădică, de obiceiŭ al Buzăuluĭ, înfăţişează pe Petru; alţĭ zece clericĭ împlinesc pe aceiaşĭ laviţă de lemn numărul celor doĭsprezece apostolĭ.

Sara Învieriĭ începe cu sunetul sec al giamparalelor, cu care se îmbată de bucurie copiiĭ, prin curţĭ, pe strade, prin pieţe şi prin cimitire. Spre miezul nopţiĭ se mişcă iarăşĭ alaiul domnesc. Aurul, pietrele scumpe lucesc abia, scurt, în întunerecul nopţiĭ şi a micĭĭ clădirĭ care e biserica Curţiĭ. Cînd lumînările se aprind de fulgerul fericit al Învieriĭ, uşile săpate în lemn în vechiul cadru de piatră se daŭ în lăturĭ şi miĭ de stele mişcătoare prind a zbura în curtea întinsă a reşedinţiĭ domneştĭ. Domnul sărută crucea din mîna Mitropolituluĭ şi Mitropolitul ĭĭ răspunde, sărutîndu-l de treĭ orĭ pe frunte.

III.

Între petrecerile marĭ ale timpuluĭ eraŭ şi alaiurile, serbările extraordinare ale Domnuluĭ şi Curţiĭ. Între ele, maĭ ales alaiul Domnuluĭ noŭ.

Acesta era numit de cele maĭ multe orĭ la Constantinopol. Ce solemnităţĭ se obişnuiaŭ acolo, cum se săvîrşia înştiinţarea nouluĭ numit, cum se ducea acesta la audienţe, cum intra în biserica patriarchală, salutat cu cîntărĭ de bucurie şi slăvire, — aceasta nu trebuie arătat aice.

www.dacoromanica.ro

Primirea stăpînitoruluĭ în capitala sa ne privește singură.

Voevodul e întîmpinat de boierĭ la vadul Dunărĭĭ, la Giurgiu, pentru Muntenĭ, la Galațĭ, pentru Moldovenĭ, dar firește numaĭ de cîțĭva trimeșĭ, dintre sfetnicĭĭ de frunte saŭ prietenĭĭ luĭ cunoscuțĭ, orĭ rude, și nu de toată mulțimea boierilor, cari așteaptă să-l vadă intrînd în Bucureștĭ saŭ în Iașĭ. Al doilea popas îl face la vre-o mănăstire din preajma cetățiĭ de Scaun: la Văcărești, de cînd se înnalță această zidire a luĭ Nicolae Mavrocordat (popasul cel vechiŭ nu-l știm), iar, dincolo, încă din timpurile luĭ Petru Șchiopul, la Galata. Iarăși boierĭĭ vin la stăpînitorul lor, dar tot cîțĭva numaĭ, cu cari se face înțelegerea asupra alaiuluĭ.

Mulțimea nerăbdătoare vede trecînd în sfîrșit «pompa» Mărieĭ Sale. Boierĭ de toată mîna, slujitorĭ, călărĭ și pe jos, merg înnainte și în urma Domnuluĭ. În frunte sînt Hatmanul și Aga, boierĭĭ, ostașĭĭ; apoĭ vin ceĭlalțĭ, «cîte doĭ, cîte treĭ în șireag», după rangul lor. El însuși se înfățișează în portul săŭ cel maĭ scump și maĭ de cinste, care-l arată înnaintea tuturora cine este. Cuca-ĭ stă pe cap, caftanul dat de Sultan e prins în copcă la gît; calul pe care stă e un dar al Împăratuluĭ; de-asupra surguciuluĭ prins într'o floare cu pietre scumpe flutură steagul de Domnie. Aga de Scaun, represintantul Sultanuluĭ, e

www.dacoromanica.ro

la stînga luĭ, locul de cinste în Răsărit. Cîţĭ Turcĭ l-aŭ maĭ întovărăşit, nu se dezlipesc de el în această intrare, oricum, impunătoare şi strălucită, *pitorească* de sigur. Musica turcească sună în tot timpul drumuluĭ, o musică ce nu se aude încă decît la o împrejurare ca aceasta, căcĭ îndată după ceremonie lăutariĭ împărăteştĭ se întorc, bine dăruiţĭ, la Constantinopol.

Alaiul merge de-a dreptul, nu la Mitropolie, ci la biserica, maĭ mică, a Curţiĭ. Acolo aşteaptă Mitropolitul şi toţĭ episcopiĭ. Se face slujba de mulţămită, căreia noĭ îĭ zicem astăzĭ, împotriva bunelor obiceiurĭ ale Bisericiĭ noastre, Te-Deum, după catolicĭ. Dus de supţiorĭ de doĭ episcopĭ, Domnul încunjură pristolul, în timp ce, ca la nunţĭ, se cîntă «Isaia dănţuieşte». Nu se aruncă însă ca la nunţĭ daruri de banĭ, de florĭ, de cofeturĭ celor de faţă; astfel de dărniciĭ s'aŭ făcut la Constantinopol. Îngenunchind pe piatra de la dvera cea mare, care deschide altarul, Voevodul primeşte acum din mînile Mitropolituluĭ mirul sfînt. A maĭ fost uns odată la Constantinopol, de patriarch, dar principiul este că se poate mirui cineva «şi de două şi de treĭ orĭ» cu mirul stăpînitorilor sfinţiţĭ de Dumnezeŭ. Une orĭ Vlădica saŭ unul dintre episcopĭ ţine o cuvîntare, pentru a lăuda însuşirile, totdeauna alese, ale celuĭ ce ţine acum sabia şi topuzul.

Actul al treilea e aşezarea în Scaun. În Divan,

www.dacoromanica.ro

sala cea mare a judecăților din fiecare zi, așteaptă Turcii, cari n'aŭ putut călca pragul bisericiĭ. Două scaune, numaĭ două, sînt gătite acolo. Pe unul va sta Domnul, pe cellalt, la dreapta, Aga, ce ține locul Sultanuluĭ. Dar nicĭ eĭ doĭ nu se așează, ci staŭ «drept» acele scaune de cinste, pe cînd la spatele lor se înșiră rudele domnești și toată boierimea cîtă poate încăpea, precum și clerul înnalt, și chiar negustorĭ de frunte. Domnul sărută firmanul cu slovele aurite care cuprinde numirea sa; un Turc — maĭ tărziŭ Divan-Efendi, «domnul judecățiĭ», judecătorul Turcilor ce vin în țară, — cetește actul în turcește. Nimenĭ nu înțelege nimic, și nicĭ nu e nevoie să înțeleagă, căcĭ cuprinsul e neschimbat; dar cea maĭ mare luare aminte și tăcere, «mîlcomire» domnește. Cînd s'a mîntuit cetirea sfintelor cuvinte, pornesc puștile, tunurile, musica turcească, cea de țară, «surlariĭ, trîmbițașiĭ, doboșiĭ» saŭ toboșariĭ; clopotele vuiesc în tot orașul. Mare cacofonie solemnă. Pentru înțelesul celor de față, firmanul e cetit acum pe românește, de pe o tălmăcire scrisă cu slove marĭ, pe hîrtie largă, groasă, lucie răsăriteană, de Marele-Vistiernic saŭ altul dintre boierĭ. Acum și Domnul și Aga staŭ în jețurĭ. Cînd și a doua cetire s'a isprăvit, e rîndul împărțiriĭ de caftane saŭ chiar de blănĭ la Turcĭ și la creștinĭ. La urmă, se bea cafea în Spătărie.

www.dacoromanica.ro

Une ori chiar în aceiaşi zi, altă dată peste cîteva zile, nu rare ori şi după cîteva săptămîni, Domnul stă în Spătărie şi face dregătorii ceĭ noĭ, îşĭ alege şi orînduieşte Sfatul. E obiceiul după aceasta să-şĭ şi ospăteze «Ministeriul». Ospăţul se face după regulele pe care le cunoaştem. Afară, «Curtea se foarte veseleşte», iar ceĭ dinnuntru nu maĭ puţin. Une orĭ, de multă veselie a vinuluĭ vechiŭ, boierii iese la joc. Astfel, cînd Nicolae Mavrocordat a venit în Moldova ca Domn a doua oară, în 1711, s'a «giucat în casa cea mare», dîndu-se mesele la o parte. Vodă, care nu era aşa de străin, nicĭ aşa de fudul cum se crede, a mulţămit dănţuitorilor, dîndu-li postavurĭ bune şi atlaze strălucitoare.

Cînd Domnul a fost ales în ţară, în urma morţiĭ înaintaşuluĭ săŭ, unele amănunte se schimbă, neapărat. Primirea la vaduri, conacele, întîlnirea la mănăstirea de lîngă Capitală nu se maĭ întîmpină. Dar boierimea toată şi mult norod se adună pentru alegere şi aclamaţie. Alesul merge şi la Mitropolie înnainte de a fi miruit în biserica de la Curte. Aicĭ, la Mitropolie, i se pune pe umerĭ un caftan oarecare, în aşteptarea celuĭ împărătesc. Dacă un Turc de samă e acolo şi dă pe al luĭ, atîta maĭ bine: pare că tot e ceva din sfinţenia voinţiĭ împărăteştĭ, faţă de care nu se încape nicĭ-o împotrivire. Fiind vorba de o faptă cu izbînda nesigură, Domnul are grijă

www.dacoromanica.ro

să ceară une orĭ jurămîntul prin graiŭ și scris de la toțĭ boierĭĭ. Cînd Sultanul s'a învoit cu numirea și i-aŭ plăcut, decĭ, darurile trimese, primirea firmanuluĭ se face iarășĭ cu o mare pompă, căcĭ acuma se capătă, de fapt, temeiul puterĭĭ. Voevodul și Curtea luĭ iese înaintea trimesuluĭ destul de departe, avînd une orĭ — aceasta nu strică față de niște stăpînĭ așa de vicleni! — și «toată oastea». Nu e încă vremea de înjosire în care ceremonialul impune ca Domnul românesc să sărute scara caluluĭ pe care călărește un Pașă cu treĭ tuiurĭ și să-ĭ meargă apoĭ pe jos înnainte pănă-l poftește acesta să încalece, — dar Aga e întîmpinat cu o cinste deosebită. La întîlnirea cu dînsul, Vodă primește pe cap cuca. Numaĭ acum se face în Divan cetirea firmanuluĭ, în mijlocul «mîlcomirĭĭ», și o nouă descărcare de pușcĭ și tunurĭ întovărășite de musică. «Și de atuncĭ înainte se știe Domn adevărat.» În ţocmaĭ așa se face la înnoirea din treĭ în treĭ anĭ a Domnieĭ, afară de casul cînd Domnul e chemat la Poartă chiar ca s'o primească și adese orĭ primește în loc petecul negru al mazilieĭ.

Doamna nu-și face nicĭ-o dată intrarea odată cu soțul eĭ, ci zăbovește măcar cîteva zile, potrivind așa încît să sosească maĭ tărziŭ. O primesc jupănesele, soțiile boierilor, în cociĭ și rădvane, și o duc la Curte de-a dreptul, unde-și

www.dacoromanica.ro

iea în primire odăile ei. Ea nu va mai ieşi decît la serbătorile cele mari ale Bisericii saŭ în primblări «pe uliţă, la feredeŭ» — la baia turcească, şi la noi, ca şi în tot Răsăritul, un adevărat club femeiesc —, «pe la mănăstiri şi pe la vii şi primblări». Carăta Domnească e urmată de ale tovarăşelor de petrecere, purtînd haine de «şahmarand», de «canavițe», de «belacoase», «odoare» şi «sălbi de galbeni», iar pe cap «şlicuri de sobol». Seimeni, Vorniceï, Comişi călăresc în jurul trăsurilor. La întoarcere, Doamna împarte daruri jupăneselor.

Domnul mai dă serbări supuşilor săi, cari le aşteaptă mai mult de la dînsul. De Sf. Gheorghe, după moda turcească, şi ea însăşi o veche modă bizantină, se scot caii domneşti la iarbă, la «ceair». Vodă însuşi a ieşit cu acest prilej la întăia primblare de primăvară, pe la mănăstiri, de care sînt pline vecinătăţile amînduror Capitalelor. Mieï fripţi se împart slujitorilor; la biserică s'a trimes de la Curte un miel fript, în loc de colivă. Iată acum, pe cîmpul încheiat cu iarbă, apărînd un «steag de Arnăuţi», mîndri Albanesi cu mustăţile negre dîrze şi şuşaneaua de-a curmezişul spatelor; iată vechii Seimeni, ostaşi cu plată. După ei vin *telegarii*, caii de trăsură: pegi, murgi, roibi, albi, negri, şargi, suri, împărţiţi la «carăta Domnului», a Doamnei, pe

www.dacoromanica.ro

la boierĭi marĭ; într'un catastif de pe la 1670, am numărat 90 de caĭ din această rînduială. Armașul și ajutorul său deschid al doilea «șirag», urmați de trîmbițași și *sîrmacĭ*, «răsunînd în trîmbiță și surlă». Vin *povodnicĭi*, caĭi de călărie, și armăsarĭi, ținuți de Comișeĭ și Seimenĭ, toți înfășurați în stofe scumpe, maĭ ales calul Sultanuluĭ, învelit în «taftă năramzie», ca năramza. Comisul și ajutorul său încheie defilarea: el dă și ospățul cel mare pentru ziua aceia.

Altă dată, sînt oaspeți de primit: foarte rare orĭ un Sultan, un Han al Tatarilor, înnaintea cărora se cade în genunchĭ, dese orĭ Pașĭ, întîmpinați cu neobișnuită supunere. Nu lipsesc, cum am văzut, solĭi creștinĭ, pe cari-ĭ primește, departe cîteva ceasurĭ, Hatmanul, și-ĭ salută în margenea orașuluĭ Postelnicul. Palatinul de Culm, care sosi la Iașĭ în 1677, Domn fiind Antonie-Vodă Ruset, se învrednici chiar a vedea pe Domn în locul Hatmanuluĭ. Boierĭi toți sînt lîngă dînsul și, făcîndu-se cerc, salută. Oastea e aproape întreagă: 20 de companiĭ, de «steagurĭ» de călărași, șese de Seimenĭ pe jos, șese de alți pedestrași; un mare steag roșu se înalță din mijlocul lor; trîmbițele, surlele sună. Corturile sînt făcute din jos de frumoasa mănăstire nouă a Cetățuiĭ. În audiența de a doua zi, Trimesul polon găsește într'o odaie frumoasă,

www.dacoromanica.ro

«zugrăvită după moda olandesă», un divan, tot frumos, acoperit cu covoare scumpe, şi sticluţele cu vutcă, patru la număr. Se ieaŭ dulceţĭ şi se prînzeşte în acea *cămară*. Peste 70—80 de anĭ, Mateĭ-Vodă Ghica primi tocmai în acelaşĭ fel pe alt mare sol polon mergînd la Poartă, contele Mniszek. Dar el nu prînzi numaĭ faţă în faţă cu Domnul, ci la o masă de 400 de tacîmurĭ, «fără bună rînduială». Ca adaus la plăcerile mîncărĭĭ şi băuturiĭ, se făcu danţ, de dănţuitorĭ de meşteşug însă, cari veniră cu lăutariĭ lor obişnuiţĭ, şi distrară lumea după cafea.

Une orĭ Domnul merge la hram. Egumenul saŭ preoţiĭ îl poftesc, aducîndu-ĭ un dar obişnuit pentru aceasta: cafea şi zahăr. În curtea bisericiĭ: Sf. Paraschiva, Sf. Spiridon maĭ tîrziŭ, la Iaşĭ, se întind *saivane*, locurĭ de coborîre pentru stăpînitor. Doamna, viind deosebit — nu se pot închipui ceĭ doĭ soţĭ domneştĭ împreună, — are şi ea primirea eĭ. Din «Cămară» se daŭ anumite pomenĭ cu acest prilej.

Saŭ se face un Vlădică noŭ. Din vechiŭ, Domnul stătea de faţă la biserică, într'un scaun roşu, lîngă Mitropolit, la hirotonisire. El primeşte apoĭ pe ales în Spătărie. De aicĭ episcopul, Mitropolitul iese pentru a străbate stradele Capitaleĭ pe un cal împodobit cu «astar»; musica Domnuluĭ cîntă, şi clopotele tuturor bisericilor sună.

www.dacoromanica.ro

Pe urmă însă fu introdus obiceiul de a se aduce episcopul cel noŭ în carăta Curțiĭ. Tot în Spătărie se face ceremonia de recunoaștere și întărire. Vistierul-cel-Mare dă mantia și Vodă cîrja, pe care o aduce cu capul gol și o dă sărutînd mîna păstoruluĭ sufletesc. Ceva din acest obiceiŭ a rămas și pănă în zilele noastre. Și la sfințirea de bisericĭ, Domnul e poftit une orĭ, și iea parte, îndeplinind funcțiune de archiereŭ.

Din cînd în cînd, se daŭ vînătorĭ marĭ. Odinioară Domniĭ, cînd nu aveaŭ războiŭ, străbăbăteaŭ țara în lung și în lat, prigonind dobitoacele și miluind cu dreptate bună pe oamenĭ. Acuma e hotărît că vînătorile de etichetă nu se cuvin a se face decît înnaintea celor patru posturĭ. Miĭ de țeranĭ sînt aduși pentru a stîrni vînatul și a-l ucide. Un preț e pus pe orĭce cap de fiară saŭ de sălbătăciune: 25 de aspri iepurele, 60 vulpea, 80 rîsul, un leŭ mistrețul, un galben ursul. Sînt de față toți boieriĭ, pe cari i-a chemat Domnul, și la o vînătoare de după Crăciun prin 1760, se înșiră în program Marele-Armaș, Marele-Păharnic, Marele-Comis, Marele-Căpitan de darabanĭ, Marele-Stolnic, Marele-Medelnicer, maĭ mulți boierĭ de a doua treaptă și a treia, vătafiĭ de aprozĭ și de copiĭ, mazilĭ, armășeĭ, păhărniceĭ și multă gloată. Vînatul se împarte între vînătorĭ; pieile și blănile le ieaŭ *paicĭĭ*, ce încunjură pe Domn.

www.dacoromanica.ro

Cînd pleacă la războiŭ saŭ în cercetarea hotarelor, cînd trece de la o Capitală la alta, Domnul desfăşură o strălucită pompă, pe care abia ni-o putem închipui astăzi. Merg, pe vremea luĭ Vasile Lupu, 3.000 de călărĭ, 2.000 de pedeştri. Domnul are înnaintea sa cele două tuiurĭ: suliţĭ avînd în vîrf semiluna, un glob şi o coadă de cal, semnul oricăreĭ dregătoriĭ la Turcĭ. Urmează fiiĭ Domnuluĭ, dacă-ĭ are şi sînt cu el. În veşminte strălucite, călăreşte Domnul; paicĭ pe jos încunjură calul, cu mîna pe gîtul luĭ; comişeĭ, vre-o douăzecĭ, aŭ părul lung, haine roşiĭ cu stele de argint aurite în el; cu dînşiĭ împreună merg vătafiĭ. Postelnicul, cu toiagul de argint în mînă, stă gata să primească poruncĭ. Spătarul e în urmă, cu armele ştapînuluĭ: sabia de tăiat şi buzduganul de strivit. Copiiĭ de casă, păhărniceiĭ, stolniceiĭ — slujbaşĭ tinerĭ — zburdă acum, înnaintea mareluĭ steag al Domnieĭ, dat de Sultan. Tabulhanaua cîntă saŭ, cum se zicea pe atuncĭ, cu atîta dreptate, *bate*. Boieriĭ, îmbrăcaţĭ cît pot maĭ bogat, merg după rangul lor. După eĭ se duc *şetrile*, corturile, supt porunca Mareluĭ-Şătrar, care comandă şi tunurile. 10—12.000 de oameni, grosul oştiriĭ, se desfăşură, în destul de bună orînduială, pe urmă.

Dar, la orĭ-ce mişcare prin oraş, Domnul nu poate merge singur şi nu poate atinge pămîntul: trebuie să fie călare şi încunjurat. A-

www.dacoromanica.ro

ceasta se vede necontenit, de la Ștefan Tomșa al II-lea (1611), care aleargă în veșminte roșiĭ cu buzduganul în mînă, între 500 de pușcașĭ, pînă la Fanarioțĭ, carĭ trec în mijlocul unuĭ buluc de Arnăuțĭ sălbatecĭ. Gașpar-Vodă Gratiani întră în tabăra polonă la 1620 între o sută de ostașĭ pe jos. Îl încunjură maĭ de aproape 17 satîrgiĭ (halebardierĭ) bărboșĭ, șese Armașĭ cu cizmulițe galbene, lungĭ haine roșiĭ și iș̦lice de urșinic galben, puse la o parte și împodobite cu steluțe de argint; tolbe atîrnă din largile cingătorĭ de argint; arcele sînt prinse de umăr, împreună cu buzdugane argintate. Cît privește pe Domn, calul său pag are frîie de argint suflate cu aur, late de treĭ degete și bătute cu pietre scumpe. Veșmîntul său, de brocard de argint albastru, se coboară pînă la glesne; peste dînsul e aruncată o îndoită mantie de catifea roșie blănită cu samur; la fel e cuca. Șeaua roșie, de Persia, are coburĭ și scărĭ de argint aurit, și de la dînsa atîrnă scumpul buzdugan.

Înnaintașul luĭ Gașpar îșĭ îmbrăcă pînă și aproziĭ de Divan cu urșinic, blănĭ de jder și vulpe de Mosc la cabaniță. Era, scrie Miron Costin, «de tot zburdată podoaba Curțiĭ» și Domnul nu suferia nicĭ la boierinașĭ «haine cevașĭ proaste».

Orĭce mișcare a Domnuluĭ e decĭ un fel de sărbătoare a ochilor, o bucurie a mulțimilor.

www.dacoromanica.ro

IV.

Un alt șir de petreceri sînt acelea pe care le cere viața de familie, foarte strînsă, foarte unită și iubitoare pe acele timpuri.

N'avem știri asupra botezurilor de odinioară. Se vede însă că ele eraŭ foarte cercetate și împodobite cu ospețe. Nașul dăruia de multe ori moșiĭ întregĭ finuluĭ, pe care-l privia ca pe fiul săŭ.

În nuntă se întîlnesc toate datinile poporuluĭ, înfrumusețate prin bogăție și putere la clasele stăpînitoare. După înțelegerea cu petitoriĭ — căcĭ tineriĭ se căsătoresc, dar nu se cunosc, și, dacă se vor iubi, se vede pe urmă —, o Duminecă e hotărîtă pentru sărbătoare. Cu treĭ, cu șepte zile înnainte, încep însă ospețele, de-o parte pentru bărbațĭ, de alta pentru femeĭ; și o casă de socri și cealaltă sînt îndatorite la aceasta și caută a se întrece. În toate aceste treĭ zile, lăutariĭ cîntă 'n zorĭ la fereasta mireluĭ și la fereasta mireseĭ. Cînd vre-o nuntă domnească e să se facă la țară, se gătesc «divanurĭ, case, cerdace», așa încît un noŭ sat pare că răsare în mijlocul cîmpuluĭ.

Vineri și Sîmbătă sînt mese marĭ. Persoanele poftite, și maĭ ales femeile, aduc multe, felurite și adese orĭ scumpe daruri, pe care le poartă în urma rădvanelor un întreg șir de slugĭ. Anume:

www.dacoromanica.ro

«un berbece viŭ adus după gît», mieĭ în brațe, cobilițe cu găinĭ, curcanĭ, gîște, rațe, buțĭ de vin, coșulețe cu colacĭ și coșulețe cu poame, — și unele și altele acoperite cu «fachiole» saŭ mărămĭ de mătasă cusute cu florĭ în cele patru colțurĭ.

Ospățul, în casă orĭ în grădină, se dă după datinile celuĭ de la Curte, pe care-l cunoaștem. Țiganiĭ cîntă necontenit. Cîte un pehlivan saŭ caraghios, Turc de neam totdeauna, saŭ «Harap», bucură pe ceĭ de față prin isprăvile, schimele și vorbele luĭ. Ca să-șĭ poată face cineva o părere despre meșteșugul lor, care nu putea să lipsească la nicĭ-o nuntă de samă, lăsăm să urmeze descrierea pe care o dă un privitor uimit, Constantin Căpitanul Filipescu, care vorbește în Cronica sa despre logodna luĭ Ștefan fiul luĭ Radu-Vodă Leon cu Catrina luĭ Duca-Vodă din Moldova:

«La care logodnă aŭ fost aicea în țară cu mare veselie; aŭ făcut multe ospețe, multe jocurĭ; care se potrivia cu o nuntă domnească, iar nu logodnă. Strîns-aŭ toată boerimea țerĭĭ cu toate jupănesele și aŭ întins corturile în deal de spre Mihaĭ-Vodă, în drumul Cotrocenilor: acolo făcea ospețe în toate zilele. Adus-aŭ pehlivanĭ de ceĭ ce joacă pe funiĭ, și de alte lucrurĭ: adusese și un pehlivan hindiŭ harap, carele făcea jocurĭ minunate și nevăzute pre locurile noastre:

www.dacoromanica.ro

iute om era şi vîrtos. Lîngă altele, de nu le putem lungi, făcea acestea maĭ ciudat: punea de rînd opt bivolĭ şi se răpezia iute, şi, sărind peste eĭ, se da în văzduh peste cap, şi cădea în picioare de ceia parte. Alta, un cal domnesc, gras, mare, îşĭ lega chica de coadă-ĭ, şi-l bătea Comişelul cît putea, şi nu-l putea să-l mişte de loc. Alta, un copac mare din pădure adusese, şi, înfipt, s'aŭ suit pe dînsul ca o maimuţă; decĭ, după multe jocurĭ ce aŭ făcut sus în vîrfu-ĭ, s'aŭ slobozit de acolo cu capul în jos şi aŭ dat în picioare. Alta, un tulpan lung de mulţĭ coţĭ, îl ţinea oamenĭ în mîinĭ, cît era, şi se repezia iute, şi mergea călcînd pe tulpan, şi nu se afunda. Alta, se prindea mulţĭ oamenĭ cîte doĭ în mînĭ, şi făcea chip ca de o bute cu mînile, şi maĭ lung, şi se repezia iute, şi intra cu capul prin gaura aceia, şi nu-l simţia oameniĭ, şi de ceia parte cădea în picioare. Ca acestea multe făcea, care nu le ţinem minte.»

După al doilea rînd de bucate, mirele-şĭ alege *călţunarul*: el va merge în casa miresei pentru a-ĭ duce *călţunii* de mătasă albă cu florĭ şi mărgăritare, precum şi un işlic cu pietre scumpe, un inel şi o salbă. Ţiganiĭ cîntă înnaintea luĭ, mireasa-l primeşte în cămara unde ea stă la o parte de veselia zgomotoasă a ospăţuluĭ din casa eĭ; la dreapta şi la stînga-ĭ staŭ cîte şese prietene, cu reţele de mărgăritare în cosiţe. În-

www.dacoromanica.ro

CONSTANTIN BRÎNCOVEANU
Domn al Țerii-Românești (1688-1714).

După o stampă dintr'o carte grecească de pe vremea lui

Reproducere făcuta cu cheltuiala d-nei Ecaterina G. Cantacuzino.

www.dacoromanica.ro

dată ce darul a fost primit, solul e răpit în odaia unde se petrece, și aicĭ trebuie să bea atîta timp cît se închină, de unul și de altul, în sănătatea luĭ. Trebuie să fie om tare ca să se poată întoarce singur acasă.

La rîndul săŭ, cu alțĭ lăutarĭ, mirele pleacă, pe jos, între prietenĭ, și merge la nun, ținîndu-și capul descoperit pe stradă. Darul pe care-l aduce celuĭ ce-l va cununà a doua zi, e un rînd de blănurĭ și un covor.

A doua zi drumurile ce unesc cele două case și acele ce duc la biserică sînt împodobite cu brad. Pe această cale de veșnică verdeață merge mirele, cu o întreagă ceată de tinerĭ împodobiți, prieteniĭ și tovarășiĭ săĭ de vrîstă. Cîțiva Seimenĭ în haine roșiĭ sînt ceruți de la Vodă eĭ deschid alaiul. Mirele poartă veșmîntul săŭ cel maĭ scump, cu dolmanul de blană aruncat pe umăr; surguciul flutură de-asupra işliculuĭ. Caiĭ strălucesc de aur și de pietre scumpe.

Se merge întăiŭ la nun, care se alipește la acest alaiŭ vesel. călărind, cît de bătrîn să fie, la dreapta mireluĭ. Nuna, care a venit în trăsură cu șese caĭ, așteaptă în casa mireseĭ, unde încă de dimineață fete maĭ sărace, din vecinĭ, joacă necontenit hora. Mirele rămîne în mijlocul curțiĭ, și îndată nuna, urmată de nun și de toțĭ nuntașiĭ, se scoboară din cerdac, aducînd mireasa, a căreĭ față e ascunsă de un lung văl

www.dacoromanica.ro

de mătasă cusută cu florĭ. Acum și mirele, întorcîndu-ĭ înnapoĭ spre casă, merge înnăuntru, ca să asculte *oraţia* urărilor și luarea de rămas bun în mijlocul lacrimilor.

Iarășĭ alaiul se alcătuiește pentru drum. Ca pe o pradă, mirele viteaz duce în rădvan pe mireasă: cînd ea suie scara, nuna, care o întovărășește, zvîrle un covrig și un păhar cu vin; înnaintea mireluĭ, altă urare de bielșug, s'a vărsat o cofă cu apă. Seimeniĭ roșiĭ strălucesc în frunte, surguciurile războinice flutură, scînteĭ se desfac din nenumăratele juvaiere; Țiganiĭ, neobosiţĭ, cîntă.

În biserică, banĭ, de aur saŭ de argint, sînt aruncaţĭ pe covorul ce s'a întins pentru ca să îngenunche miriĭ. O ploaie de banĭ, de cofeturĭ, de nucĭ, de castane, cade asupra celor de față: o plătește nunul, care are și grija covoruluĭ, a făcliilor, a ișliculuĭ de ginere. Dacă e o nuntă domnească, ea se mîntuie aicĭ la biserică în pocnete de puștĭ și tunurĭ.

Urmează cel din urmă și maĭ mare ospăţ, la mire acasă saŭ la socri. Danțul începe în casă, trece în curte și se întinde une orĭ pe stradă: două șiruri împodobite îșĭ staŭ față în față și bat pămîntul în horă, mișcîndu-se, cînd la dreapta, cînd la stînga. Șirul bărbaţilor are în frunte căpetenia joculuĭ, un bătrîn boier, cu toiagul în mînă; apoĭ vine nunul și, în al treilea rînd, mi-

www.dacoromanica.ro

rele; între femeĭ stă în frunte nuna, avînd lîngă dînsa mireasa.

Cîte o nuntă mare ținea două și chiar treĭ săptămînĭ, cu masa întinsă 'n fiecare zi, de dimineața pănă sara. Cînd se face ziuă, bucătariĭ aduc un cocoș fript cu pene, și unul din eĭ cîntă *cucurigu* supt masă. Dar a doua zi se începe lunga petrecere a unor timpurĭ sănătoase și voioase.

În Moldova, încă de Duminecă se face cetirea foiĭ de zestre; ea cuprinde moșiile, vitele, tot temeiul gospodărieĭ și cele maĭ scumpe podoabe, care trec astfel, fără a se învechi, din neam în neam. Într'o foaie din 1678, găsim astfel, ca îmbrăcăminte: paccele de sobol, sucne de șahmarand și tabin, de atlaz, de hataià, de adamască, tămbare și habacie de șahmarand, năfrămĭ de mînĭ (ștergare), năfrămĭ de brîŭ (batiste), cămășĭ «cu sîrmă» (fir) și «cu mătasă», cămășĭ «de feredeŭ» (saŭ de baie), brîie. Apoĭ, albiturĭ: peșchire de mătase roșie cu fir, șervete «cu fir» și «cu mătasă», cearșafurĭ tot «cu fir» și «cu mătasă», perne «de urșinic cu fir», pilote de atlaz, plapome de șahmarand, poloage «de atlaz cu fir». Juvaiere de tot felul: salbe, lanțurĭ, brățărĭ, sarje, inele, lefturĭ, «gherdane de coral», cununĭ de aur cu pietre scumpe, tecĭ și *cepse*, *coboace*, cățuĭ de afumat, «ploscuțe de apă de trandafir». Ca unelte casnice, cîteva

www.dacoromanica.ro

de metal, pe atuncĭ foarte scumpe: «linguri de argint poleite», piuliţi de Braşov, tot poleite, talere (puteaŭ fi de argint saŭ cositor). Nu lipsesc covoarele persane. În sfîrşit, sînt darurile *voiniceşti* către mire: rafturĭ, săbiĭ, caĭ de călărie, telegarĭ pentru rădvane, hamurĭ, cuhniĭ şi rădvane.

După cetirea actuluĭ, soţiĭ plecaŭ în «cale albă». În Joia următoare, părinţiĭ mireseĭ vin de-ĭ văd în «calea pre mare», şi tînăra soţie-ĭ primeşte cu mărama albă pe cap.

În Ţara-Românească, ospăţul de Duminecă se dă în casa mireluĭ. Lunĭ, el pleacă la nun, ducîndu-ĭ vutcă şi cofeturĭ. Întorcîndu-se acasă, el află aicĭ şi pe părinţiĭ soţieĭ luĭ, şi îndată, cum staŭ la masă, numaĭ eĭ patru, lăutariĭ vestesc sosirea talerelor, păharelor, mărămilor, gospodărieĭ întregĭ. Hainele şi juvaierele, mobilele, am zice — aşa de puţine! — aŭ sosit încă din ajun, odată cu sara.

Maĭ rămîn «calul de ginere» şi rădvanul, care se dăruiesc Joia, cînd ceĭ doĭ tinerĭ prînzesc întăia oară la aceiaşĭ părinţi aĭ nevesteĭ.

Alaiurile de îngropare întreceaŭ şi ele cu mult obiceiurile simple, practice şi grăbite de astăzĭ. Moartea uneĭ rude domneştĭ aduce deschiderea maĭ tuturor închisorilor, o largă iertare pentru mîntuirea sufletuluĭ celuĭ răposat. Seimenĭ, dără-

www.dacoromanica.ro

banțĭ, Cazacĭ merg înaintea lunguluĭ șirag ce întovărășește pe acel ce este să se îngroape. Trupul zace într'un sicriŭ descoperit pe care-l încunjură rude, boierĭ de aceiașĭ treaptă. Semnele dregătorieĭ, o sabie cu vîrful în sus, sînt duse înnaintea luptătoruluĭ și sfetnicilor. Țigance plîngătoare, cu glas puternic și putință de a născoci tot alte plîngerĭ, hrănesc jalea celor de față. Pomenile sînt cu adevărat mărețe.

Cît privește *doliul*, Nicolae Mavrocordat a mers după sicriul soțieĭ sale Pulheria în haine roșiĭ. Ceĭ maĭ mulțĭ văpsesc numaĭ hainele vechĭ în negru. Și caiĭ se îmbracă în negru, și, ca să plîngă, li se ung ochiĭ cu ceapă. Pănă pe la 1700 se maĭ ținea încă vechea datină ca aceĭ ce jelesc, să meargă un număr de zile cu capul descoperit.

Și ca adevărate distracțiĭ, vesele, fără scop serios saŭ trist, mărgenite în casă, ce era?

Foarte puțin și foarte grosolan.

Am văzut ce eraŭ pehlivaniĭ și pehlivăniile. «Represintațiile» lor sînt însă numaĭ de zile marĭ. În celelalte, la serbătorile obișnuite, iată cam cĕ se născocește pentru plăcere:

E jocul *geriduluĭ* saŭ al disculuĭ, prin care călărețiĭ cearcă să nemerească ținta cu o mică suliță de fier. Strassburg l-a văzut încă în Bucureștĭ la 1632, dar el nu fu cultivat multă

www.dacoromanica.ro

vreme. Domnul răsplătia cu daruri pe aceĭ ce nemeriseră.

E apoĭ jocul banuluĭ. Un Ţigan dat pe faţă cu funingine vine în odaia de oaspeţi şi, cu mînile la spate, cearcă să iea nişte gologanĭ ascunşĭ într'o grămăgioară de făină. Cine nu poate, face loc altuia, tot Ţigan şi tot uns cu funingine. Alte orĭ, banii sînt lîngă o lumînare aprinsă, cu saŭ fără făină împrejur.

E în sfîrşit jocul ouluĭ, care atîrnă de o sfoară şi pe care Ţiganul trebuie să-l iea fugînd.

Şi atît.

V.

E puţin de adaus în ceia ce priveşte influenţa turcească, şi iată de ce.

Ea atinge numaĭ viaţa acelor cari trăiesc în strînse legăturĭ de toate zilele cu răspînditoriĭ eĭ. Boierimea care nu stă la Curte capătă maĭ puţin această nouă spoială străină. Dincolo de margenile boierimiĭ, ea nu se simte de loc.

În ce stă această influenţă?

Ea nu priveşte datinile de familie, care până tărziŭ rămîn acelea pe care le-am schiţat maĭ sus. Dar ea îmbogăţeşte, ca lux, ca feluri me de amănunte, ceremoniile, alaiurile oficiale. Slujbaşiĭ sînt maĭ mulţĭ şi numele turceştĭ ale celor noĭ dintre dînşiĭ: *muhurdarĭ*, *divictarĭ* arată de

www.dacoromanica.ro

GRIGORE DIMITRIE GHICA
Domn al Țerii-Românești (1822-8).

După o stampă din vremea luĭ.

Reproducere făcută cu chelluiala d-neĭ Adina Olănescu, născută Ghica.

www.dacoromanica.ro

unde s'a făcut împrumutul. Costumul turcesc, viața sedentară, molatecă a Turcilor, desăvîrșita zăvorîre a femeilor par'că trebuie să învingă.

Un alaiŭ din această vreme e ceva maĭ încărcat, dacă nu maĭ bine orînduit decît alaiurile vechĭ. Măreția de altă dată s'a mărgenit acum numaĭ la pompă, și aceasta trebuie să fie decĭ orbitoare. Pe la 1820, popasul Domnuluĭ la Văcărești e o ceremonie deosebită, la care ieaŭ parte și toțĭ episcopiĭ. Cînd se face intrarea în oraș, Aga merge în frunte, cu podariĭ, breslele (ca la Constantinopol), Arnăuțiĭ. Vornicul de oraș îșĭ aduce zapciiĭ, apoĭ pe negustorĭ, pe crainicĭ saŭ telalĭ și pe judecătoriĭ starostieĭ. Cu Hatmanul trec zapciiĭ de Divan și Aproziĭ. Lîngă baș-beșleaga — care poruncește *beșliilor*, ostașĭ de poliție turcești — e Portarbașa, portăreiĭ beiliculuĭ — gazda Turcilor — și toată Turcimea cealaltă. Spatarul duce, între rămășițele Seimenilor, tuiurile, care sînt treĭ, dar nu fac cît cele două de odinioară. Armașul are cu el nu maĭ puțin decît 500 de lăutarĭ, cîțĭ sînt de toțĭ în oraș. Vin doĭsprezece caĭ domnești și Comisul. Boierimea trece cuișlicele umflate pe cap. Secretariul turcesc al Domnieĭ, Divan-Efendi, merge în acelașĭ rînd cu beizadelele. Iarășĭ apare fantoma Domnuluĭ trecător intre peicĭ, pe calul *tablabașa*, supt steagul Sultanuluĭ. Spatarul ține sabia cu topuzul și, ca la Constantinopol, Camărașul-

www.dacoromanica.ro

cel-Mare aruncă parale prostimiĭ. Tot ca la Constantinopol, se face, ca semn de veselie, un *curban-bairam*, o jertfă de berbecĭ, şi aceasta chiar la scările bisericiĭ, unde a fost miruit beiul, «Curtea Veche». Întovărăşită de Vornicul eĭ, care se chiamă acum Vornicul haremuluĭ, Doamna se învredniceşte de acelaşĭ fel de cinste. Şi mehterhaneaua cîntă!

Se maĭ văd înnoirĭ şi în jocurĭ. S'a mîntuit acum cu hora de la Curte; o bucată de timp, nu se maĭ dănţuieşte acolo, femeile neputînd să vadă alţĭ bărbaţĭ decît pe aĭ lor şi rudele lor bărbăteştĭ. Ţiganiĭ luĭ Brîncoveanu nu-şĭ maĭ pîrlesc părul şi sprincenele. Jocurĭ curat turceştĭ se întîlnesc însă, fără ca pentru aceasta ele să fie maĭ presus de vechile ţigăniĭ. «Giurgina», care se cînta la Curtea luĭ Nicolae-Vodă Carageà, pare să nu fi fost altceva decît o grosolană necuviinţă, ce avea însă darul de a însenina pe bătrînul stăpînitor, care-şĭ făcuse maĭ toată viaţa în Constantinopol. Măria Sa maĭ găsia plăcere şi în jocul păpuşilor. În sfîrşit, o «trupă» de ceauşĭ şi alţĭ slujitorĭ grecĭ aĭ Domnieĭ, îmbrăcaţĭ turceşte şi chiar europeneşte, veniaŭ după masă, pe o scenă improvisată, ca să spuie giumbuşurĭ în bucăţĭ de frase luate din toate limbile.

www.dacoromanica.ro

VI.

Iată acum vremea nouă, adusă de ocupațiile străine și de legăturile cu Europa.

Lăsînd neatinse ceremoniile de Stat, serbările bisericești și, în parte, datinile de familie, această înrîurire apuseană, «evropienească», ziceaŭ strămoșiĭ, înlăturâ foarte răpede o viață de societate așa de puțin dezvoltată în ceia ce privește plăcerile propriu zise și puse în locul eĭ obiceiurile pe care le răspîndise, timp de două-treĭ veacurĭ, Curțile moderne.

N'am putea spune cînd anume Domniĭ și boieriĭ romînĭ din veacul al XVIII-lea se supuseră acestuĭ curent noŭ, dar biruința luĭ apropiată putea să se prevadă încă de prin aniĭ 1760-70, cînd formele francese prind a ne ispiti și cîștiga, odată cu sosirea dascălilor de franțuzește — un Carra, un Ledoulx — pentru copiiĭ de boierĭ. Pacea de la Cuciuc-Cainargi și introducerea epitropieĭ consulilor europenĭ corespund iarăși cu începutul acesteĭ nouă viețe socialĭ. În 1773, cînd regele Romanilor Iosif veni la Brașov, unde eraŭ grămădiți pribegiĭ muntenĭ, el dori să-ĭ vadă și-ĭ pofti la o «assemblée», care se ținu în casa generaluluĭ de acolo: jupănesele vor fi venit numaĭ cu oarecare sfială și vor fi fost uimite văzînd că Iosif stă de vorbă cu dînsele.

La 1784, decĭ supt Domnia aceluiașĭ Nicolae

www.dacoromanica.ro

Carageà, care era încîntat de păpușĭ, de *giurgina* și de «teatrul» ceaușilor, un călător, de neam nesigur, dar care scrie în franțuzește, Petty, cunoscut al poetuluĭ Văcărescu, petrecu cîteva zile la Bucureștĭ, și el povestește astfel cel d'intăiŭ bal românesc, românesc curat — și nu rusesc saŭ nemțesc, dat de ofițerĭ străinĭ pe pămîntul nostru —, despre care avem știință pănă acum:

«Ierĭ seara, am fost la un bal dat pentru nunta unuĭ boier. Sala era plină de lume. Eraŭ multe doamne îmbrăcate grecește și românește; găteala lor era foarte bogată și bine împodobită cu diamante și alte pietre scumpe. Totul îmĭ pare o magie. Totul era pentru mine o altă lume. Fiecare lucru era noŭ, și mi-a plăcut. Nevasta mea și fiica aŭ jucat menuetul și apoĭ cadrilurĭ, destul de răpede. Pot să te asigur că nu mă puteam ținea de rîs văzînd pe domniĭ ceia cu bărbile lor siliți să urmeze dantul după măsura pe care o dase soția mea. La urmă, Grecoaicele se încălziră așa, încît puteaŭ să joace ca Englesele. Totul era vesel, totul în deplină înțelegere. A fost un supeŭ, și apoĭ s'a început iarăși balul, care a ținut pănă la miezul nopții.»

Astfel de constatărĭ fac de acum înnainte toțĭ călătoriĭ ce vin pe la noĭ. Maĭ trec abia zece anĭ și pentru întăia oară niște Italienĭ fac cererea de a li se îngădui să *joace* la Bucureștĭ:

www.dacoromanica.ro

dar eĭ veniseră în timpul războiuluĭ celuĭ noŭ, pentru ofițeriĭ ruși. Cererea nu se prinse. În noul războiŭ din 1806-12, actoriĭ ruși joacă la Iași, supt conducerea Italianuluĭ Maggi, în casele *clubuluĭ* ofițeresc. După 1812, *clubul* din București rămîne și încep represintațiĭ de teatru german cu vre-o sută de spectatoriĭ obișnuițiĭ. Ba chiar o trupă de operă italiană cîntă acolo pănă la iscarea tulburărilor din 1821.

După întoarcerea boierilor asemenea petreceri se făcură și maĭ dese, și la 1826 o companie francesă se întîmpină în Iași; unul din afișurile eĭ zicea așa: «După cerire: Compania franțozască va avè cinste astăzĭ Joĭ, în 17 Fevruarie, o mare arătare de meșteșugurile lor și o mare arătare cu pantomină de scoborîrea luĭ Ploton *(sic)* în iad. Duminecă va fi o mare arătare cu pantomina italienească». E cel maĭ vechiŭ afiș românesc de teatru ce se cunoaște, și e ilustrat!

Era nouă în viața de societate începuse de sigur și ea se desăvîrși răpede. Supt acest raport, Europa nu maĭ avea ce să ne învețe.

www.dacoromanica.ro

V.

ROMÎNIĬ ÎN STRĂINĂTATE

ŞI

STRĂINIĬ ÎN ŢERILE ROMÂNEŞTĬ

www.dacoromanica.ro

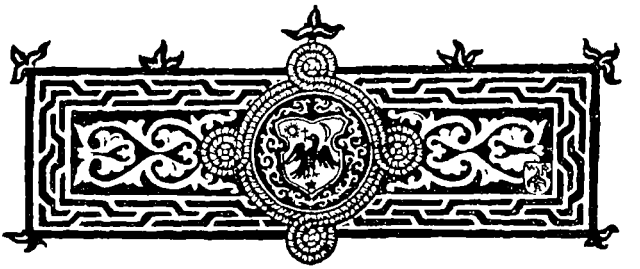

V.

Romînii în străinătate şi străinii în ţerile româneşti.

Pornim de la două constatări. Astăzi populaţia oraşelor noastre e foarte amestecată: în Moldova-de-sus burghesia e aproape numaĭ evreiască; în părţile muntene atîţia dintre ceĭ ce o alcătuiesc sînt Grecĭ, Bulgarĭ, Sîrbĭ, cari nu s'aŭ amestecat încă deplin cu aĭ noştri şi uniĭ chiar — maĭ ales dintre Grecĭ — nicĭ n'aŭ de gînd să se amestece, socotind că neamul lor e cu mult maĭ frumos decît al nostru. Aceasta ar putea să fie o primejdie mare, dacă n'am avea norocul că locuitoriĭ satelor, temeiul ţerii în maĭ toate privinţele, sînt numaĭ Romînĭ saŭ, icĭ şi colo, pîlcurĭ de străinĭ cari nu maĭ privesc nicĭ-o altă ţară ca a lor, ci se deosebesc de Romînĭ numaĭ prin port şi, une orĭ, prin lege.

Pe de altă parte, mulţĭ dintre ceĭ maĭ bogaţĭ

www.dacoromanica.ro

şi chiar de maĭ vechiŭ neam dintre locuitoriĭ oraşelor Romănieĭ, le părăsesc o bună parte din an saŭ chiar maĭ totdeauna pentru a trăi în străinătate, de la Braşov pănă la Paris. Sînt oameni crescuţi de învăţătoare străine, într'o casă unde se vorbia franţuzeşte saŭ nemţeşte, daţi pe la liceiele Franciei, isprăviţi prin Universităţile acesteĭ ţerĭ, cetind numaĭ literatură francesă şi avînd astfel un suflet închis pentru cele maĭ multe, dacă nu pentru toate, aspiraţiile noastre. Dacă n'am avea viaţa politică, din care se pot trage foloase de putere şi dominaţie, saŭ şi altele, emigraţia ar fi şi maĭ mare. Aceştĭ oameni se duc acolo unde-ĭ trage inima, unde viaţa e maĭ strălucitoare, maĭ veselă, maĭ vioaie. Aceasta ar fi iarăşĭ o mare primejdie, dacă prin ea s'ar înstrăina o parte însemnată din bogăţia saŭ din înţelepciunea, din capacitatea naţională. Pentru a vorbi numaĭ de cea d'intăiŭ, din fericire însă înstrăinaţiĭ aŭ grija să piardă destul de răpede rostul lor de stăpînitorĭ aĭ pămîntuluĭ românesc, care ajunge astfel în mînĭ maĭ destoinice. Rămîne însă marele păcat faţă de neam, că banul stors cu multă muncă pămîntuluĭ acestuia de mînile ţeranuluĭ, acest aur scump se risipeşte an de an ca o pleavă netrebnică pe plaiurile, pline de bogăţie, ale altor popoare. Cercetătoriĭ deficitelor, aĭ ruineĭ amenințătoare asupra noastră, n'ar trebui să cerceteze numaĭ

www.dacoromanica.ro

importul şi exportul, ce vindem şi ce cumpărăm, ci şi viaţa Romînilor din Paris şi din oraşele de băĭ şi petrecerĭ ale Europeĭ, unde se săvîrşeşte al treilea fenomen însemnător al economieĭ noastre naţionale, risipa noastră. La noĭ nu cheltuieşte nicĭ-un fel de călătorĭ străinĭ, pe cînd noĭ zvîrlim aur pătat de nedreptate, aur ruginit de sînge, aur întunecat de lipsa de patriotism, la picioarele străinilor.

Şi aicĭ însă e un semn îmbucurător. Vechiul simţ de gospodărie se trezeşte în inimile boierimiĭ de ispravă. Un G. Gr. Cantacuzino, un N. Filipescu, un Barbu Ştirbeĭ nu părăsesc, ca desertoriĭ în ceasul de luptă crîncenă, pămîntul din care a pornit puterea şi mărirea neamuluĭ lor, pămîntul unde li zac, în multe generaţiĭ, strămoşiĭ. Exemple bune, care vor cîştiga de sigur tot ce e sănătos între coborîtoriĭ vechilor neamurĭ şi între represintanţiĭ neamurilor celor nouă, de curînd îmbogăţite.

I.

Năpădirea de străinĭ a oraşelor noastre şi aşezarea saŭ lungile rătăcirĭ ale Romînilor în străinătate nu se pot înţelege, dacă nu se cunoaşte şi felul cum ele s'aŭ statornicit. Printr'o expunere istorică se cîştigă, nu numaĭ cunoştinţa unor părţĭ interesante din trecutul nostru, dar

www.dacoromanica.ro

şi adevăratele puncte de vedere din care aceste fenomene trebuie privite pentru a fi înţelese, preţuite şi îndreptate.

Oraşele şi tîrgurile noastre aŭ avut de la început, toate fără deosebire, şi locuitorĭ străinĭ. Aŭ fost astfel străinĭ vechĭ ca şi ţara, şi aĭ căror urmaşĭ de veacurĭ întregĭ nu maĭ sînt străinĭ, cu toate că uniĭ, ca Armeniĭ, păstrează — minunată pildă de statornicie şi credinţă faţă de trecut — după peste cincĭ sute de anĭ vechea lor limbă de acasă, din Ţinuturĭ pe care maĭ mult de zece generaţiĭ nu le-aŭ văzut nicĭ-odată, pe care poate nu le vor vedea nimenĭ dintre urmaşĭ.

Iată cine aŭ fost aceştĭ întemeietorĭ neromînĭ aĭ aşezărilor marĭ din ţerile româneştĭ.

Ceĭ maĭ vechĭ sînt Saşiĭ, Nemţiĭ din oraşele Ardealuluĭ vecin. Aceste oraşe s'aŭ întemeiat în apropierea anuluĭ 1200, şi aŭ avut în mînă tot negoţul acestor părţĭ, unde ţeranĭ de-aĭ noştri trăiaŭ ca birnicĭ aĭ semiţiilor turceştĭ din Răsărit: Cumanĭ, Pecenegĭ, Tatarĭ. Eĭ aveaŭ nevoie dincoace de munte de popasurĭ, şi în ele s'aŭ aşezat gazde şi fel de fel de ajutătorĭ aĭ negoţuluĭ. Pe urmă, alţiĭ dintre Saşĭ aŭ crezut că e bine să rămîie în Moldova saŭ în Ţara-Românească pentru a vinde cu mărunţişul sătenilor noştri. Eĭ îşĭ făcură case maĭ bunicele decît ale acestora, clădite din zid trainic, tăiară strade drepte şi lăsară la mijloc cîte o piaţă. Aicĭ îşĭ

www.dacoromanica.ro

ridicară biserica, neapărat una catolică. Domniĭ noştri, venind maĭ tîrziŭ, după ce ni se alcătuiseră principatele, aŭ dat cărţi de stăpînire şi de *dreptăţi* saŭ privilegiĭ acestor folositorĭ oaspeţi străinĭ, carĭ-ĭ primiră, în schimb, să-şĭ aibă Curţile între dînşiĭ.

Aşa s'aŭ făcut începuturile oraşelor: Baia pe rîul Moldova, Buzăŭ, Tîrgovişte, Cîmpulung.

Lîngă Saşĭ, regiĭ ungurĭ aŭ strămutat locuitorĭ orăşeneştĭ din neamul lor. Unguriĭ aveaŭ însă mult maĭ puţină pricepere şi aplecare pentru viaţa de cetate cu meşteşuguri şi negoţ. Nicĭ în Ardeal eĭ n'aŭ putut întemeia oraşe înfloritoare. La noĭ eĭ aŭ fost ispitiţĭ de Saşĭ saŭ aŭ fost aduşĭ ca apărătorĭ aĭ unor Ţinuturĭ cucerite de regĭ. Astfel de la Ungurĭ ostaşĭ, puşĭ cu de-a sila ca să păstreze partea dintre Carpaţiĭ Secuimiĭ şi rîul Siretiuluĭ, pe care o cucerise Coroana ungurească, porneşte obîrşia unor localităţĭ ca Bacăul, Agiudul, Sascutul şi cetatea, astăzĭ cu totul ştearsă de pe faţa pămîntuluĭ, a Milcovuluĭ, pe rîuleţul cu acest nume, precum şi a multor sate din valea Slăniculuĭ. Maĭ tărziŭ, lupte religioase şi alte împrejurărĭ aduseră alte pîlcurĭ de Ungurĭ, carĭ eraŭ şi rămaseră sătenĭ. Îĭ găseştĭ prin Ţinutul Romanuluĭ saŭ dincolo de Siretiŭ, în sate din Tecucĭ, în Cornĭ lîngă Huşĭ, carĭ Huşĭ, n'aŭ fost însă nicĭ-odată ungureştĭ, şi în unele părţĭ din Basarabia, pănă

www.dacoromanica.ro

la Ciubărciŭ, pe Nistru, de-asupra Cetăţii-Albe. Alţi Unguri aŭ fost chemaţi saŭ cîştigaţi de Domnii noştri cu scutiri de biruri şi multe drepturi pentru lucrul viilor mai ales, prin toate părţile unde mari dealuri de lut arse de soare făceaŭ cu putinţă întemeiarea de podgorii. Deci Ungurii aŭ venit la noi ca grăniceri, ca pribegi, în timpurile mişcării religioase a Husitismului şi ca vieri din ţara Tocaiului.

Prin veacul al XIV-lea începe însemnătatea oraşelor Galiţiei, Cracovia şi Lembergul. Regii poloni făcuseră acolo ceia ce se îndeplinise cu mult înnainte de regii unguri în Ardeal: aduseseră coloniştĭ germani şi li dăduseră întinse drepturi de negoţ şi de cîrmuire prin sine înşişi. Nemţii galiţieni se coborîră şi la noi, pe valea Siretiului. Astfel, înnainte de a se pomeni un Domn al Moldovei, ei îşi aveaŭ gazde şi prăvălii saŭ dughenĭ la Siretiŭ, la Suceava, unde s'a făcut peste puţin timp Scaun Domnesc, la Cotnari, unde eraŭ vii de lucrat, şi, în grupe mai micĭ, şi pe aiurea. Pe cînd Ungurii s'aŭ păstrat mult timp, aceştĭ Nemţi, ca şi Saşii din Ardeal, se contopiră foarte răpede, — o aplecare caracteristică a poporului german, pe care sociabilitatea lui bună-l aduce de regulă la desnaţionalisare. Nemţii din Cotnari, cari pe la 1750 şi mai departe scriaŭ cu litere latine şi mergeaŭ la biserica catolică, par a fi dintr'un curent de

www.dacoromanica.ro

emigrație mai nou. Izvorul de unde porniau Germanii galițieni secase de mult în Galiția chiar.

În jumătatea d'întâiu a veaculuĭ al XIV-lea, musulmanii sirieni luară regatul Armenieĭ Micĭ, în apropierea Mediteraneĭ. Locuitorii amenințați cu măcelul, robia și cele mai neomenoase chinurĭ și prigoniri, fugiră în lume. Corăbii îi duseră peste întinderea Mării-Negre la bogata cetate Caffa din Crimeia, care era a Genovesilor italienĭ. Aicĭ veniau însă necontenit, peste stepa Tatarilor, negustorĭ din Lemberg. Armenii negutară întâiu cu dînșii, apoĭ se duseră și eĭ în acea mare cetate a Galițieĭ. Numărul lor fu în curînd foarte mare. Urmînd pe vecinii lor Nemțĭ, eĭ se coborîră la rîndul lor în Moldova. Suceava avu decĭ Armeniĭ săĭ, ba chiar un episcop, care ședea mai târziu în biserica întărită de la Zamca. Și în Siretiu, firește, locuiau Armenii. Eĭ fură aduși la Roman de Roman-Vodă, care întemeiè acest oraș la vărsarea Moldoveĭ în Siretiu, înnainte de anul 1400. Pe alții îĭ va fi chemat la Botoșanĭ Petru Rareș, care făcu din acest sat un tîrg cu biericĭ domnești și Curte de reședință pe la 1530. În Iașĭ eĭ veniră mai ales după ce se strămută Scaunul Domnieĭ aice, iar nu din vechĭ timpurĭ, căcĭ inscripția cu data de 1395 de la biserica lor e mult mai nouă. Iașii eraŭ popasul de către Prut al negustorilor ce mergeaŭ la vadul de la Țutora și treceaŭ spre

www.dacoromanica.ro

Chilia, spre Cetatea-Albă, spre depărtata Caffa. Armenii nu lipsiaŭ încă de prin anii 1350 la Cetatea-Albă, marele port de la vărsarea Nistruluĭ. Maĭ pe urmă, eĭ răzbătură şi în Bîrlad, în Bacăŭ, în Galaţi şi prin multe alte locurĭ.

Armenii fură numaĭ negustorĭ: nicĭ vierĭ, nicĭ meşteşugarĭ, nicĭ coloniĭ militarĭ, ci negustorĭ. Legea, limba lor şi le-aŭ păstrat până astăzĭ. Dar eĭ luară nume româneştĭ, care înfăţişează astăzĭ cea maĭ veche formă a nomenclaturiĭ familiare: Pruncul, Ţeranu, Ciomag, Bolfosul, Manea. Ceĭ ce se chiamă cu nume turceştĭ: Buicliu (Böikli), Goilav, sînt veniţĭ maĭ în urmă, după 1700, din Galiţia saŭ chiar din Armenia asiatică, cea mare. Cutare Armean dintre ceĭ d'intăiŭ, trecînd la ortodoxie, putu să ajungă şi boier mare, ca Petru Vartic. Ceĭ maĭ mulţĭ nu se despărţiră însă de o lege pe care aĭ noştri o numiaŭ cu despreţ shisma luĭ Arie: cu o mişcătoare pietate, eĭ păstraŭ vechile lor cărţi sfinte, scrise în Caffa, — din care se păstrează astăzĭ una în Iaşĭ, alta în Roman, o a treia în Botoşanĭ.

Grecĭ eraŭ numaĭ prin porturile Dunăriĭ şi Mariĭ: poate la Brăila, şi de sigur la Cetatea-Albă, unde trăia pe vremea luĭ Ştefan-cel-Mare vestitul negustor Caliani. Bulgarĭ se întîmpină în alte şchele dunărene, precum la Flocĭ; de sigur era ceva Bulgărime şi la Giurgiu, până ce acest oraş se prefăcu după 1400 într'o ce-

www.dacoromanica.ro

tate turcească, ce nu mai putea face negoț. Țerani de peste Dunăre treceau dese ori la noi pe vremea strașnicelor lupte care aduseră căderea Bulgarieĭ; locuitorĭ de acolo veniți dincoace numiră Vlașca sau «pămînt românesc» partea din șesul dunărean în care se așezară. Cînd Domniĭ munteni făceau o raită prădătoare peste marea apă de hotar, ei nu uitau să aducă mii de sățeni de supt stăpînirea turcească, pe cari-i statorniciau prin locurĭ mai pustiĭ. Și boierilor li se îngăduia prin *cărți* domnești să cheme locuitorĭ de oriunde în satele ce înființau pe moșiile lor, și, acești locuitorĭ străini fiind o bucată de vreme *slobozi* de bir și de dăjdĭ către Domnie, satele cele nouă se chiamă *sloboziĭ*.

Acestea erau până pe la anul 1700, cînd începe a se pregăti epoca modernă a vieții noastre, străiniĭ din satele și orașele principatelor noastre. Nu erau prea mulți, și nimeni dintre dînșiĭ nu se înfățișa amenințător pentru noi.

Să vedem acum pe Romîniĭ cari mergeau peste hotar, pentru mai multă sau mai puțină vreme, de bună voie sau de silă.

II.

În anul 1394, Turciĭ se aruncară asupra Țerii-Românești și, prădînd-o, ei înlocuiră pe Domnul ei, Mircea, cu un boier anume Vlad. Boierii și

www.dacoromanica.ro

toţi oamenii cu avere îşi trimeseră familiile la Braşov. În curînd şi ei, ba chiar Domnul, se adăpostiră aicĭ.

De aicĭ înnainte, se întîlnesc dese orĭ astfel de oaspeţi româneştĭ în cetăţile Saşilor, la fiecare schimbare de Domn, la fiecare iuruş turcesc, la fiecare măcel săvîrşit la Curte. Cară, căruţe, rădvane, călăreţi, cete de ţeranĭ pe jos, ca niste turme înspăimîntate, se îndreaptă spre hotarul Craiuluĭ ungur saŭ principeluĭ ardelean. Pe drumul Prahoveĭ, prin Vălenĭ, peste Piatra Craiuluĭ, se ajungea prin trecătoarea Branuluĭ la Braşov. Printre munţiĭ joşĭ, de-a lungul Oltuluĭ îngust, pe lîngă Turnul Roşu, pe care une orĭ îl maĭ înroşeşte sîngele ţişnit, se ajunge în cealaltă mare cetate primitoare, a Sibiiuluĭ. În sus pe Jiiŭ, pe la plaiul Izvarneĭ, pe lîngă Tismana, se ajunge iarăşi «la munte» şi de acolo se atinge Ţara Haţeguluĭ, cu micul tîrguşor românesc, foarte vechiŭ.

În Moldova, Domnia bună a luĭ Alexandru-Vodă orînduitorul are înnaintea eĭ vre-o zece anĭ de zbucium. Domnĭ sînt bătuţi, goniţi din ţară, şi după moartea luĭ Alexandru-cel-Bun pănă la intrarea biruitoare, de tînăr Împărat învingător, de Făt-Frumos ce-şi iea moştenirea, a luĭ Ştefan-cel-Mare, douăzecĭ şi maĭ bine de anĭ tot răscoale, trădărĭ, lupte, nelegiuirĭ fară de nume. Şi de aicĭ fug boieriĭ, pe lîngă Domnul lor, saŭ în

www.dacoromanica.ro

cete răzlețe. Eĭ se duc în cutare castel, pe care regele Poloniei l-a pus la îndămîna lor, la Camenița puternică, înfiptă la Nistru, în fața Hotinuluĭ nostru, saŭ prin marele codru de fagĭ al Bucovineĭ eĭ pătrund în Galiția și-șĭ fac culcușul de fiare rînite la Lemberg. Alțiĭ apucă pe la Oituz, pe la Tulgheș, prin valea Cîmpulunguluĭ, maĭ ales prin aceasta, care e în legătură cu capitala, Suceava, și, răzbătind în Ardeal, nemeresc la Bistrița, altă bună cetate, bucuroasă de oaspețĭ cari plătesc bine.

Acești fugarĭ se chiamă *pribegĭ* și fapta lor de a-șĭ părăsi țara în pripă e *pribegia*. Și străiniĭ printre cari eĭ locuiesc de acum, îĭ numesc după acest cuvînt al nostru. Se pot face lungĭ șirurĭ din numele pribegilor, dar e maĭ interesant să se vadă felul lor de viață în Ardeal și Polonia.

Pribegiĭ îșĭ ieaŭ case prin suburbiile românești ardelene, prin satele vecine; cine e maĭ mare și aduce scrisorĭ de la Craiŭ saŭ principe e ținut chiar, spre maĭ mare siguranță, între zidurile cetățiĭ. În Polonia, orĭce casă li stă deschisă.

Viața pe care o duc acești oamenĭ, nu e așa de nenorocită cum s'ar crede. Aŭ adus cu eĭ scule și, cînd se mîntuie baniĭ, eĭ le zălogesc pe acestea. Se găsește cîte un prieten sas, orĭ, dincolo, neamț, armean, care-ĭ împrumută cu do-

www.dacoromanica.ro

bînzĭ marĭ. Cîte un ajutor vine şi de la Curte, cîte un dar din partea oraşuluĭ. Bărbaţiĭ beaŭ, vînează prin cîmpiile şi pădurile din apropiere, pun ţara la cale, se gîlcevesc între dînşiĭ, scriŭ şi primesc scrisorĭ; femeile ţese ca acasă, între roabele lor ţigance; sînt nunţĭ strălucitoare şi pompoase alaiurĭ de îngropare, cu cîte 40 de preoţĭ în şir şi maĭ mulţĭ Vlădicĭ în frunte; copiiĭ învaţă în casă de la cîte un diac saŭ preot, dar une orĭ se tocmeşte şi un învăţător pentru limba latinească. Portul, datinele, petrecerile sînt tocmaĭ cele de acasă.

De odată în această viaţă liniştită, soseşte vestea că a murit duşmanul saŭ că l-aŭ scos Turciĭ. Răpede se pun în lăzĭ sculele, blănile, hainele scumpe, mărămile şi pînzăturile fine, lucru a mulţĭ anĭ de zile; rădvanele trag la scară şi caĭ închiriaţĭ de la Braşovenĭ umplu frîiele scumpe de spumă. Ochiĭ înlăcrămaţĭ, dar scînteietorĭ de bucurie, par că străpung cu privirile lor munţiĭ din faţă şi văd cele de acasă, coperemîntul ţuguiat de-asupra cerdaculuĭ, odăile răcoroase cu ferestĭ micĭ, moşia cu păşunile nesfîrşite. Un lung şir de oamenĭ se desfăşură spre pasurĭ. Saŭ e vorba de o năvălire: Domnul pribeag, Domnişorul dorit de Domnie, şeful, a dat porunca de a se găti armele. Săbiile sticlesc lacome de sînge; povodniciĭ focoşĭ freamătă. Uliţile sînt pline de privitorĭ, şi la ferestĭ se văd femeĭ tă-

www.dacoromanica.ro

cute care privesc lung în urma călăreților și se zguduie de hohotele plînsului. Peste cîteva zile moartea-și va culege secerișul pe cutare plaiu cu iarba stropită de scumpă rouă caldă.

Aceasta e pribegia, dar mai este și alta, care calcă țeri mai depărtate.

Încă de prin anul 1427 ajunsese tocmai la Londra, cerșind ajutoare ca un creștin prigonit de păgîni, Radu Banul, care slujise pe Mircea-cel-Mare. Îndată după aceasta, vedem pe Vlad Dracul, care era să fie Domn în curînd, mergînd pănă la Nürnberg cu Împăratul Sigismund, rege al Ungarieĭ, ocrotitorul săŭ statornic. După 1500 numărul acestor rătăcitori prin cele mai depărtate țeri ale Apusuluĭ se înmulțește. Unde nu-ĭ vezĭ? În taberele Împăratuluĭ, eĭ vorbesc de credința lor față de Casa de Austria, în Franța de suferințile pe care le-aŭ îndurat de la Turcĭ, eĭ moștenitorii ceĭ adevărați aĭ Scaunuluĭ moldovenesc saŭ muntean, în Londra eĭ se daŭ drept buni reformați, cari aŭ părăsit cu totul legea veche; la Roma, în Spania eĭ sînt catolicĭ cu patimă, cari vreaŭ să cîștige țerile lor rătăcite pentru credința cea bună. În Ferrara, în Veneția, în Genova, în Geneva, ca și în Nürnberg, în Anspach, în Dresda, eĭ vin, cu secretariul lor de limbĭ străine, cu cîțiva boierĭ credincioșĭ, cu puține slugĭ zdrențuite și flămînde, staŭ la

www.dacoromanica.ro

han, nu plătesc, cer un dar şi liberarea din mînile gazdeĭ şi se duc maĭ departe. Pecetluiesc cu vulturul saŭ cu bourul, îşĭ zic Voevozĭ, aŭ haine scumpe răsăritene, lanţurĭ de aur, cîte o decoraţie europeană, cîte un Ordin, poartă părul lung, şi în ochiĭ lor frumoşĭ lesne-crezătoriĭ saŭ şi ceĭlalţĭ pot ceti o lungă poveste de nenorocire. Vin toţi de la Mircea-cel-Bătrîn şi de la Ştefan-cel-Mare, şi merg toţĭ la Constantinopol. Mulţămesc din toată inima şi pentru scrisorĭ de recomandaţie, către un principe, un oraş vecin, către ambasadoriĭ pe lîngă Sultan. Şi ce se întîmplă cu dînşiĭ? Petru Cercel, fratele luĭ Mihaĭ-Viteazul, autor de versurĭ italiene, desăvîrşit om de Curte, e Domn, maĭ rătăceşte odată, e înnecat în Bosfor, şi trupul săŭ umplut cu paie şi tăbăcit se trimete duşmanuluĭ din Bucureştĭ. Alţiĭ merg la staniştea Cazacilor, în ostroavele Niprului, ieaŭ cu dînşiĭ un număr de voinicĭ, cuceresc Moldova, o pierd şi mor de sabie, de glonţ, de chinurĭ. Pe alţiĭ pentru aceiaşĭ soartă îĭ ajută haiduciĭ unguri, ostaşiĭ cu plată aĭ tuturora. Cîte unul intră în temniţele turceştĭ saŭ îşĭ răscumpără viaţa trecînd la Islam. Mulţĭ pier fără de urmă, cu drepturile, visurile, genealogia şi biata lor Curte flămîndă.

Multă vreme, străinătatea ne-a cunoscut prin aceştĭ pretendenţĭ spulberaţĭ de furtuna luptelor pentru Domnie.

www.dacoromanica.ro

III.

Apoĭ de la un timp speța lor se face rară, și încetează. Străinătatea ambițioșilor noștri nu maĭ e «Europa», de la Germania până în Anglia, ci numaĭ Împărăția turcească.

De multă vreme, doritorĭ de Domnie, boierĭ prigoniți saŭ nemulțămiți cu Cîrmuirea fugiaŭ în orașele de la Dunăre care intrase în stăpînirea Turcilor: la Bender (Tighinea), la Chilia și Cetatea-Albă, la Brăila, Giurgiu, Turnu saŭ Severin, dacă nu treceaŭ Dunărea până la cetățile turcești de pe malul cellalt. Pribeagul era întrebat întăiŭ dacă nu cumva ar fi aplecat să se turcească, apoĭ dacă n'are banĭ, și în sfîrșit ce vrea. Uniĭ eraŭ trimeșĭ la Constantinopol, alțiĭ stăteaŭ de pîndă acolo, în raià.

La Constantinopol, acolo era marele loc de adunare. Se vedea necontenit în casele din Pera, maĭ tărziŭ numaĭ în Fanar, în satele vecine, cu viĭ și grădinĭ frumoase, cu case vesele albe și chioșcurĭ ascunse, o mulțime veșnic neastîmpărată de oamenĭ cari uneltiaŭ, înșelaŭ, făgăduiaŭ, mințiaŭ, cumpăraŭ, otrăviaŭ pentru Domnie. Eraŭ Romînĭ, dar și Grecĭ destuĭ, chiar Armenĭ, apoĭ Levantinĭ de limbă italiană și lege catolică, toți purtați anĭ de zile prin țerile noastre. Prin *regèlele* saŭ patroniĭ lor, Viziriĭ, Pașĭ Agale, favoriți de Curte, negustorĭ aĭ Sera-

www.dacoromanica.ro

iuluĭ, Sultane, femeĭ care aŭ intrare la acestea, eĭ se frămîntă veşnic pentru un «beiŭ» saŭ împotriva acestuia. O interesantă societate de pribegĭ şi aice!

Dar Domnĭ nu se văd în mijlocul lor, afară de feciorul, fratele, ruda domnească ce stă în palatul ţerii, la Vlah-Saraĭ saŭ Bogdan-Saraĭ, ca zălog, ca ostatec, răspunzător pentru purtarea celuĭ ce domneşte. Acesta n'are nicĭ-un rost deosebit, căcĭ spionarea duşmanilor, împiedecarea şi urmărirea lor o fac alţiĭ, oamenii Domnuluĭ ce staŭ totdeauna la Poartă, aceia cari-ĭ ţin locul acolo, căcĭ acesta e înţelesul numeluĭ ce li se dă: *capuchehaiele*. Ostatecul trîndăveşte saŭ petrece: une orĭ în petreceri el îndrăgeşte viaţa turcească, şi se face Turc ca Ilie fiul luĭ Petru Rareş, poate ca înnaintaşul săŭ Ştefan-Vodă, căruia i s'a zis Lăcustă.

Domniĭ mazilĭ, Domnişoriĭ ce rîvnesc tronul, aceia sînt trimişĭ prin deosebite locurĭ străine, unde trebuie neapărat să se stîmpere. Cutare stă la Chios — şi e bine, Constantinopolul fiind maĭ aproape — saŭ la Lesbos, la Rodos, maĭ depărtate, la Cipru. Alţiĭ se află prin Siria, la Alep, de pildă. Trimeterea se face şi în Africa: în Egipt, la Tripoli. În aceste locurĭ «beiul» găseşte odăĭ în castel, în cetate, de unde nu poate pleca fără voie; aicĭ îşĭ află loc şi toată familia luĭ, toţĭ însoţitoriĭ de restrişte. Viaţa e

www.dacoromanica.ro

GRIGORE I-iŭ (GRIGORAȘCU) GHICA
Domn al Moldovei și al Țerii-Românești (1658-9; 1661-4; 1672-3)
(pribeag în Germania).

După o planșă contemporană.

Reproducere făcută cu cheltuiala
d-neĭ Adina Olănescu, născută Ghica.

www.dacoromanica.ro

tristă, foarte goală: scrisorile pătrund numaĭ pe furiș, cu greŭ. Baniĭ sînt puținiĭ: Sultanul a hotărît un tain, dar sînt uniĭ pentru cari nu se face această «milă împărătească». Se hrănesc decĭ din pescărie, din blănărie, din vînzare de mărunțișurĭ. Temeiul cheltuieliĭ vine însă de la împrumuturĭ pe care le fac Greciĭ, Armeniĭ, Evreĭ, Turcĭ, măcelarĭ, Ieniceriĭ. Cînd surgunitul ajunge a domni, toțĭ aceștia vin la el cu sinetele în buzunar și formează în Capitalele noastre o colonie, veșnic preschimbată, a creditorilor. Mihaĭ Viteazul, ca să scape de cererile și obrăzniciile lor, a trebuit să-ĭ puie supt foc și sabie.

IV.

Pănă atuncĭ, puținiĭ călătorĭ străiniĭ ne cercetaseră. În adevăr, nicĭ n'aveaŭ de ce. Moldova și Țara-Românească cuprindeaŭ însemnate drumurĭ de negoț, însă nu pe cele maĭ însemnate și maĭ scurte între Apus și Răsărit. Dacă Poloniĭ nu puteaŭ trece spre Constantinopol fără a străbate măcar o parte din Moldova, dacă Ardeleniĭ trebuiaŭ pentru aceasta să iea în lung Țara-Românească, Germaniĭ, Italieniĭ, Francesiĭ se duceaŭ prin valea Dunăriĭ la Belgradul sîrbesc și de aicĭ apucaŭ spre capitala turcească tăind în diagonală peninsula balcanică, prin Niș, Filipopol și Adrianopol. Noĭ rămîneam decĭ la

www.dacoromanica.ro

o parte, şi, odată cu banul călătoruluĭ, am pierdut şi povestirea luĭ.

Cele maĭ vechĭ descrierĭ de călătoriĭ prin ţerile noastre sînt aduse numaĭ de întîmplare. Un *hagiŭ*, un pelerin german, care iea la întors drumul prin Ţara-Românească, un ostaş bavares, multă vreme rob la Turcĭ, care vine acasă prin aceleaşĭ locurĭ, după ce luptase în preajma lor chiar, la Nicopol (1396). Apoĭ ceva maĭ tărziŭ atinge Moldova un cavaler burgund, care din Polonia voia să meargă la Locurile Sfinte ale Patimeĭ luĭ Hristos şi vede astfel pe Alexandru-cel-Bun în Basarabia, la satul săŭ Cozia. Un alt cavaler din aceiaşĭ ţară pluteşte pe Dunăre pe corăbiile creştine ale cruciateĭ din 1445 şi vede astfel până la Olt amîndouă malurile Dunărieĭ şi pe Vlad Dracul luptînd cu păgînieĭ. Un Ienicer, Polon de neam, se luptă în oastea Sultanuluĭ Mohammed al II-lea, cu agerul şi vicleanul Vlad Ţepeş. Un secretariŭ venetian, un medic din Veneţia sînt trimeşĭ la Ştefan-cel-Mare. Atîta numaĭ, până la anul 1500.

Pentru veacul următor, avem solĭ saşĭ şi poloni, mergînd la Petru Rareş saŭ aflîndu-se în calea spre Constantinopol. Apar însă pe acest timp două alte felurĭ de călătorĭ decît rătăciţiĭ şi ambasadoriĭ. Pe de o parte, sînt agenţiĭ propagandeĭ catolice, care se înteţeşte după ivirea protestantismuluĭ şi e maĭ ales foarte vioaie şi

www.dacoromanica.ro

încrezută între anii 1550 și 1600. Astfel vine pe la noi vestitul Iesuit Mancinelli și călătoresc alți frați ai Ordinului, veniți din Polonia. Apoi trec prin țerile noastre cei d'intăiu oameni cari aŭ numai dorința de a cunoaște țeri neobișnuite. Sînt doi Francesi: unul, Bongars, un vestit învățat, care a tipărit culegerea cronicilor ce vorbesc despre cruciată, venise după inscripții în Ungaria și Ardeal și luă calea pe la Tîrgoviște și București ca să găsească alte inscripții la Constantinopol, unde se duse împreună cu «carele domnești» ale biruluĭ. Cellalt, François Pavie, baron de Fourquevaux, se întorcea din Răsărit și el ajunse în Polonia, străbătînd Moldova de la Cetatea-Albă a Nistruluĭ până la cealaltă cetate de la Nistru, Hotinul, și anume abătîndu-se pe la Iași, unde văzu buna judecată a luĭ Petru Șchiopul.

Încurcăturile războiuluĭ de treĭzecĭ de anĭ, în care fură cuprinși și Domniĭ noștri, aduseră, după 1600, în aceleași țeri romîne pe Welling și pe Strassburgh, amîndoi agenți suedesi, dintre cari cel din urmă a lăsat o minunată descriere a Țeriĭ-Românești pe la anul 1630. Mai mulți și mai bogați în știri sînt misionariĭ catolicĭ și unul din eĭ, Bandini, pe rînd oaspete al luĭ Matei Basarab și al luĭ Vasile Lupu, a dat o expunere de călătorie de o însemnătate neprețuită.

www.dacoromanica.ro

V.

De pe la 1680 la 1750 am trăit viaţa cea maĭ *închisă* din tot trecutul nostru. Străiniĭ nu maĭ vin să se aşeze la noĭ şi noĭ am întrerupt drumurile noastre în străinătate.

Vechile elemente străine s'aŭ prefăcut cu timpul în Romînĭ. Noĭ Saşĭ, Armenĭ, Nemţĭ, Unguri nu maĭ vin în ţară. Strămutările de săteni din Bulgaria pe malul cestălalt al Dunăriĭ nu se maĭ petrec. Negoţul săsesc îl fac Romînĭĭ din suburbia românească a Braşovuluĭ, din Şcheĭ, cari vînd marfa lor de braşovenie în Bucureştĭ, Iaşĭ şi în alte oraşe ale amînduror ţerilor.

În schimb, Împărăţia turcească ni trimete tot maĭ mulţĭ meşteşugarĭ şi negustorĭ. Alăturĭ de Braşovenĭ ţin prăvălĭĭ în Bucureştĭ Chiproviceniĭ: aceştia sînt Bulgarĭ din Chiprovaţ, cari se bucură în Ţara-Românească de înlesnirĭ foarte marĭ şi sînt destul de mulţĭ la număr. Nu lipsesc Armenĭ, Evreĭ din Turcia: aceştia întemeiază pe acele timpurĭ colonia de Armenĭ din părţile asiatice şi aceia de Evreĭ Spanioliĭ, care se întîlnesc de acum înnainte în Capitala munetană. Turciĭ se îndeasă tot maĭ mult la noĭ, eĭ sînt împrumutătorĭ de banĭ cu dobînzĭ grele, cumpărătorĭ de vite, şi maĭ ales de oĭ, pentru hrana Constantinopoleĭ, cumpărătorĭ de săŭ, de miere, de ceară. Vin din cetatea împărătească

www.dacoromanica.ro

saŭ din Asia Mică faimoşiĭ Lazĭ, negustorĭ cu de-a sila ; nu arare orĭ eĭ ţin moşiĭ în ţară şi îngraşă acolo, ca în raiaua lor, marĭ turme şi cirezĭ pe care le exportă apoĭ în primăvară. Aşezările Turcilor se chiamă *cîşle* saŭ *casabe;* eĭ înşiĭ aŭ deosebite nume, după felul lor de îndeletnicire: *saigiĭ* saŭ păstorĭ, *gealepĭ* saŭ măcelarĭ, *zaheregiĭ* cari strîng grînele ce se datoresc Sultanuluĭ saŭ le cumpără tot pentru nevoile Capitaleĭ turceştĭ, *mumbaiegiĭ*, «cumpărătorĭ», ş. a. Prin bîlciurĭ eĭ se întîlnesc totdeauna, cotind, stropşind, strigînd. Prin oraşe eĭ aŭ prăvăliile lor, ca la Roman, la Focşanĭ. Fiind oamenĭ neascultătorĭ şi tarĭ de cerbice, Domnul trebuie să ceară pentru a-ĭ stăpîni un judecător turc, Divan-Efendi, şi ostaşĭ turcĭ, al căror număr se tot înmulţeşte, *beşliĭ*, cu căpeteniile lor, *beşlegiĭ* şi şeful lor cel mare, *başbeşleaga.*

Această stare de lucrurĭ a ţinut pănă foarte tărziŭ, şi de multe orĭ aŭ trebuit măsurĭ energice pentru a o îmbunătăţi întru cîtva. Astfel odată se dărîmă de ostaşĭ turcĭ aşezările turceştĭ din Moldova, iar peste douăzecĭ de anĭ, după 1760, se smulg de la arendaşiĭ turcĭ toate moşiile ce ţineaŭ, maĭ ales în şesul muntean şi în Oltenia, oprindu-ĭ, în acelaşĭ timp, cu asprime de a maĭ lua altele.

Romînĭĭ nu maĭ călătoresc şi pribegiile se împuţinează, făcîndu-se acum doar după vre-un

www.dacoromanica.ro

războiŭ, cînd fug trădătoriĭ, saŭ în mijlocul războiuluĭ chiar, cînd dosește orĭcine poate. Vremea bună în țară aduce maĭ pe toată lumea înnapoĭ. Oamenĭ cari în alte împrejurărĭ n'ar maĭ fi călcat prin patrie, se odihnesc, cu toată năcazurile, în cuprinsul eĭ. În 1714 a fost tăiat la Constantinopol Constantin Brîncoveanu, după ce supt ochiĭ săĭ căzuseră capetele tuturor feciorilor domnești, în 1716 era gîtuit Ștefan-Vodă Cantacuzino, urmașul Brîncoveanuluĭ. Doamna luĭ Ștefan, Păuna, rătăci, nebună de durere, ținîndu-și de mînă copiiĭ nenorociți, prin Neapole, prin Roma, Veneția și Viena; apoĭ ea se așeză pe mulți anĭ de zile în Brașov. Copiiĭ eĭ Radu și Constantin intrară unul în oastea germană, cellalt în cea rusească. Radu fu un trădător, scăpă prin fugă și peri în miserie; Constantin, pe care-l amestecase în afacerile luĭ necurate, ieși ca bătrîn pe moarte din temnița de la Graz, unde intrase ca tînăr nesocotit. Nepoatele Păuneĭ se măritară în familiĭ irlandese, italiene, francese din Austria. Dar Mărica Doamna, văduva Brîncoveanuluĭ, scăpînd din surgunul săŭ de la Chiutaia, în Asia-Mică, își petrecu aniĭ din urmă în țara unde răposatul eĭ soț domnise cu strălucire peste douăzecĭ de anĭ de zile.

Domnia se dă de la Turcĭ, și orĭce uneltire n alte părți e zădarnică. Domnul, care plătește bine la Poartă și în jurul Porțiĭ, a închis orĭși-

www.dacoromanica.ro

cuĭ drumul pîrilor. Toată lumea stă acasă, și pe încetul piere neatîrnarea sufletelor, piere neastîmpărul, vitejia, credința în viitor. O liniște grea apasă asupra tuturora. Ca datinĭ, îmbrăcăminte, petreceriĭ simțim cum ne prinde amorțeala Turcimiĭ decăzute.

Spiritul apusean ne scapă. El vine la noĭ, și noĭ mergem de la o bucată de vreme să-l căutăm.

VI.

Maĭ ales după anul de prefacere 1774, e o nouă mare năvălire de străinĭ în țară. Iată anume din ce locurĭ și în ce împrejurărĭ eĭ ni sosesc, avînd, firește, cu toțiĭ, un singur scop, cîștigul.

Ardealul nu maĭ trimete Sașĭ decît în număr foarte mic; vin însă meșterĭ *germanĭ*, cari lucrează mobile, articole de încălțăminte, ghete, lucrurĭ de metal, ceasornice, după moda cea nouă, «europeană». Sînt lucrătorĭ bunĭ, dar stricațĭ, și maĭ ales foarte bețivĭ și totdeauna fără banĭ. Negustorĭ vin maĭ puținĭ, ca uniĭ ce-șĭ tem capitalurile; dar acum fabricatele europene sosesc lesne prin drumurile împărătești ale Ardealuluĭ și Bucovineĭ, chiar pe Dunăre.

Din Polonia vin Evreiĭ, goniți de necontenitele zguduirĭ ale regatuluĭ, care se prăpădește. Odinioară, eĭ alergaŭ la bîlciurile de la hotar saŭ dinnăuntru și făceaŭ contrabandă de rachiŭ, de

www.dacoromanica.ro

holircă saŭ *holercă*. Acum eĭ se așează prin sate, vînzînd tot rachiŭ: *orîndariĭ* daŭ pe datorie și împlinesc aspru, pentru care uniĭ Domnĭ fanarioțĭ sînt siliți a lua măsurĭ împotriva datoriilor pe băutură. În acelașĭ timp, eĭ smulg pe încetul din mîna Nemților întreaga desfacere de articole nouă și întemeiază lîngă cîrciumă «magasinul de galanterie», în locul *aftălăcărieĭ* turcești.

Aristocrația acesteĭ emigrațiĭ o formează preceptoriĭ, învățătoriĭ de limbĭ. Odată eĭ fuseseră Italienĭ maĭ ales: Antoniu Epis, care învață copiiĭ luĭ Nicolae Mavrocordat, Raicevich, abatele Bancini, profesoriĭ de casă aĭ beizadelelor luĭ Alexandru Ipsilanti. Ledoulx și Carra sînt însă preceptorĭ în Moldova pe acelașĭ timp, și, în curînd, pe lîngă mulțĭ Francesĭ, abia se vede din cînd în cînd cîte un Sîrb cu cultură europeană, ca Obradovicĭ fabulistul, cîte un Saxon, ca viitorul consul frances König, cîte un Silesian, ca baronul de Kreuchely-Schwerdtberg. Tulburările Revoluțieĭ împuterniciră numaĭ un curent, care e simțitor maĭ vechiŭ.

Lîngă aceștĭ dascălĭ după moda Apusuluĭ, sînt secretariĭ domnești, de la Del Chiaro, autorul uneĭ îmbielșugate expuneri a împrejurărilor muntene pe la 1700, pînă la vicontele de Grammont, adiutantul luĭ Alexandru-Vodă Ghica de la 1832 și acela pe proprietatea căruia s'a clădit un în-

www.dacoromanica.ro

treg cartier bucureștean. Ba rasa aceasta, de o încredere problematică, a secretarilor străinĭ la Bucureștĭ și Iașĭ a mers maĭ departe prin Keun, al luĭ Vodă Știrbeĭ, prin vestitul Liebrecht al luĭ Cuza, etc.

În sfîrșit, această emigrație de la 1774-1850 are șefiĭ eĭ politicĭ în consulĭ, pe cari Turciĭ trebuie să-ĭ primească pe rînd: al Rusieĭ, al Austrieĭ, al Prusieĭ și apoĭ, maĭ tărziŭ, aĭ celorlalte țerĭ.

* * *

Călătoriĭ europenĭ sînt acum ceva maĭ deșĭ. Pe unul îl aduce nădejdea de a fi profesor la viitoarea școală de drept din Bucureștĭ — sarcasticul, dar pătrunzătorul Sulzer —, pe altul călătoria vre-unuĭ ambasador la alaiul căruia s'a alipit: un Sestini, numismatul, un Boscovich, matematicul. Cîte unul e un negustor, care ne vede prin portul ce atinge, Kleemann. Saŭ un Engles, Hope, care a scris despre Vodă Mavrogheni, Ker Porter, dr. Neale, Mac Michael, un Ungur, Karaczay, un Oriental germanisat Kosmeli, simt dorința de a ști cum se petrec lucrurile prin aceste locurĭ puțin cercetate. Pănă și spirituala doamnă Craven, din aristocrația înaltă a Angliei, vine pe la noĭ supt acelașĭ Mavrogheni și face mare haz de musica turcească, ba chiar de musica Țiganilor, care i se pare

www.dacoromanica.ro

potrivită «pentru a face să danțeze trunchiurile». Francesiĭ sînt deocamdată puținiĭ. Cel d'intăiŭ care ne visitează fără scop, e vicontele de Lagarde, un *lion* al timpuluĭ săŭ, care adauge la volum chipul săŭ gătit și înfășurat într'o scumpă blană. Apoĭ un limbut fără păreche, Stanislas Bellanger, care a scos din obiceiurile și păcatele noastre material pentru două volume întregĭ, cărora li-a dat un titlu, barbar și în franțuzește și în românește: *Le Kéroutza*.

De cînd tineriĭ din Bucureștĭ și din Iașĭ se aprinseseră pentru idealul liberalilor francesĭ și eraŭ la noĭ protesturĭ, ziare, pamflete, frămîntărĭ în *Adunările Obștești*, și de la un timp și revoluție de stradă, simpatia călătorilor francesĭ față de noĭ crescu simțitor. Un ziarist de însemnătatea luĭ St. Marc Girardin se abătu pe la noĭ. Vaillant rămase în țară ca profesor și apostol al nouluĭ crez politic. Ubicini intră în Muntenia la 1848 și, urmărindu-ne pănă la sfîrșit cu atenția luĭ, ajunse cel maĭ bun și maĭ serios cunoscător în lucrurile românești pe care l-aŭ avut Francesiĭ.

Călătoriĭ maĭ noĭ, de la 1830 înnainte, aŭ căutat să cunoască și lumea în mijlocul căreia veniseră și aŭ spus ceia ce aŭ înțeles din vorbele lor. Afară de Ubicini, eĭ n'aŭ putut să se înnalțe totuși pănă la o privire pe deplin cuprinzătoare a oamenilor și lucrurilor. Cît pri-

www.dacoromanica.ro

veşte pe ceĭ maĭ vechĭ, eĭ nu fac altceva decît să înşire *aparenţele* pe care le-aŭ văzut, decorul ţerii, de la *mehmendarul*, trimesul domnesc, cunoscător de franţuzeşte, care-ĭ primia la hotar, şi de la căruţa de poştă, pe care astfel de călătorĭ aŭ făcut-o vestită, pănă la audienţa la Voevodul fanariot şi plecarea, în aceiaşĭ căruţă de poştă şi cu acelaşĭ *mehmendar*, spre Dunăre. Oamenĭ crescuţĭ în felul deosebit al veaculuĭ al XVIII-lea, încrezut şi uşuratec, eĭ nu căutaŭ la noĭ decît obiceiurĭ ciudate care să se poată lua în batjocură, fără a fi cîtuşĭ de puţin cercetate şi pricepute.

* * *

Acum încep şi aĭ noştri a călători.

Maĭ întăiŭ se duc tinerĭ pentru a face studiĭ, la început în Germania (un Constantin Cantacuzino Stolnicul învăţase însă la Padova). Vasile Balş şi Scarlat Sturdza merseră pentru a se lumina, la Viena şi Lipsca. Un nepot al Mitropolituluĭ moldovean Leon Gheuca şi un diacon al Mitropolieĭ, Gherasim, eraŭ prin 1780 studenţĭ în Saxonia. Din boierimea munteană, Costachi şi Grigore Cantacuzino merg la Viena încă de la 1809 şi un Nenciulescu fusese pe aicĭ înnaintea lor.

Un Gheorghe Bogdan învaţă dreptul la Paris încă din 1803, şi în 1804 plecaŭ tot acolo Iancu

www.dacoromanica.ro

Văcărescu, cel de-al patrulea poet din această familie, «cu Zaharia dascălul său și Costache fiiul dumisale Păharniculuĭ Ioniță Fălcoianu». Aceștia sînt ceĭ d'intăiŭ studenți romînĭ la Paris, și eĭ vor fi fost tot așa de isolați acolo, cum fuseseră înnaintașiĭ lor în Germania.

Această întăie generație de tinerĭ romînĭ în străinătate s'a întors numaĭ cu folos în țară. Eĭ aduseră din civilisația apuseană ceia ce putea fi maĭ folositor pentru noĭ, în starea în care eram atuncĭ. Apărură astfel în principate case deschise, în care se vorbia de lucrurĭ maĭ înnalte, oamenĭ în curent cu lucrurile și curentele Apusuluĭ, un avînt către întemeiarea de școlĭ și răspîndirea celeĭ maĭ bune părțĭ din literatura francesă prin traduceri. Dar dintre studenții romînĭ cari veniră pe urma acestora, frații Barbu Știrbeĭ și Gheorghe Bibescu, fiiĭ luĭ Dumitrachi Bibescu, cîștigară la Paris cunoștințĭ temeinice de drept, de administrație, gust pentru lucrul metodic și o înnaltă conștiință de datorie.

Ceĭ d'intăiŭ studenți pentru științe plecară și eĭ înnainte de 1821. Între dînșiĭ era Marcovicĭ și preotul Eufrosin Poteca. Urmaŭ la profesorĭ de valoarea unuĭ Arago, dar folosiră maĭ puțin. O scrisoare foarte naivă a unuia din eĭ arată cît de slab eraŭ eĭ pregătițĭ pentru a primi un astfel de învățămînt.

Cea de-a treia generație de studenți romînĭ căzu

www.dacoromanica.ro

ALEXANDRU GHICA
Domn al Ţerii-Româneşti (1834—42).

După o stampă contemporană.

Reproducere făcută cu cheltuiala
d-neĭ Adina Olănescu, născută Ghica.

www.dacoromanica.ro

în mijlocul pregătirilor revoluției de la 1848. Unii din ei, precum a fost Kogălniceanu, care plecase din Moldova cu o largă cultură și o desăvîrșise la Berlin, și care, pe lîngă aceasta, n'a mers în Paris chiar, nu se lăsară furați cu totul de sirena reformelor apusene. Toți ceilalți tineri, Bălcescu, Goleștii, Brătienii, se prefăcură cu totul în sensul tineretului revoluționar frances de pe această vreme și încercară a face la București ceia ce fusese cu putință la Paris. După înnăbușirea Revoluției muntene, ei se întoarseră în acest oraș și atunci se puse cea d'intăiu temelie a coloniei românești din Capitala Franciei. Ea deveni pe încetul, dintr'o societate de pribegi patrioți, de și îndepărtați de tradițiile lor, un cuib de înstrăinare permanentă și nepatriotică.

* * *

Ceĭ d'intăiu călători pentru plăcere aŭ fost în 1781 fiii lui Alexandru-Vodă Ipsilanti, cari fugiră de acasă, dar se opriră la Viena. Prin 1812, boierul Dudescu, cel din urmă din neamul săŭ, uimi Apusul prin șalurile și stîngăcia sa. Tot pe atunci însă, înțeleptul Dinicu Golescu, care-și crescu copiii în Elveția, se pricepu a scoate folos de înțelepciune din ceia ce văzuse, și el scrise, întors acasă, acea minunată carte de căldură bătrînească pentru marile idealuri naționale și culturale, care e «Însemnarea călătoriei» sale.

www.dacoromanica.ro

Cu Golescu arta de a călători a Romînilor atinsese culmea sa. De atunci până dăunăzi călătoriile n'aŭ provocat decît descrieri cu totul sarbede, fără originalitate şi fără legătură cu împrejurările şi nevoile noastre. Ele se opresc de alminterea la Paris, şi nu ating măcar acea ţară clasică a arteĭ, care e Italia, saŭ, dacă o ating, nu culeg nicĭ a mia parte din folosul pe care îl poate da.

O prefacere cuminte a obiceiurilor noastre, e de aşteptat şi aice. Ea trebuie să derive din conştiinţa că nicĭ-o individualitate n'are dreptul de a lucra împotriva intereselor înnalte ale ţeriĭ şi poporuluĭ săŭ, ci trebuie să aducă acestora o jertfă de fiecare clipă. Iar Statul are datoria de a înfrîna, prin ce mijloace-ĭ staŭ la îndămînă, pe cine nu vrea să înţeleagă aceasta.

Notă. — Pentru amănunte cu privire la mormintele Domnilor romînĭ se poate vedea publicaţia mea «Inscripţiĭ din bisericile Romănieĭ», unde se dă textul original al inscripţiilor.

Pentru cele maĭ multe din capitolele celelalte v. cărţile mele «Istoria literaturiĭ religioase a Romînilor până la 1688» (Bucureştĭ, 1904) şi «Istoria literaturiĭ romîne în secolul al XVIII-lea» (Bucureştĭ, 1901).

www.dacoromanica.ro

TABLA CUPRINSULUI

Pag.

I. Mormintele Domnilor noștri. 3
II. Doamnele romîne. 65
III. Despre îmbrăcăminte și locuință. 106
IV. Viața socială a trecutului 141
V. Romînii în străinătate și străinii în țerile românești. 193

www.dacoromanica.ro

TABLA ILUSTRAŢIILOR

	Pag.
1. Mihaï Viteazul	18— 19
2. Ştefan-cel-Mare	32— 33
3. Mormîntul luĭ Ştefan-cel-Mare	34— 35
4. Vasile Lupu	48— 49
5. Mormîntul luĭ Alexandru Ghica	60— 61
6. Vlad Ţepeş	72— 73
7. Gheorghe-Vodă Ştefan	96— 97
8. Cetatea Suceveï	110—111
9. Petru Şchiopul	122—123
10. Grigore Alexandru Ghica	132—133
11. Eustratie Dabija	154—155
12. Mateĭ Basarab	162—163
13. Constantin Brîncoveanu	178—179
14. Grigore Dimitrie Ghica	184—185
15. Grigore I-iŭ (Grigoraş) Ghica	208—209
16. Alexandru Ghica	220—221

www.dacoromanica.ro

Prețul Lei 2,50

www.dacoromanica.ro